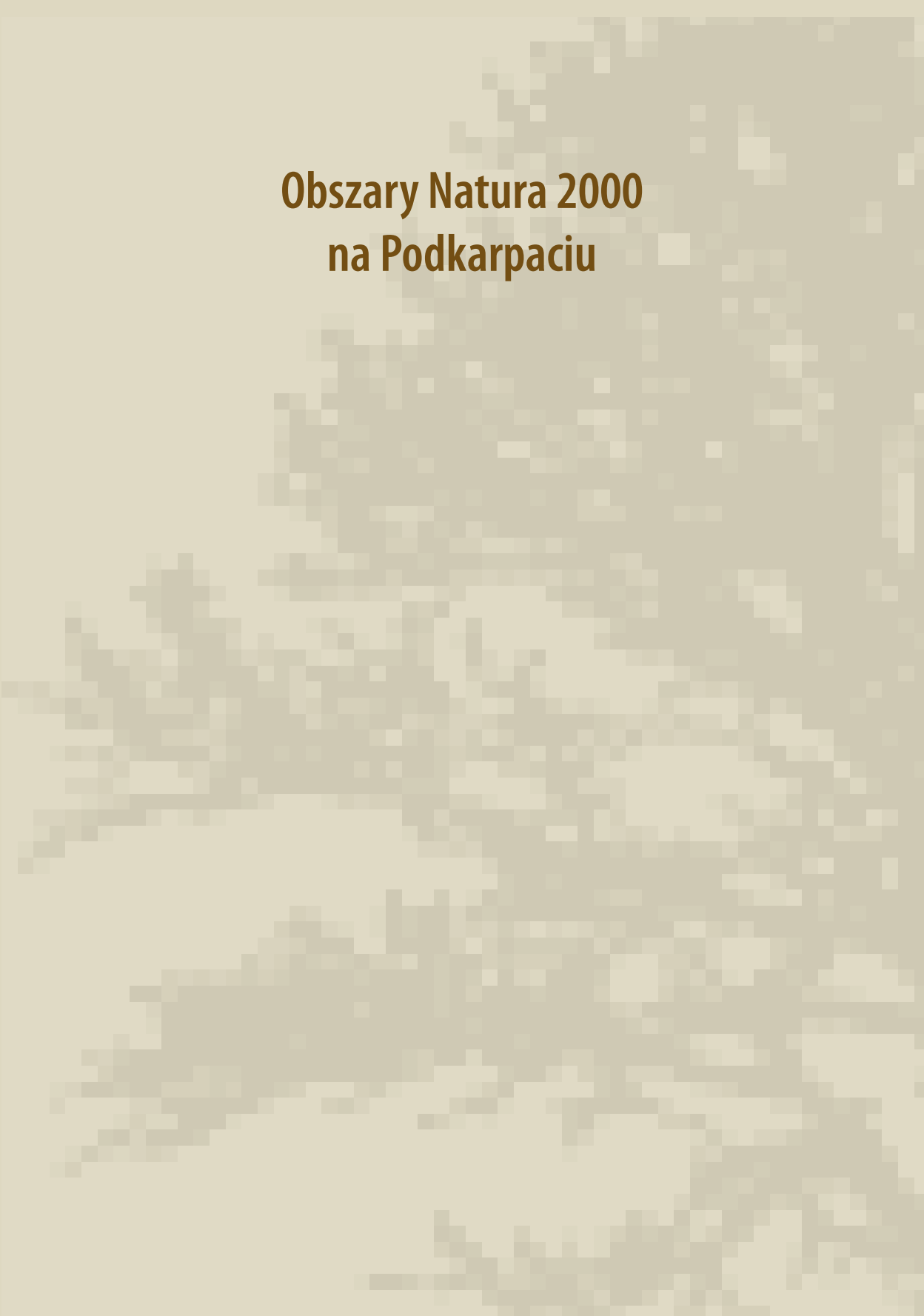

Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu

Buk porośnięty hubiakiem pospolitym (G.L.)

Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu

Redakcja

Dorota ROGAŁA, Agnieszka MARCELA

Rzeszów 2011

Redakcja

Dorota Rogała, Agnieszka Marcela

Recenzenci

Wojciech Mróz, Bogdan Zemanek

Konsultacja

Marta Rzemieniuk, Łukasz Rejt

Opracowanie map

Dorota Rogała

Opracowanie tabeli zbiorczej i metryczek

Radosław Jędrzał, Łukasz Lis, Marcin Marszał, Wiesław Bator

Strony internetowe dotyczące sieci Natura 2000

Dawid Fleszar

Projekt graficzny serii

Witold Ziąja

Fotografia na okładce

Niedźwiedzie brunatne *Ursus arctos*, fot. Grzegorz Leśniewski

Skład i przygotowanie do druku

Larus Studio Witold Ziąja

Korekta

Bogdan Strycharz

Druk i oprawa

Rzeszowskie Zakłady Graficzne SA

Pomysł książki zaczerpnięto z publikacji Instytutu Ochrony Przyrody w Krakowie
Obszary Natura 2000 w Małopolsce
pod redakcją Joanny Perzanowskiej i Moniki Grzegorzczak (Kraków 2009)

Wydano z pomocą finansową
Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie

© Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie
Wydanie pierwsze, Rzeszów 2011

ISBN 978-83-934061-0-4

Wydawca

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie
Al. Józefa Piłsudskiego 38, 35-001 Rzeszów
tel.: (17) 785 00 44, faks: (17) 852 11 09
e-mail: sekretariat.rzeszow@rdos.gov.pl

Autorzy tekstów

Anna Bator
Zdzisław Bednarz
Piotr Biliński
Jan Bodziarczyk
Aneta Bylak
Jarosław Bury
Andrzej Czaderna
Roman Depowski
Stefan Gawroński
Jerzy Grzybek
Józef Hordowski
Łukasz Iwaniuk
Konrad Kata
Dagmara Klimczak
Zbigniew Kołodziej
Rafał Krawczyk

Marek Kucharczyk
Stanisław Kucharczyk
Krzysztof Kukuła
Przemysław Kunysz
Łukasz Łuczaj
Andrzej Majkut
Agnieszka Marcela
Wiaczesław Michalczuk
Tomasz Mleczek
Krzysztof Mróz
Sabina Nowak
Tomasz Olbrycht
Renata Paszkiewicz
Wojciech Paul
Krzysztof Piksa
Michał Piskorski

Łukasz Płoskoń
Adam Rapa
Dorota Rogala
Marcin Scelina
Przemysław Stachyra
Marian Stój
Jan Szafranski
Adam Szary
Rafał Szkudlarek
Edward Walusiak
Adam Warecki
Andrzej Węgiel
Dominik Wróbel
Tomasz Winnicki
Katarzyna Zajac

Autorzy fotografii

Jakub Baran (J.Ba.)
Biuro Urządzenia Lasu
i Geodezji Leśnej
Oddział w Przemysłu (BULiGL)
Jan Bodziarczyk (J.B.)
Jarosław Bury (J.Bu.)
www.motyle.com.pl
Jerzy Bylicki (J.By.)
Andrzej Cichowicz (A.C.)
Rafał Cieślak (R.C.)
Cezary Ćwikowski (C.Ć.)
Roman Depowski (R.D.)
Michał Ferenc (M.F.)
Artur Gerersdorf (A.G.)
www.arturfoto.eu
Jerzy Grzybek (J.G.)
Józef Hordowski (J.H.)
Konrad Kata (K.Ka.)
Dagmara Klimczak (D.K.)
Zbigniew Kołodziej (Z.K.)
Renata i Marek
Kosińscy (R.M.K.)
www.kosinscy.pl
Rafał Krawczyk (R.K.)
Marek Kucharczyk (M.K.)
Stanisław Kucharczyk (S.K.)

Roman Kujawa (R.Ku.)
Krzysztof Kukuła (K.K.)
Przemysław Kunysz (P.K.)
Grzegorz Leśniewski (G.L.)
www.grzegorzlesniewski.pl
Anna Lipińska (A.L.)
Łukasz Lis (Ł.L.)
Łukasz Łuczaj (Ł.Ł.)
Andrzej Macina (A.Ma.)
Andrzej Majkut (A.Mj.)
Agnieszka Marcela (A.M.)
Mateusz Matysiak (M.M.)
www.mateuszmatysiak.pl
Jakub Michalcewicz (J.M.)
Wiaczesław Michalczuk (W.M.)
Tomasz Mikulski (T.Mi.)
Tomasz Mleczek (T.M.)
Krzysztof Mróz (K.M.)
Robert Mysłajek (R.M.)
Paweł Niemiec (P.N.)
www.pawelniemiec.pl
Marcin Nobis (M.N.)
Sabina Nowak (S.N.)
Agnieszka i Damian
Nowakowie (A.D.N.)
www.nowakgallery.pl

Tomasz Olbrycht (T.O.)
Wojciech Paul (W.P.)
Krzysztof Piksa (K.P.)
Łukasz Płoskoń (Ł.P.)
Michał Piskorski (M.P.)
Adam Rapa (A.R.)
Dorota Rogala (D.R.)
Marcin Scelina (M.Sc.)
Maciej Skowroński (M.S.)
Piotr Sobieszczyk (P.So.)
Przemysław Stachyra (P.S.)
Marian Stój (M.St.)
Grzegorz Szafran (G.S.)
Rafał Szkudlarek (R.S.)
Edward Walusiak (E.W.)
Adam Warecki (A.W.)
Andrzej Wediuk (A.We.)
Tomasz Winnicki (T.W.)
Dominik Wróbel (D.W.)
Katarzyna Zajac (K.Z.)
Artur Zator (A.Z.)
Witold Ziaja (W.Z.)

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie dziękuje Autorom tekstów i fotografii, Redaktorom oraz Recenzentom za poświęcony czas i nieodpłatne przekazanie swych dzieł na potrzeby wydania niniejszej książki.

Serdeczne podziękowania należne są wszystkim blisko osiemdziesięciu Osobom, które zechciały wziąć udział w tym niezwykłym przedsięwzięciu wydawniczym, wnosząc doń swoją pasję przyrodniczą.

Jelonek rogacz (P.N.)

Spis treści

Wstęp	9
Charakterystyka geograficzna i przyrodnicza województwa podkarpackiego	11
Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000	18
Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu	22

Przegląd obszarów Natura 2000 na Podkarpaciu

I. Obszary specjalnej ochrony ptaków i projektowane specjalne obszary ochrony siedlisk o wspólnych granicach	24
Bieszczady	26
II. Obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO)	40
Beskid Niski	42
Góry Słonne	50
Lasy Janowskie	54
Pogórze Przemyskie	58
Puszcza Sandomierska	64
Puszcza Solska	72
Roztocze	78
III. Obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (OZW) – projektowane specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO)	82
Bednarka	84
Bory Bagienne nad Bukową	88
Dąbrowa koło Zaklikowa	92
Dolina Dolnego Sanu	96
Dolina Dolnej Tanwi	104
Dolna Wisłoka z Dopływami	110
Dorzecze Górnego Sanu	114
Fort Salis Soglio	120
Gólesz	124
Góry Słonne	128
Horyniec	134
Obszary łąkowe w okolicy Krosna	142
Jaćmierz	143
Ladzin	144
Łąki w Komborni	146
Jasiołka	148
Józefów – Wola Dębowiecka	154
Klonówka	158
Kołacznia	162

Obszary dla ochrony nocka dużego	166
Kościół w Dydni	167
Kościół w Nowosielcach	168
Kościół w Równem	169
Kościół w Skalniku	170
Las Hrabeński	174
Las nad Braciejową	178
Las Niegłowicki	182
Lasy Leżajskie	186
Lasy Sieniawskie	190
Liwocz	196
Łąki nad Młynówką	200
Łąki nad Wojkówką	204
Łukawiec	208
Łysa Góra	216
Minokąt	222
Moczary	226
Mrowle Łąki	232
Nad Husowem	236
Ostoja Czarnorzecka	240
Ostoja Jaślińska	246
Ostoja Magurska	252
Ostoja Przemyska	260
Osuwiska w Lipowicy	268
Patria nad Odrzechową	272
Rymanów	276
Rzeka San	280
Sanisko w Bykowcach	284
Starodub w Pełkiniach	288
Szczecyn	292
Tarnobrzaska Dolina Wisły	296
Trzciana	300
Uroczyska Lasów Janowskich	304
Uroczyska Puszczy Solskiej	310
Uroczyska Roztocza Wschodniego	316
Wisłok Środkowy z Dopływami	320
Wisłoka z Dopływami	326

IV. Projektowane obszary mające znaczenie dla Wspólnoty	332
Enklawy Puszczy Sandomierskiej	334

Mapa zbiorcza obszarów Natura 2000 na Podkarpaciu	340
Tabela zbiorcza obszarów Natura 2000 na Podkarpaciu	341
Strony internetowe dotyczące sieci Natura 2000	346
Indeks roślin	347
Indeks zwierząt	349

Wstęp

W ostatnich latach, po wejściu Polski do Unii Europejskiej, obszary Natura 2000 stały się najczęściej podejmowanym tematem w szeroko rozumianej ochronie przyrody, budząc zainteresowanie różnych środowisk, również niezwiązanych zawodowo z tymi zagadnieniami. Obszary Natura 2000 nie zawsze wywołują pozytywne emocje, na czym zaważył brak szerokiej kampanii informacyjnej w początkowym okresie ich wdrażania, jak również zbyt krótki proces konsultacji społecznych podczas wyznaczania poszczególnych obszarów.

Niniejsza publikacja ma na celu zapoznanie wszystkich zainteresowanych ze specyfiką przyrodniczą obszarów Natura 2000 w województwie podkarpackim. Nie jest to zadanie łatwe, ponieważ obszary te zajmują ponad pół miliona hektarów, a ich przedmioty ochrony są z reguły liczne i różnorodne.

Książka zawiera najważniejsze treści podane w prosty, przystępny sposób. Obszary Natura 2000 podzielono na tzw. obszary ptasie (obszary specjalnej ochrony ptaków OSO) oraz tzw. obszary siedliskowe (obszary mające znaczenie dla Wspólnoty – OZW i specjalne obszary ochrony, czyli OZW wyznaczone polskim aktem prawnym – SOO, przy czym należy podkreślić, że aktualnie nie ma jeszcze SOO wyznaczonych polskim prawem). Wyeksponowano obszar Bieszczady, który jako jedyny na Podkarpaciu jest jednocześnie obszarem ptasim i siedliskowym. Każdy obszar zaopatrzonej jest w mapkę, opis, charakterystykę przyrodniczą i metryczkę informującą o położeniu administracyjnym, fizycznogeograficznym (zgodnie z *Geografią regionalną Polski* – J. Kondracki, 2000 r.) i geobotanicznym (wg *Regionalizacji geobotanicznej Polski* – J.M. Matuszkiewicz, 2008 r.) oraz znajdujących się w jego granicach innych formach ochrony przyrody. Podano również ogólne warunki utrzymania lub przywrócenia właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków na danym obszarze, należy jednak zaznaczyć, że są to głównie wstępne warunki określone przez Autorów opisujących poszczególne obszary – zostaną one doprecyzowane i zmodyfikowane podczas tworzenia planów zadań ochronnych bądź planów ochrony dla tych obszarów.

Województwo podkarpackie to wciąż region dzikiej i bogatej przyrody – wyróżniający się na tle Polski – gdzie obserwujemy zrównoważone współbywanie ludzi i zwierząt, w tym puszczańskich ssaków, dużych drapieżników, rzadkich ptaków. Trwają tu rozległe, dobrze zachowane kompleksy leśne, rzeki płyną naturalnymi dolinami. Równocześnie budowana jest autostrada, rozwija się międzynarodowe lotnisko, rozbudowują strefy ekonomiczne, funkcjonuje przemysł oparty często na zasobach przyrodniczych. Natura 2000 jest jedną z rękojmi, że stan ten będzie trwał i nie dojdzie do przekroczenia cienkiej granicy między mądrym korzystaniem z dóbr przyrodniczych a nadmiernym i nieodwracalnym przekształceniem przestrzeni.

Przyroda jest często dobrem niedocenianym. Nie potrafimy odpowiedzieć, ile warta jest łąka, jedyne w okolicy torfowisko czy bieszczadzkie połoniny. Najprościej rzecz ujmując – warto są tyle, ile pieniędzy trzeba, by w razie zniszczenia je odtworzyć. Wiele składników nie da się jednak przywrócić do istnienia, bo

powstawały tysiące lat w specyficznych warunkach. Dlatego są bezcenne – dostrzeżmy je wokół siebie.

Niniejszy tom jest dziełem wielu Osób badających przyrodę i działających na rzecz ochrony przyrody. Żadna z nich nie otrzymała wynagrodzenia za przekazane opisy i zdjęcia, za poświęcony czas. Każda z nich robiła to dla Przyrody, Podkarpacia i dla nas wszystkich, również dla Was, Szanowni Czytelnicy. Tą drogą składamy Im wszystkim podziękowania i wyrażamy ogromny szacunek dla ich pracy. Szczególne podziękowania przekazujemy Pani Dorocie Rogale, bez której publikacja by nie powstała.

A Was, Drodzy Czytelnicy, przez lekturę niniejszej książki zachęcamy do poznania podkarpackiej przyrody.

Lech Kotkowski

Regionalny Dyrektor
Ochrony Środowiska
w Rzeszowie

Lech Kotkowski

Agnieszka Marcela

I Zastępca Regionalnego Dyrektora
Ochrony Środowiska w Rzeszowie
Regionalny Konserwator Przyrody

Agnieszka Marcela

Charakterystyka geograficzna i przyrodnicza województwa podkarpackiego

Agnieszka Marcela

Położenie

Województwo podkarpackie położone jest na południowo-wschodnich krańcach Polski. Od wschodu graniczy z Ukrainą (na dł. 239 km), od południa – ze Słowacją (na dł. 134 km), od zachodu – z województwem małopolskim (na dł. 186 km), od północnego zachodu – z województwem świętokrzyskim (na dł. 82 km) i od północy – z województwem lubelskim (na dł. 320 km). Jest województwem o średniej wielkości: ma powierzchnię (wg stanu na 1 stycznia 2010 r.) 1 784 573 ha (17 846 km²), co stanowi 5,7% powierzchni kraju, i pod tym względem zajmuje 11. miejsce wśród województw Polski.

W województwie podkarpackim położony jest południowy kraniec Polski – jest nim siodło bez nazwy na południowo-wschodnim stoku Opołona w Bieszczadach, stanowiące najdalej wysunięty na południe punkt terytorium.

Zaludnienie

Województwo podkarpackie utworzone zostało 1 stycznia 1999 r. w wyniku połączenia byłych województw: rzeszowskiego, przemyskiego i krośnieńskiego oraz włączenia do jego obszaru części tarnobrzesckiego i tarnowskiego. Województwo zamieszkuje (wg stanu na 31 grudnia 2010 r.) 2 103 505 osób (w 47 miastach i 1706 miejscowościach wiejskich), tj. ok. 5,5% ludności Polski (9. miejsce wśród innych województw). Średnia gęstość zaludnienia wynosi 118 osób/km² (7. miejsce w kraju) – przy średniej krajowej 122 osoby/km². Ludność wiejska liczy 1 233 523 osoby, tj. 59% ogółu ludności, miejska natomiast 869 982 osoby, tj. 41% ogólnej liczby mieszkańców (przy wskaźniku krajowym kształtującym się na poziomie 61,8%). Duża część ludności mieszka zatem na wsi.

Pod względem administracyjnym województwo dzieli się na 159 gmin, 21 powiatów ziemskich i 4 powiaty grodzkie (miasta na prawach powiatu: Rzeszów, Krosno, Tarnobrzeg, Przemyśl). Stolicą województwa i największym ośrodkiem miejskim jest Rzeszów liczący ponad 178 tys. ludności. Inne miasta z największą liczbą ludności to Przemyśl (66,2 tys.), Stalowa Wola (63,4 tys.), Mielec (60,7 tys.), Tarnobrzeg (49,2 tys.) i Krosno (47,5 tys.).

Ludność rozmieszczona jest nierównomiernie – największa gęstość zaludnienia występuje w miastach, szczególnie największych, a ponadto w szeroko rozumianym sąsiedztwie Rzeszowa (powiat rzeszowski – 139 osób/km², i najludniejszy powiat łańcucki – 174 osoby/km²). Silnie zaludniona jest również zachodnia część województwa (powiat dębicki – 172 osoby/km², powiat mielecki – 152 osoby/km², powiat jasielski – 138 osób/km²). Najślabsze zaludnienie jest w części południowo-wschodniej (powiat bieszczadzki – 19 osób/km², powiat leski – 32 osoby/km²) oraz północno-wschodniej (powiat lubaczowski – 43 osoby/km²).

Regiony fizycznogeograficzne

Środowisko geograficzne Podkarpacia jest wyjątkowe w skali kraju – to tutaj potężny łańcuch górski Karpat, rozciągający się od Austrii i Czech po Rumunię, posiada

charakterystyczne miejsca, jak chociażby Beskid Niski – największe przewężenie i obniżenie całego pasma. Tu również, wzdłuż dolin Oslawicy, Oslawy, Sanu i Wiaru, stykają się dwie spośród trzech wielkich części Karpat, a mianowicie Karpaty Wschodnie łączą się z Karpatami Zachodnimi, a następnie Północne Podkarpacie ze Wschodnim Podkarpaciem.

Według podziału fizycznogeograficznego J. Kondrackiego obszar województwa podkarpackiego położony jest w obrębie trzech prowincji: Karpat Zachodnich z Podkarpaciem (przeważająca część), Karpat Wschodnich (część południowo-wschodnia: Bieszczady Zachodnie, Góry Sanocko-Turczańskie, Płaskowyż Chyrowski) i Wyżyn Polskich (niewielki fragment na północy – Wzniesienia Urzędowskie i północnym wschodzie – Rostocze Wschodnie).

W jego granicach dominują trzy krainy fizjograficzne, zróżnicowane pod względem budowy geologicznej i ukształtowania terenu. W części północnej znajduje się rozległe zapadlisko Kotliny Sandomierskiej urozmaicone łagodnymi płaskowyżami i wchodzące w skład Podkarpacia, część centralną zajmuje Pogórze Środkowobeskidzkie (Karpackie), natomiast południe – góry: Beskid Niski, Bieszczady i Góry Sanocko-Turczańskie.

Najwyższym punktem województwa jest szczyt Tarnica w Bieszczadach (1346 m n.p.m.), najniższym Wisła w Chwałowicach (ok. 138 m n.p.m.) – różnice między najwyższymi wzniesieniami a miejscami najniżej położonymi wynoszą ponad 1000 m.

Gleby

Gleby na terenie województwa podkarpackiego zależne są od podłoża geologicznego i układu fizjograficznego.

Na terenach Kotliny Sandomierskiej występują głównie gleby bielcowe wytworzone z piasków, glin, ilów i utworów pyłowych. Znaczny obszar północnej części Kotliny Sandomierskiej zajmują gleby bielcowe wytworzone z piasków wydmykowych, natomiast wschodnią jej część – gleby bielcowe wytworzone z utworów pyłowych wodnego pochodzenia. W okolicy Leżajska występują gleby płowe wytworzone ze specyficznych utworów piaszczysto-pyłowych pochodzenia wodnolodowcowego. Płaskowyż Tarnogrodzki jest zbudowany z ilów miocenских, na których zalegają gliny i piaski czwartorzędowe przykryte lessem, w związku z tym gleby są na ogół urodzajne i region ma przeważnie charakter rolniczy. W rejonie Kotliny Sandomierskiej występują ponadto gleby brunatne, hydrogeniczne, w tym torfowe i murszowe, oraz czarne ziemie.

Na terenie Pogórza Karpackiego i w Dołach Jasielsko-Sanockich powszechnym i dominującym typem gleb są gleby płowe. Wykształciły się one na pyłowych utworach lessopodobnych o różnej miąższości bądź na glinach zwietrzelinowych, powstałych *in situ* w wyniku wietrzenia fliszu karpackiego. Występują tu również gleby brunatne, rzadziej gleby bielcowe.

Na obszarach górskich, w tym w rejonie Beskidu Niskiego i Bieszczadów, zalegają głównie gleby brunatne, wytworzone ze skał fliszowych. Wśród gleb brunatnych przeważają gleby brunatne kwaśne i wylugowane, rzadziej występują gleby brunatne właściwe. Następnymi pod względem zajmowanej powierzchni są gleby płowe i opadowoglejowe. Pozostałe typy gleb: rankery, rdzawe, gruntowoglejowe, mułowe i mady – mają niewielki udział. Gleby brunatne występują na stokach

o ułatwionym odpływie wód powierzchniowych, płowe – głównie na płaszczyznach zrównań wierzchowinowych, zaś mady i gleby mułowe oraz glejowe – w dolinach rzek i potoków, a słabo wykształcone – w przyszczytowych partiach wyższych wzniesień i na stromych rumoszowatych stokach.

W dolinach rzek Wisły, Sanu, Wiśłoki i Wiśloka zalegają urodzajne mady. W rejonie Jarosławia, Przemyśla i Przeworska występują najlepsze gleby w województwie – czarnoziemy wytworzone z lessów.

Na Podkarpaciu największą powierzchnię użytków rolnych stanowią gleby IV, III i V klasy bonitacyjnej, zajmują one łącznie 87,2% użytków rolnych. Udział gleb bardzo słabych (VI klasa) wynosi 7,4%, natomiast udział gleb najlepszych (I klasa) i bardzo dobrych (II klasa) jest niewielki – łącznie zajmują 5,4% powierzchni użytków rolnych. Czynnikiem obniżającym jakość gleb jest znaczne ich zakwaszenie. Około 70–80% powierzchni użytków rolnych wymaga wapnowania.

Klimat

Podkarpackie leży w strefie klimatu umiarkowanego o cechach przejściowych, na styku klimatu morskiego Europy północno-zachodniej i wschodnioeuropejskiego klimatu kontynentalnego. Klimat kształtowany jest głównie przez napływające z zachodu ciepłe i wilgotne masy powietrza polarnomorskiego (częstość występowania w ciągu roku około 65%), rzadziej przez napływające ze wschodu, z Europy Wschodniej i Azji, suche i chłodne masy polarnokontynentalne (częstość występowania około 20%). Masy powietrza arktycznego, zwrotnikowego czy inne mają zdecydowanie mniejszy wpływ (pozostałe około 15%).

W województwie wyróżnić można trzy główne regiony klimatyczne: górski (rejon Bieszczadów, Beskidu Niskiego, Gór Sanocko-Turczańskich), podgórski (Pogórze Karpackie) i kotlin podgórskich (Kotlina Sandomierska). W niektórych częściach Beskidu Niskiego występuje klimat zaciszy górskich (Rymanów-Zdrój).

Klimat Kotliny Sandomierskiej cechuje upalne lato, ciepła zima i stosunkowo małe ilości opadów. Średnia temperatura roczna wynosi tutaj +8 °C; w lecie temperatura w dzień osiąga średnio +18 °C, w ciągu zimy -3 °C. Przeciętna ilość opadów – najmniejsza w województwie – waha się od 565 mm w okolicach Tarnobrzega do 700 mm na Płaskowyżu Kolbuszowskim. Mroźnie jest przez 40–55 dni. Okres zalegania pokrywy śnieżnej to ok. 70 dni. Wieją tutaj głównie wiatry zachodnie.

Cechy klimatu przejściowego widoczne są na Pogórzu Karpackim. Średnia temperatura w roku kształtuje się na poziomie +7 °C, w lecie w dzień osiąga pułap +18 °C, w zimie zaś -3 do -5 °C. Średnia ilość opadów wynosi w części zachodniej 700–750 mm, w części wschodniej 750–800 mm. Mróz występuje tutaj przez ok. 50 dni, przymrozki zaś nawet do 150 dni w roku. Pokrywa śnieżna utrzymuje się przez ok. 80 dni. Przeważają wiatry południowo-zachodnie.

W Beskidzie Niskim średnia temperatura w roku wynosi +6 °C, średnia temperatura dnia w ciągu lata +17 °C, w zimie -5 °C. Natomiast w Bieszczadach odpowiednio +5 °C, +16 °C, -6 °C. Mroźnie jest średnio przez ok. 75 dni, a w wyższych partiach Bieszczadów nawet przez 100 dni. Opady są największe w województwie i wynoszą 800–1000 mm, w niektórych rejonach Bieszczadów sięgają nawet do 1150–1200 mm. Pokrywa śnieżna zalega w Beskidzie Niskim do 150 dni, w Bieszczadach zaś nawet 200 dni i może tu osiągnąć grubość do 300 cm. Dominują wiatry południowe.

W wielu rejonach województwa, w dolinach i górskich kotlinach, można zaobserwować znaczne odchylenia klimatyczne spowodowane lokalnymi mikroklimatami.

Cechą charakterystyczną południowej części województwa jest występowanie wiatrów fenowych. Są to silne, długotrwałe wiatry wiejące najczęściej z kierunku południowego, rzadziej południowo-wschodniego lub południowo-zachodniego. Siła i kierunek wiatru wykazują duże zróżnicowanie w zależności od ukształtowania terenu. Występują one najczęściej w okresie późnej jesieni i w zimie (luty), wczesną wiosną, rzadziej w lecie. Są to silne wiatry o prędkości powyżej 10 m/s. W czasie ich trwania (od 2 do 7 dni) następuje spadek ciśnienia i wilgotności powietrza. Nagłe napływy mas powietrza z południa powodują odwilże zimą i nadmierne przesuszenie gleby jesienią. Przy śnieżnych zimach mogą tworzyć wielometrowe zaspy. Powodują również erozję wietrzną gleb.

Okolice Dukli charakteryzują ponadto silne wiatry wiejące znad Niziny Węgierskiej, wykorzystujące znaczne obniżenie Karpat w rejonie Przełęczy Dukielskiej – są to tzw. wiatry dukielskie.

Wody

Teren województwa podkarpackiego należy w głównej mierze do dorzecza Wisły i zlewni Morza Bałtyckiego. Północno-zachodnim skrajem województwa przepływa rzeka Wisła, do której uchodzą wypływające z Karpat główne rzeki regionu: Wisłoka z Ropą, Jasiołką, Wielopolką i Tuszynką oraz San z Wisłokiem i jego dopływami. San ujmowany jest jako jedyny wschodniokarpacki dopływ Wisły. Kotlinę Sandomierską odwadniają Łęg i Trześniówka, uchodzące bezpośrednio do Wisły, oraz Trzebośnica – lewy dopływ Sanu. Przez północno-wschodnią część województwa przepływają Wisznia i Szkło oraz wypływające z Roztocza: Lubaczówka, Tanew i Bukowa – prawe dopływy Sanu. Niewielki północno-wschodni fragment województwa to zlewnia Raty i Sołokii – dopływów Bugu.

Wyjątkiem jest mała część województwa położona w powiecie bieszczadzkim należąca do zlewni Morza Czarnego. Odwadnia ją rzeka Strwiąż z kilkoma dopływami (Stebnik, Karaszyn, Łodynka, Uniaczka i inne) i rzeka Mszanka, stanowiące dopływy Dniestru. Sieć rzeczną województwa uzupełnia szereg mniejszych rzek i potoków – w większości dopływów Wisłoki, Wisłoka i Sanu.

Południowa granica województwa stanowi główny wododział karpacki rozdzielający zlewnie Morza Bałtyckiego i Morza Czarnego. W województwie nie ma jezior, są natomiast zbiorniki retencyjne – największy to zbiornik Solina na Sanie.

Występowanie wód podziemnych na terenie województwa podkarpackiego związane jest przede wszystkim z osadami czwartorzędowymi (obszar Zapadliśka Przedkarpackiego) oraz utworami trzeciorzędowymi i kredowymi (Karpaty Fliszowe). Zasoby wód podziemnych rozmieszczone są nierównomiernie, a ich wielkość jest ściśle związana z budową geologiczną oraz wykształceniem litologicznym. Przeważają obszary o wodonośności do 10 m³/h, tj. obszary deficytowe lub częściowo deficytowe, przy czym zdecydowanie dominują one na terenie Karpat (90% powierzchni). Na obszarze Zapadliśka Przedkarpackiego jest to ok. 60% powierzchni; w pozostałej części, gdzie występują struktury pradolin, teras rzek (w tym teras kopalnych), struktur polodowcowych itp., wodonośność jest dużo większa i sięga nawet 50–70 m³/h. Właśnie w obrębie tych struktur zbiorniki wód podziemnych uznane zostały za tzw. główne zbiorniki wód podziemnych

(GZWP) lub lokalne zbiorniki wód podziemnych (LZWP) – łącznie na terenie województwa podkarpackiego w całości lub w części znajduje się 11 takich zbiorników, co stanowi ok. 6% ich całkowitej liczby w Polsce. Szacunkowe zasoby dyspozycyjne zbiorników w części dotyczącej województwa podkarpackiego wynoszą ok. 286 000 m³/d, co stanowi ok. 1,5% zasobów wszystkich zbiorników w Polsce.

Na całym obszarze województwa podkarpackiego występują wody mineralne: w centralnej i południowej części województwa są to głównie wody chlorkowe, szczawio- i solanki, natomiast w północnej – wody siarczkowe i siarkowodorowe. Najbardziej znane są z takich rejonów, jak: Iwonicz-Zdrój – Lubatówka, Rymanów-Zdrój, Horyniec-Zdrój, Polańczyk, Latoszyn, Lipa, Rudawka Rymanowska, Hyżne-Nieborów, Baligród, Czarna i inne.

Na terenie województwa podkarpackiego istnieją cztery uzdrowiska. Są to: Iwonicz-Zdrój, Rymanów-Zdrój i Polańczyk – usytuowane na obszarze Karpat, oraz Horyniec-Zdrój – zlokalizowany na Zapadlisku Przedkarpackim. W trzech z nich wykorzystywane są wody mineralne – w Iwoniczu-Zdroju, Rymanowie-Zdroju i Horyńcu-Zdroju, natomiast w Polańczyku otwory z wodą mineralną nie są zagospodarowane. Poza wymienionymi uzdrowiskami wody mineralne uznane za lecznicze występują również w Latoszynie. Inne rejony z wodami mineralnymi dobrej jakości nie posiadają statusu prawnego uzdrowisk.

Użytkowanie ziemi

Województwo podkarpackie jest regionem rolniczo-przemysłowym. Do celów rolniczych (wg stanu na 1 stycznia 2010 r.) wykorzystuje się 962 445 ha użytków rolnych (grunty orne, sady, łąki i pastwiska trwałe oraz inne grunty), co stanowi 53,9% powierzchni ogólnej województwa.

Wśród gruntów rolnych przeważają grunty orne zajmujące 626,5 tys. ha, kolejne są łąki i pastwiska zajmujące 273,4 tys. ha. Gospodarstwa rolne charakteryzują się dużym rozdrobnieniem agrarnym – dominują gospodarstwa o powierzchni do 3 ha, które stanowią ponad 75% wszystkich gospodarstw, a przeciętna powierzchnia użytków rolnych jednego gospodarstwa w 2010 r. wyniosła 2,63 ha. Małe powierzchnie gospodarstw sprzyjają zachowaniu różnorodności biologicznej, a czystość środowiska predestynuje do prowadzenia produkcji zdrowej żywności w gospodarstwach ekologicznych. W województwie dużą popularnością cieszą się programy rolnośrodowiskowe, skierowane m.in. na ochroną wybranych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych.

W gospodarstwach rolnych przeważa produkcja roślinna, natomiast mniejsze znaczenie w stosunku do innych województw ma produkcja zwierzęca. Pozycję dominującą zajmują zboża, które w 2010 r. stanowiły ponad 70% ogólnej powierzchni zasiewów oraz ziemniaki – ponad 10% ogólnej powierzchni zasiewów.

Wyróżnikiem województwa są lasy zajmujące (wg stanu na 31 grudnia 2010 r.) 666 836 ha, tj. 37,4% jego powierzchni. Lesistość województwa jest zatem o ponad 8% większa niż lesistość Polski. Lasy będące własnością Skarbu Państwa zajmują 558 064 ha, natomiast lasy prywatne i innej własności 108 772 ha. Grunty leśne, zadrzewione i zakrzewione zajmują w województwie (wg stanu na 1 stycznia 2010 r.) powierzchnię 710 287 ha (39,8%).

Największe kompleksy leśne przetrwały na północy województwa, w Kotlinie Sandomierskiej, stanowiąc pozostałości dawnej Puszczy Sandomierskiej, oraz w górskiej części południowej. Wysoką lesistością wyróżnia się również Pogórze Przemyskie.

Kotlina Sandomierska była w średniowieczu pokryta puszcza, z rozległymi bagnami i podmokłościami. Do dziś zachowały się jedynie fragmenty – na Podkarpaciu są nimi: Puszcza Sandomierska, znajdująca się w widłach Wisły i Sanu, Lasy Janowskie, Puszcza Solska oraz Lasy Sieniawskie, położone na wschód od Sanu. W składzie lasów na terenie Kotliny Sandomierskiej dominuje sosna, ważny jest również udział dębu, buka, lipy, grabu, olszy czarnej, jodły, świerka i modrzewia.

Na Pogórzu Karpackim lasy występują głównie w szczytowych partiach wzniesień, są to przede wszystkim lasy mieszane. W niższych terenach Pogórza rośnie grab, dąb, brzoza i sosna, w wyższych partiach – jodła i buk.

Najbardziej różnorodna i bogata szata roślinna porasta południową, górzystą część województwa. W Beskidzie Niskim i Górach Sanocko-Turczańskich występują dwa piętra roślinności: pogórze, sięgające do ok. 500 m n.p.m., i regiel dolny. Piętro pogórza nie zachowało się właściwie w swojej formie naturalnej, na jego poziomie ciągną się pola orne i pastwiska. Fragmenty lasów reprezentują najczęściej lasy grądowe złożone z dębów, grabów, wiązów i innych gatunków liściastych. W reglu dolnym dominują natomiast lasy: przeważają mieszane jodłowo-bukowe z domieszką jaworu, jesionu, brzozy i wiązów. W Beskidzie Niskim spotyka się także skupiska cisów i modrzewia. W partiach szczytowych występują lasy bukowe. W rejonie Bieszczadów wyróżnia się trzy piętra roślinne: piętro pogórza, sięgające do około 500 m n.p.m., piętro regla dolnego i piętro połonin. Brak całkowicie lasów świerkowych regla górnego. Przeważający drzewostan lasów w rejonie Bieszczadów stanowią buk i jodła. W niższych terenach górskich występują lasy jodłowe lub mieszane, w wyższych wyłącznie bukowe, często z domieszką jaworu.

Formy ochrony przyrody

Województwo podkarpackie należy do regionów wyjątkowo cennych pod względem wartości przyrodniczych, a system ochrony przyrody stworzony dla ich ochrony jest pod wieloma względami wzorcowy. Formy ochrony przyrody, zajmując 44,5% powierzchni województwa, stanowią:

- 2 parki narodowe: Bieszczadzki i Magurski,
- 94 rezerваты przyrody,
- 10 parków krajobrazowych, w tym 6 w całości (Ciśniańsko-Wetliński, Czarnorzecko-Strzyżowski, Jaśliski, Doliny Sanu, Gór Słonnych, Pogórza Przemyskiego) i 4 w części (Puszczy Solskiej, Południoworotoczański, Lasy Janowskie oraz Pasma Brzanki),
- 13 obszarów chronionego krajobrazu,
- 62 obszary Natura 2000, tj. 7 obszarów specjalnej ochrony ptaków i 54 obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (projektowane specjalne obszary ochrony siedlisk), oraz 1 obszar ptasi i siedliskowy o wspólnych granicach, w statystyce obszarów Natura 2000 ujmowany jako 1 obszar,
- 1262 pomniki przyrody,
- 359 użytków ekologicznych,
- 27 stanowisk dokumentacyjnych,
- 9 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.

Na terenie województwa podkarpackiego niezwykle ważną rolę odgrywa jeszcze jedna forma ochrony przyrody, a mianowicie ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Na Podkarpaciu wśród chronionych gatunków roślin stwierdzono występowanie około 50 gatunków ujętych w Polskiej czerwonej księdze roślin, w tym 14 gatunków mających jedyne naturalne stanowiska w Podkarpaciu, jak np. ciemiernik czerwony, tojad wiechowaty i niski, wieczornik śnieżny, różanecznik żółty, ostrożeń siedmiogrodzki, chaber Kotschyego, szachownica kostkowata, pszeniec biały.

Bogactwo przyrodnicze Podkarpacia to również zróżnicowana gatunkowo fauna, z pełną gamą drapieżników i roślinożerców, łącznie z okazałym karpackim jeleniem, łosiem i żubrem (jedyna w Polsce wolnościowa górska populacja tego gatunku). Ryś, żbik i wilk mają tutaj swoje główne ostoje, zaś niedźwiedź – najliczniejszą, mającą najmniejszy kontakt z człowiekiem populację w Polsce. Sztandarowym ptakiem Podkarpacia jest największy polski orzeł – orzeł przedni, który ma tutaj najliczniejszą, najważniejszą w Polsce ostoję. Drugim takim ptakiem jest orlik krzykliwy o znaczącej populacji w skali Polski.

Liczna jest grupa gatunków wpisanych do Polskiej czerwonej księgi zwierząt – spośród zawartych tam 130 gatunków kręgowców ponad 60 gatunków występuje aktualnie na Podkarpaciu, natomiast spośród ujętych tam 236 gatunków bezkręgowców notowanych jest aktualnie na Podkarpaciu ponad 50 gatunków.

Część obszarów chronionych w województwie objęta została ochroną w ramach światowych sieci obszarów chronionych. Unikatowe w skali europejskiej walory przyrodnicze Bieszczadów przyczyniły się do utworzenia na tym terenie Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”. Powstał on w 1992 r. pod patronatem UNESCO w ramach programu „Man and Biosphere” (Człowiek i Biosfera). Rezerwat obejmuje sąsiadujące ze sobą tereny w Polsce, na Słowacji i na Ukrainie. Aktualnie po polskiej stronie w skład rezerwatu wchodzi: Bieszczadzki Park Narodowy i będące jego otuliną Parki Krajobrazowe – Ciśniańsko-Wetliński i Doliny Sanu. Na Słowacji do rezerwatu włączono Park Narodowy „Połoniny” z częścią dawnego obszaru chronionego „Karpaty Wschodnie”, zaś na Ukrainie Użański Park Narodowy i Nadsański Park Krajobrazowy.

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000

Agnieszka Marcela

Środowisko przyrodnicze Europy w ostatnich stuleciach ulega znacznym przemianom wskutek silnego rozwoju przemysłu, intensywnego rolnictwa, urbanizacji. Z kurczeniem się zasobów przyrodniczych postępuje fragmentacja ekosystemów, zanikanie wielu gatunków, degradacja krajobrazu i spadek różnorodności biologicznej. Raz zajęta przestrzeń, choćby nawet przez dom jednorodzinny, najczęściej pozostaje już przestrzenią człowieka, w której nie ma miejsca dla gatunków nietolerujących bliskiej jego obecności – dlatego ważna jest świadomość, że przestrzeń jest dobrem ograniczonym, które musi być z wielką rozważą wykorzystywane. Przekształcenie środowiska powoduje również negatywne skutki dla społeczności ludz-

kich i ich funkcjonowania, choć nie zawsze jest dostrzegany związek pomiędzy nimi – chociażby taki, że raz wykorzystane zasoby naturalne najczęściej nie odnawiają się, a życie w zniszczonym środowisku jest dla człowieka po prostu niezdrowe.

Powyższe negatywne przemiany spowodowane gwałtownym rozwojem cywilizacyjnym już dawno zostały dostrzeżone i wiele krajów podejmowało inicjatywy mające im przeciwdziałać, np. przez tworzenie wspólnych ram prawnych. W takich uwarunkowaniach powstały umowy międzynarodowe mające wspomóc rozwiązywanie problemów ekologicznych – Konwencja Ramsarska (1971 r.) dotycząca ochrony obszarów wodno-błotnych, Konwencja Bońska (1979 r.) o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt, Konwencja Berneńska (1979 r.) o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz siedlisk przyrodniczych, wreszcie przełomowa w dziedzinie ochrony przyrody Konwencja o różnorodności biologicznej, czyli tzw. Konwencja z Rio (1992 r.).

W te nurty ochrony przyrody wpisała się również Unia Europejska – w 1979 r. przyjęła tzw. Dyrektywę ptasią, zobowiązującą do ochrony wszystkich dziko żyjących ptaków oraz ich najważniejszych siedlisk, przy czym dla gatunków rzadkich, zagrożonych czy zajmujących specyficzne siedliska, wymienionych w załączniku I Dyrektywy, konieczne jest wyznaczanie obszarów specjalnej ochrony. W 1992 r. przyjęła tzw. Dyrektywę siedliskową, zobowiązującą do ochrony siedlisk przyrodniczych zawartych w jej załączniku I oraz gatunków roślin i zwierząt wymienionych w załączniku II – dla ich ochrony powstawać miały z kolei specjalne obszary ochrony. W obu załącznikach tej Dyrektywy wyeksponowano gatunki i siedliska przyrodnicze priorytetowe, za które Unia ponosi szczególną odpowiedzialność. Zgodnie z Dyrektywą siedliskową oba rodzaje obszarów mają tworzyć „spójną Europejską Sieć Ekologiczną Natura 2000”.

Tak więc podstawowymi aktami prawnymi dla tworzenia sieci Natura 2000 są:

- 1) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (tzw. Dyrektywa ptasia), która zastępuje wcześniejszą Dyrektywę Rady 79/409/EWG z 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikich ptaków,
- 2) Dyrektywa Rady 92/43/EWG z 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (tzw. Dyrektywa siedliskowa).

Zapisy obu dyrektyw zostały transponowane (przeniesione) do polskiego prawa, m.in. do:

- ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (DzU z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.),
- ustawy z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (DzU z 2008 r. Nr 199, poz. 1227 z późn. zm.),
- rozporządzenia Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (DzU z 2010 r. Nr 77, poz. 510).

Dyrektywy precyzyjnie określają, jak powinny być wyznaczane obszary Natura 2000 – są to spójne pod względem metodycznym i organizacyjnym zasady obowiązujące we wszystkich krajach UE. Przy wyznaczaniu obszarów bierze się pod uwagę wy-

łącznie kryteria naukowe – merytoryczne. Tworzenie sieci jest obowiązkiem każdego państwa członkowskiego, a jego unikanie skutkuje sankcjami finansowymi.

Celem utworzenia sieci Natura 2000 jest zachowanie zarówno zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt w skali Europy, ale też typowych, wciąż jeszcze powszechnie występujących siedlisk przyrodniczych, charakterystycznych dla dziewięciu regionów biogeograficznych Unii Europejskiej (tj. alpejskiego, atlantyckiego, borealnego, kontynentalnego, panońskiego, makaronezyjskiego, śródziemnomorskiego, stepowego i czarnomorskiego). W Polsce występują dwa regiony: kontynentalny (96% powierzchni kraju) i alpejski (4% powierzchni kraju) – oba są reprezentowane w województwie podkarpackim. Dla każdego kraju określa się listę referencyjną siedlisk przyrodniczych i gatunków, dla których należy utworzyć obszary Natura 2000 w podziale na regiony biogeograficzne.

Sieć tworzona jest dla zachowania „europejskiego dziedzictwa przyrodniczego” i nie ma przy tym znaczenia, czy ważne z punktu widzenia Europy obszary, siedliska i gatunki są również istotne z punktu widzenia Polski i czy są już objęte innymi formami ochrony przyrody. Dlatego sieć Natura 2000 jest z założenia niezależna od dotychczasowych krajowych form ochrony przyrody i w żaden sposób ich nie zastępuje. W praktyce często obszary Natura 2000 są najcenniejszymi przyrodniczo obszarami także z krajowego punktu widzenia. Znakomicie widoczne jest to na Podkarpaciu, gdzie w sieci znalazły się wszystkie parki narodowe i krajobrazowe oraz spora część rezerwatów przyrody i obszarów chronionego krajobrazu.

Sieć Natura 2000 tworzą dwa typy obszarów:

- obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO), zwane potocznie obszarami ptasiemi, wyznaczone na podstawie Dyrektywy ptasiej i oznaczane symbolem PLB (litera „B” od ang. Bird – ptak),
- specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO), zwane potocznie obszarami siedliskowymi, wyznaczone na podstawie Dyrektywy siedliskowej i oznaczane symbolem PLH (litera „H” od ang. Habitat – siedlisko). Projektowane SOO nazywa się obszarami mającymi znaczenie dla Wspólnoty (OZW) i zgodnie z ustawą o ochronie przyrody jest to obowiązująca forma ochrony przyrody w Polsce.

W przypadku całkowitego pokrywania się granic obszaru ptasiego i obszaru siedliskowego przyjmuje się symbol PLC (litera „C” od ang. Common – wspólny).

Jeżeli państwo członkowskie nie dysponuje własnym systemem kryteriów wyznaczania obszarów specjalnej ochrony ptaków, to zgodnie z dotychczasową praktyką obszary takie są wskazywane na podstawie precyzyjnych zasad określonych przez międzynarodową organizację zajmującą się ochroną ptaków – BirdLife International. Obszary ptasie z reguły obejmują zidentyfikowane i opisane tzw. ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym (Important Bird Areas – IBA). W Polsce pierwsze obszary ptasie wyznaczone zostały wkrótce po akcesji do Unii Europejskiej na mocy rozporządzenia Ministra Środowiska z 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (DzU z 2004 r. Nr 229, poz. 2313 z późn. zm.), następnie rozporządzenie to było sukcesywnie zmieniane przez dodawanie nowych obszarów. Aktualnie obowiązuje rozporządzenie Ministra Środowiska z 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków (DzU z 2011 r. Nr 25, poz. 133). Kryteria wyznaczania obszarów specjalnej ochrony ptaków ujęto natomiast w rozporządzeniu Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania

Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (DzU z 2010 r. Nr 77, poz. 510).

Odmienne wyznaczane są obszary siedliskowe. Państwo członkowskie przedstawia propozycje obszarów (zwanych wówczas proponowanymi obszarami mającymi znaczenie dla Wspólnoty) Komisji Europejskiej, która dokonuje analizy poprawności wyznaczenia i kompletności sieci. Po akceptacji obszarów Komisja zatwierdza je stosowną decyzją, a obszary zyskują status „obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty” (OZW). Kraj członkowski ma wówczas 6 lat na formalne wyznaczenie tych obszarów jako specjalnych obszarów ochrony siedlisk. Polska pierwsze propozycje obszarów siedliskowych zgłosiła Komisji Europejskiej w maju 2004 r., kolejne propozycje zgłaszane były w późniejszych latach, natomiast pierwsza decyzja Komisji zatwierdzająca polskie obszary mające znaczenie dla Wspólnoty zapadła w listopadzie 2007 r. Aktualnie (stan na 30 czerwca 2011 r.) w Polsce nie ma jeszcze formalnie wyznaczonych stosownym rozporządzeniem specjalnych obszarów ochrony siedlisk – nasze obszary siedliskowe są obszarami mającymi znaczenie dla Wspólnoty, a więc projektowanymi specjalnymi obszarami ochrony siedlisk. Kilka obszarów musi być jeszcze zgłoszonych do Komisji, która wymaga drobnych uzupełnień sieci.

Należy dodać, że brak formalnego wyznaczenia obszarów siedliskowych nie ma żadnego znaczenia dla ochrony ich wartości przyrodniczych. Zgodnie bowiem z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i polskim prawem ochroną objęte są nie tylko wyznaczone i projektowane obszary Natura 2000, ale nawet proponowane obszary mające znaczenie dla Wspólnoty, które zostały przekazane Komisji Europejskiej celem zatwierdzenia i jeszcze tego zatwierdzenia nie otrzymały.

Dla każdego obszaru Natura 2000 opracowana jest dokumentacja, która składa się z:

- Standardowego Formularza Danych (SDF), w którym są zawarte najważniejsze informacje o położeniu i powierzchni obszaru, jego przedmiotach ochrony, czyli występujących typach siedlisk przyrodniczych i gatunkach „naturowych”, o ich liczebności lub reprezentatywności w skali kraju, wartości przyrodniczej i zagrożeniach;
- mapy GIS.

SDF i mapy będą aktualizowane w miarę postępu wiedzy o występowaniu zasobów przyrodniczych w obszarze Natura 2000 (inventaryzacja, monitoring przyrodniczy) zgodnie z procedurą określoną przez KE.

Celem ochrony obszarów Natura 2000 jest przyczynienie się do zachowania różnorodności biologicznej. Cel ten ma być osiągnięty przez zachowanie w dobrym stanie (bądź odtworzenie takiego stanu) siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt, najważniejszych dla zachowania dziedzictwa przyrodniczego Europy i wymienionych we wskazanych wcześniej załącznikach Dyrektywy ptasiej i Dyrektywy siedliskowej. Ten dobry stan określa się mianem właściwego stanu ochrony (sprzyjającego stanu ochrony).

W odniesieniu do siedliska przyrodniczego właściwy stan ochrony oznacza, że:

- naturalny jego zasięg nie zmniejsza się;
- zachowuje ono specyficzną strukturę i swoje funkcje ekologiczne;
- stan zachowania typowych dla niego gatunków jest właściwy.

W odniesieniu do gatunków właściwy stan ochrony oznacza natomiast, że:

- zachowana zostaje liczebność populacji gwarantująca jej utrzymanie się w biocenozie przez dłuższy czas;
- naturalny zasięg gatunku nie zmniejsza się;
- pozostaje zachowana wystarczająco duża powierzchnia siedliska gatunku.

Dyrektywa siedliskowa nie określa sposobów ochrony poszczególnych siedlisk przyrodniczych i gatunków, każdy kraj może działać zgodnie z własnymi doświadczeniami w ochronie przyrody. Państwa członkowskie powinny jednak podejmować stosowne działania i stwarzać odpowiednie warunki, w tym prawne i administracyjne, dla prawidłowej ochrony tych siedlisk i gatunków. Jeśli jest taka potrzeba, tworzone powinny być m.in. odpowiednie plany zarządzania opracowane specjalnie dla obszarów Natura 2000 bądź zintegrowane z innymi planami rozwoju. W Polsce, zgodnie z obowiązującym prawem, tworzone są plany zadań ochronnych bądź plany ochrony dla poszczególnych obszarów. Proces ich tworzenia trwa. Należy podkreślić ważny zapis stanowiący, że wszelkie środki – działania podejmowane zgodnie z Dyrektywą siedliskową powinny uwzględniać wymogi gospodarcze, społeczne i kulturowe oraz cechy regionalne i lokalne.

Na obszarach Natura 2000 nie obowiązuje katalog zakazów, jak chociażby w krajowych formach ochrony przyrody. Obowiązuje za to jeden uniwersalny zakaz – podejmowania działań mogących osobno lub w połączeniu z innymi działaniami znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000. Najważniejszym instrumentem realizacji tego zakazu są oceny oddziaływania na obszary Natura 2000 różnego rodzaju przyszłych działań, w tym planów i przedsięwzięć. W zasadzie każde planowane działanie podlega ocenie czy może zaszkodzić przedmiotom ochrony obszarów Natura 2000, czy może wpłynąć na ich integralność i spójność sieci Natura 2000. W praktyce najczęściej jest to krótka tzw. ocena wstępna, bowiem zakres i lokalizacja większości planów i przedsięwzięć nie ma żadnego wpływu na obszary Natura 2000. W niektórych przypadkach konieczna jest jednak pełna ocena oddziaływania na obszary Natura 2000, podczas której sporządzana jest prognoza oddziaływania planu na środowisko, w tym obszary Natura 2000 albo raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko, w tym obszary Natura 2000.

Jeśli w ramach przeprowadzonej oceny zostanie wykazane znaczące negatywne oddziaływanie planów lub działań na cele ochrony obszarów Natura 2000, brak „nadrzędnego interesu publicznego”, a ponadto istnieją rozwiązania alternatywne, plan lub działanie nie może być zrealizowane. Jeżeli jednak za realizacją planów lub działań mogących znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000 przemawiają konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym, i wobec braku rozwiązań alternatywnych, mogą być one zrealizowane po poinformowaniu Komisji Europejskiej i zapewnieniu kompensacji przyrodniczej.

W przypadku gdy znaczące negatywne oddziaływanie dotyczy siedlisk i gatunków priorytetowych, zezwolenie może zostać udzielone wyłącznie w celu:

- ochrony zdrowia i życia ludzi;
- zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego;
- uzyskania korzystnych następstw o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego;
- wynikającym z koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, po uzyskaniu opinii Komisji Europejskiej.

Z analizy dotychczasowych doświadczeń w województwie podkarpackim wynika, że od czasu wprowadzenia obszarów Natura 2000 (2004 r.) z powodu negatywnego wpływu nie zrealizowano zaledwie niewielkiego ułamka procenta wszystkich planowanych działań, w tym inwestycji. Ponadto za odrzuceniem części z nich przemawiały również inne względy, niezwiązane bezpośrednio z obszarami Natura 2000.

Aktualnie ocenę oddziaływania na obszary Natura 2000 przeprowadza Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska, który zobligowany jest ponadto do ochrony tych obszarów, zarządzania nimi i koordynowania funkcjonowania sieci Natura 2000. Organ ten w większości obszarów Natura 2000 jest również sprawującym nadzór (w przypadku obszarów wchodzących w granice parków narodowych sprawującym nadzór jest Dyrektor Parku Narodowego). Organem, który nadzoruje funkcjonowanie obszarów Natura 2000 w Polsce, prowadząc m.in. ewidencję danych niezbędnych do podejmowania działań w zakresie ich ochrony, jest Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska.

Sieć obszarów Natura 2000 na Podkarpaciu

Agnieszka Marcela

Proces wyznaczania Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 na Podkarpaciu jest w chwili obecnej (na 30 czerwca 2011 r.), poza małymi wyjątkami, zakończony.

Aktualnie na terenie województwa podkarpackiego sieć Natura 2000 obejmuje:

- 7 obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO) o łącznej powierzchni 396 253,9 ha;
- 54 obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (OZW) o łącznej powierzchni 232 970,7 ha – są to projektowane specjalne obszary ochrony siedlak;
- 1 obszar będący zarówno obszarem ptasim i obszarem mającym znaczenie dla Wspólnoty o powierzchni 111 519,5 ha.

Łącznie obszarów Natura 2000 w województwie jest 62, zaś ich powierzchnia to w sumie 740 744,1 ha. Należy jednak zwrócić uwagę, że część obszarów ptasich i siedliskowych pokrywa się. Ogólna powierzchnia obszarów, uwzględniając ich nakładanie się, wynosi 570 860,0 ha, tj. około 32% powierzchni województwa.

Projektowane rozszerzenie sieci Natura 2000 w województwie podkarpackim przewiduje obecnie utworzenie jednego obszaru siedliskowego (Enklawy Puszczy Sandomierskiej, powierzchnia 9962,6 ha; projekt czeka na zgłoszenie do Komisji Europejskiej) oraz powiększenie Ostoi Czarnorzeckiej (PLH180027) o 1174,0 ha. W przypadku akceptacji obu propozycji do sieci Natura 2000 włączone zostanie 11 136,6 ha.

W granice sieci Natura 2000 włączono na Podkarpaciu przeważającą część terenów górskich (Bieszczady, Beskid Niski, Góry Sanocko-Turczańskie), fragmenty pogórzy (głównie Pogórze Przemyskie, Bukowskie i Jasielskie), wybrane partie Kotliny Sandomierskiej (w tym fragmenty Płaskowyżu Kolbuszowskiego i Tarnogrodzkiego, znaczną część Równiny Biłgorajskiej) oraz praktycznie całe Roztocze (w granicach województwa). Do sieci włączono także większość podkarpackich rzek: 45-kilometrowy odcinek doliny Wisły, San na całej długości (z wyjątkiem Zbiornika Solińskiego i Myczkowie-

ckiego), górny i środkowy Wisłok z dopływami, górną i dolną Wisłokę z dopływami, Tanew, Osławę i Jasiołkę.

Na obszarach Natura 2000 ochronie podlegają nie tylko naturalne składniki przyrody, ale również siedliska ukształtowane przez człowieka i utrzymywane dzięki jego działalności, jak np. ekstensywnie użytkowane górskie i nizinne łąki. Chronione są też siedliska wielu gatunków zlokalizowane w obiektach i budowlach będących dziełem człowieka – kościołach, cerkwiach, grodach obronnych, fortach obronnych z czasów zaboru austriackiego, bunkrach z okresu II wojny światowej, poligonach wojskowych, sztolniach, stawach hodowlanych i wielu innych.

W opracowaniu wykorzystano informacje zamieszczone w następujących serwisach internetowych

<http://www.wrota.podkarpackie.pl>

<http://www.stat.gov.pl>

<http://www.demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

<http://www.wios.rzeszow.pl>

<http://www.natura2000.gdos.gov.pl/natura2000/>

http://www.gdos.gov.pl/Categories/view/202/Natura_2000

<http://www.wigry.win.pl/poradnik/index.htm>

http://www.igipz.pan.pl/geoeoklimat...regiony_mapa/regiony_opracowanie.pdf

<http://www.rzeszow.rdos.gov.pl>

Wykaz skrótów użytych przy opisie położenia obszarów Natura 2000

(informacja na marginesie – metryczka, tabela zbiorcza obszarów Natura 2000 na Podkarpaciu)

Położenie administracyjne:

woj.	województwo
pow.	powiat
m.	część miejska gminy miejsko-wiejskiej lub gmina miejska lub miasto na prawach powiatu
gm.	część wiejska gminy miejsko-wiejskiej lub gmina wiejska

Podział geobotaniczny (Jan Marek Matuszkiewicz, *Regionalizacja geobotaniczna Polski*, IGI PAN, Warszawa 2008)

Dz.	dział
K.	kraina
Pdk.	podkraina
O.	okręg
P.	podokręg/-i

Podział fizycznogeograficzny (Jerzy Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2002)

Pr.	provincia
Podpr.	podprovincia
Makroreg.	makroregion
Mezoreg.	mezo-region/-y

I. Obszary specjalnej ochrony ptaków i projektowane specjalne obszary ochrony siedlisk o wspólnych granicach

Bieszczady

Obszar specjalnej ochrony ptaków i specjalny obszar ochrony siedlisk **Bieszczady** (PLC180001)

Autor: **Tomasz Winnicki**

Niedźwiedzie brunatne (G.L.)

Rozległe puszczańskie lasy i połoniny, kraina niedźwiedzia i innych cennych gatunków zwierząt, ostoja wielu rzadkich roślin, w tym wschodniokarpackich endemitów

Powierzchnia: 111 519,5 ha

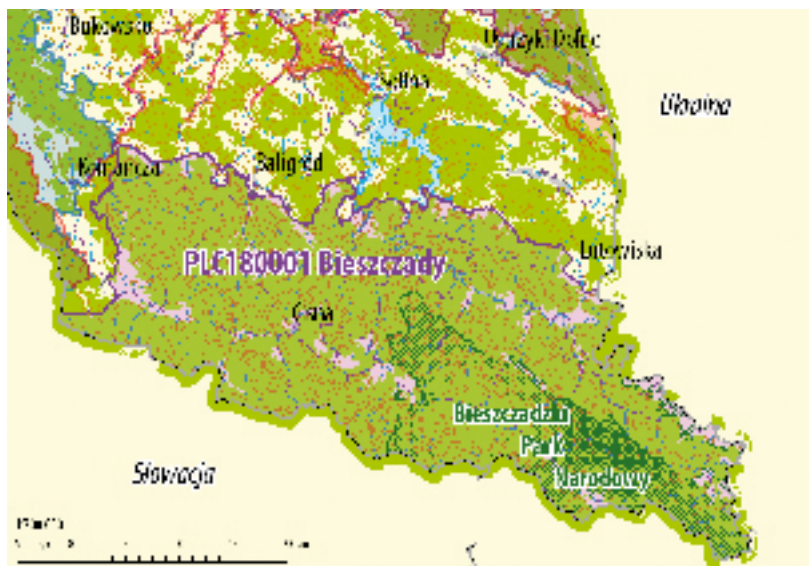
Położenie administracyjne: woj. podkarpackie, pow. bieszczadzki, gm.: Czarna, Lutowska; pow. leski, gm.: Baligród, Cisna, Solina; pow. sanocki, gm.: Komańcza, Zagórz

Istniejące formy ochrony: Bieszczadzki Park Narodowy (28 513,6 ha, 1973); parki krajo-
brazowe: Doliny Sanu (28 718 ha, 1992); Ciśniańsko-Wetliński (51 013,75 ha, 1992); Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu (98 595 ha, 1998); rezerwy przyrody: „Cisy na Górze Jawor” (3,02 ha, 1957), „Gołoborze” (13,9 ha, 1969), „Hulskie im. Stefana Myczkowskiego” (189,87 ha, 1983), „Krywe” (511,73 ha, 1991), „Olsza Łęgowa w Kalnicy” (13,69 ha, 1971), „Przełom Oslawy pod Duszatynem” (322,45 ha, 2000); „Sine Wiry” (450,49 ha, 1987), „Śnieżycza wiosenna w Dwerniczku” (4,94 ha, 2001), „Woronikówka” (14,84 ha, 1989), „Zakole” (5,25 ha, 1970), „Zwiezto” (2,20 ha, 1957); obszar jest częścią Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” (208 089 ha, 1992)

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Beskidu Niskiego, P. Beskidu Niskiego Wschodniego „Przełęcz Łupkowska – Przełęcz Dukielska”; O. Bieszczadów, P.: Baligródzki „Dolina Wetliny – Przełęcz Łupkowska”, Górno-ustrzycki „Dolina Sanu – Dolina Wetliny”, Lutowski „Dolina Strwiąża – Dolina Sanu”

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Wschodnie z Podkarpaciami Wschodnimi, Podpr. Beskidy Wschodnie, Makroreg. Beskidy Lesiste, Mezoreg. Bieszczady Zachodnie

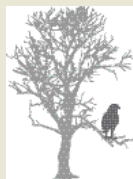
Obszar pokrywa się z polską częścią Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”, obejmującego również przygraniczne tereny na Ukrainie i w Słowacji.

Opis obszaru

Obszar położony jest w Bieszczadach Zachodnich, będących najbardziej na zachód wysuniętą częścią Karpat Wschodnich. Są to najwyższe i najwartościowsze pod względem przyrodniczym fragmenty Karpat Wschodnich w Polsce, niepowtarzalne i unikatowe. Niewysokie góry, tworzące długie, równoległe grzbiety biegnące z północnego zachodu na południowy wschód, osiągają największe wysokości w masywach: Tarnicy (1346 m n.p.m.), Kińczyka Bukowskiego (1251 m n.p.m.), Rozsypańca (1272 m n.p.m.), Halicza (1333 m n.p.m.), Krzemienia (1333 m n.p.m.), Kopy Bukowskiej (1312 m n.p.m.), Bukowego Berda (1313 m n.p.m.) i Szerokiego Wierchu (1315 m n.p.m.). Po stokach grzbietów spływają potoczki, biorące początek w licznych źródłach znajdujących się na połoninach i przy górnej granicy lasu. Łączą się one w większe potoki zbiegające długie doliny równoległe do grzbietów. Część większych cieków przecina grzbiety, tworząc głębokie doliny przełomowe, z licznymi progami skalnymi i stromymi brzegami. Tak funkcjonuje „kratowy” układ sieci rzecznej, która rzeźbi góry o „rusztowej” budowie.

W dolinach, gdzie w przeszłości były bojkowskie wioski, utrzymywane są obecnie łąki i pastwiska, grupy starych drzew – wiązów, jesionów, lip oraz drzew owocowych, które razem ze śladami dawnej kultury i historii, jak: cmentarze, ruiny cerkwi, kapliczki i przydrożne krzyże, tworzą niezwykle krajobraz przyrodniczo-kulturowy zwany „krainą dolin”. Największe powierzchnie stoków i dolin (ok. 86% obszaru) zajmują rozległe lasy o naturalnym puszczańskim charakterze. Przeważają lasy liściaste z dominującym bukiem zwyczajnym, niekiedy ze znacznym udziałem jaworu, oraz lasy bukowo-jodłowe. Występujące na tym obszarze lasy iglaste z dominacją świerka lub jodły to najczęściej drzewostany o składzie gatunkowym ukształtowanym przez gospodarkę człowieka. Układ ekosystemów leśnych wzbogacają niewielkie śródleśne polany tzw. carynki. Lasy sięgają do subalpejskiego piętra połonin, tj. do wysokości ok. 1200 m n.p.m., a ich górną granicę budują krzywulcowe drzewostany bukowe, jaworowo-bukowe lub jarzębinowo-jaworowe. Wyżej odtwarzają się zbiorowiska zaroślowe z olchą zieloną, jarzębiną i wierzbą śląską, w przeszłości prawie całkowicie zniszczone przez pasterstwo.

Centralna część
Bieszczadzkiego Parku
Narodowego – Tarnica,
Krzemień (T.W.)

Siwerniak (G.L.)

Orlik krzykliwy (G.L.)

Ponad strefą połoninowych zbiorowisk krzewiastych rozległe zbocza porastają borówczyska i traworośla z trzcinnikiem leśnym lub trzcinnikiem owłosionym, zaś w miejscach wilgotniejszych lokują się traworośla ze śmiałkiem darniowym i wietlicą Chaixa, ziołorośla ze szczawiem alpejskim, a także wschodniokarpackie kwieciste ziołorośla z pełnikiem alpejskim. Szczyty i wysokie grzbiety, na inicjalnych glebach, zajmują alpejskie i subalpejskie murawy z kostrzewą niską, pięciornikiem złotym i seslerią Bielza, łąziska z łązową czarną obupłciową, nieduże alpejskie torfowiska, a piaskowcowe wychodnie, odsłaniające się zwykle w najwyższych partiach wzniesień – zbiorowiska szczelin i pól skalnych, z licznymi wysokogórkimi i wschodniokarpackimi gatunkami. Ogółem bogactwo roślinności obszaru przekłada się na około 100 zespołów, podzespołów lub zbiorowisk roślinnych i blisko 1100 gatunków roślin naczyniowych, w tym 30 taksonów wschodniokarpackich. Bioróżnorodność dopełnia bardzo bogata w gatunki biota mchów, porostów i grzybów.

Bieszczady to również jedna z najcenniejszych w Polsce i Europie ostoje zwierząt, obejmująca liczne populacje wszystkich typowych dla puszczy karpackiej gatunków zwierząt kręgowych, w tym drapieżników (wilk, ryś, niedźwiedź, żbik) i dużych ssaków kopytnych (jeleń, żubr). Lasy, połoniny, łąki i torfowiska zapewniają także warunki egzystencji obfitującej w cenne gatunki faunie zwierząt bezkręgowych.

Walory przyrodnicze

Bieszczady to obszar, w którym liczba siedlisk przyrodniczych i gatunków wymagających ochrony w ramach sieci Natura 2000, w porównaniu z innymi obszarami Natura 2000 na Podkarpaciu, jest największa. Łącznie występuje tu 50 typów siedlisk przyrodniczych i gatunków z załączników I i II Dyrektywy siedliskowej, w tym 11 priorytetowych oraz ponad 30 gatunków z załącznika I Dyrektywy ptasiej.

W obszarze potwierdzono występowanie 23 typów siedlisk przyrodniczych z listy wymienionych w załączniku I Dyrektywy siedliskowej. Wybrane spośród nich przedstawiono poniżej.

Polonina Bukowska (T.W.)

Dzwonek piłkowany (T.W.)

1. Żyzne buczyny (kod 9130) – zajmują największe powierzchnie i opanowane są przez zespół *Dentario glandulosae-Fagetum*, który w zależności od lokalnych warunków siedliskowych zróżnicowany jest na pięć podzespołów: typowy, wilgotny z miesięcznicą trwałą, wilgotny z czosnkiem niedźwiedzim, trawiasto-turzycowy i ziołoroślowy wyższych położeń. Pierwsze trzy podzespoły rozprzestrzenione są w całych Karpatach, natomiast dwa ostatnie to podzespoły wschodniokarpackie.
2. Kwaśne buczyny (kod 9110) – występują na dużych powierzchniach, zajmują cztery podzespoły *Luzulo luzuloidis-Fagetum*: typowy z kosmatką gajową, borówkowy, trzcinnikowy i z kosmatką olbrzymią.
3. Górskie jaworzyny ziołoroślowe (kod 9140) – wykształcają się na niedużych powierzchniach, najczęściej w wyższych położeniach i w strefie górnej granicy lasu, w miejscach ocienionych i na silnie szkieletowych glebach. Opowiadają cennym fitocenozom lasów jaworowych z udziałem buka *Aceri-Fagetum*.
4. Jaworzyny na stromych stokach i zboczach (kod 9180) – występują najczęściej w postaci lasów jaworowo-bukowych, ujętych w zespoły: jaworzyny górskiej z miesięcznicą trwałą *Lunario-Aceretum* i jaworzyny górskiej z jęczmikiem zwyczajnym *Phyllitido-Aceretum* oraz lasów jaworowo-jarzębinowych ujętych w zespół jaworzyny karpackiej *Sorbo-Aceretum*.
5. Górskie bory świerkowe (kod 9410) – są reprezentowane przez występujący na niedużych powierzchniach zespół dolnoregłowych borów *Abietii-Piceetum*.

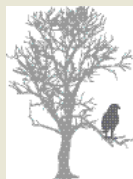

Pszeniec biały (T.W.)

Bażynisko *Empetro hermaphroditi-Vaccinietum myrtilli* na Krzemieniu (T.W.)

Zarośla jarzębinowe na Rozsypańcu, w głębi Tarnica (T.W.)

Tojad bukowiński
(T.W.)

Chaber Kotschyego (T.W.)

Ostrożeń
wschodniokarpacki (T.W.)

6. Łęgi olszowe i wierzbowe (kod 91E0) – wyznacza zespół nadrzecznej olszyny górskiej *Alnetum incanae*, znany z całych Karpat, porastający mady nad potokami góorskimi, w Bieszczadach wyróżnia się on licznym występowaniem gatunków wschodniokarpackich.
7. Wysokogórskie murawy acidofilne (kod 6150) – to płaty zespołu murawy z kostrzewą niską *Potentillo aureae-Festucetum airoides*, rozwijające się na inicjalnych glebach, na wierzchołkach i grzbietach najwyższych pasm połoninowych.
8. Wysokogórskie borówczyska bażynowe (kod 4060) – reprezentują niewielkie płaty zespołu połoninowego borówczyska bażynowego *Empetro hermaphroditii-Vaccinietum myrtilli*, wykształcające się na wysokich grzbietach połonin i na półkach skalnych ekspozowanych do północy.
9. Ziołorośla górskie (kod 6430) – są w Bieszczadach reprezentowane przez wyjątkowo cenny wschodniokarpacki zespół kwiecistych ziołorośli połoninowych z pełnikiem alpejskim *Trollio altissimae-Knautietum dipsacifoliae*.
10. Bory i lasy bagienne (kod 91D0) oraz torfowiska wysokie (kod 7110) – są związane z występującymi w dolinach bieszczadzkich torfowiskami wysokimi, na których występują: bór bagienny *Vaccinio uliginosii-Pinetum* oraz mszar torfowcowy *Sphagnetum magellanicum* i kontynentalny mszar bagienny *Ledo-Sphagnetum magellanicum*.
11. Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (kod 7140) oraz torfowiska zasadowe o charakterze młak i turzycowisk (kod 7230) – są reprezentowane przez płaty trzęsawiska z turzycą nitkowatą *Caricetum lasiocarpae*, trzęsawisko z turzycą obłą *Caricetum diandrae*, młakę turzycowo-mietlicową *Carici canescentis-Agrostietum caninae* oraz młakę źródłiskową kozłkowo-turzycową *Valeriano-Caricetum flavae* – występujące najczęściej na niewielkich powierzchniach.
12. Świeże łąki użytkowane ekstensywnie (kod 6510, w nowym ujęciu również kod 6520) – porastają przede wszystkim bieszczadzkie łąki mietlicowe *Campanulo serratae-Agrostietum capillaris*, zróżnicowane na liczne podzespoły i facje. Zespół ten zajmuje w Bieszczadach największe powierzchnie półnaturalnych łąk, koszonych raz w roku.
13. Górskie murawy bliźniczkowe (kod 6230) – zajmują występujące w dolinach dość niejednorodne płaty zbiorowisk nawiązujących do zespołu *Nardetum strictae*, zaś na połoninach zachowały się niewielkie powierzchnie zespołu wschodniokarpackiego

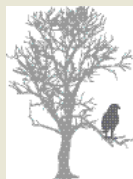
Zarośla kosej olchy,
Krzemień (G.L.)

Borówczysko połoninowe
z kostrzewą niską
Vaccinietum myrtilli
festucetosum airoidae,
Krzemień.
W runi kwitnie
pięciornik złoty (G.L.)

Powojnik alpejski (G.L.)
Rojnik górski (G.L.)

Ziołorośla
z pełnikiem europejskim
(T.W.)

bliźniczyska połoninowego *Hypochaeridi uniflora*-*Nardetum stricte* w postaci rozproszonych oczek przekształcających się w efekcie wtórnej sukcesji w borówczyska lub subalpejskie traworośla.

W obszarze występuje 27 gatunków roślin i zwierząt z załącznika II Dyrektywy siedliskowej. Do grupy tej należą m.in.:

1. Mchy: widłoząb zielony *Dicranum viride* (występuje dość często w buczynach na drewnie), sierpowiec błyszczący *Drepanocladus vernicosus* (spotykany na torfowiskach niskich) oraz bezlist okrywowy *Buxbaumia viridis* (gatunek nowo odkryty w lesie jodłowo-bukowym na terenie BdPN).
2. Rośliny naczyniowe: ponikło kraińskie *Eleocharis carniolica* (rzadka roślina związana z niewielkimi oczkami wodnymi), rzepik szczeciński *Agrimonia pilosa* (często odnotowywany na zarastających łąkach i na skraju lasów), dzwonek piłkowany *Campanula serrata* (liczny na łąkach mietlicowych, w bliźniczyskach, a także w połoninowych borówczyskach, traworoślach i ziołoroślach) oraz tocja karpacza *Tozzia alpina* subsp. *carpatica* (rzadki gatunek występujący na kilku wilgotnych stanowiskach, głównie w łąkach i kwiecistych ziołoroślach połoninowych). Dzwonek i tocja mają tu najliczniejsze populacje w Polsce.
3. Ssaki: podkowiec mały *Rhinolophus hipposideros*, nocek orzęsiony *Myotis emarginatus*, nocek duży *Myotis myotis* (nietoperze związane z dziuplastymi starymi lasami, szczelinami skalnymi i budynkami, takimi jak cerkwie i dzwonnice), bóbr europejski *Castor fiber* (coraz liczniejszy w ostatnich latach), wilk *Canis lupus*, niedźwiedź brunatny *Ursus arctos*, wydra *Lutra lutra*, ryś *Lynx lynx* (drapieżniki o stabilnych populacjach, niewymagających sterowania liczebnością) i żubr *Bison bonasus* (jedyna w Karpatach, dość liczna populacja, wymagająca monitoringu, badań zdrowotności i wzbogacania puli genetycznej).
4. Płazy i gady: traszka grzebieniasta *Triturus cristatus* (bardzo rzadka na tym obszarze), traszka karpacza *Lissotriton montandoni* i kumak górski *Bombina variegata* (liczne).
5. Ryby i kręglousty: minóg strumieniowy *Lampetra planeri*, brzanka *Barbus peloponnesius*, głowacz białopłetwy *Cottus gobio* – występujące w górskich potokach na wielu stanowiskach.

Chaber austriacki (T.W.)

Wężymord górski (T.W.)

Torfowisko wysokie
w Tarnawie (G.L.)

6. Bezkręgowce: skójką gruboskorupowa *Unio crassus* (występuje w nurcie potoków, częściowo zakopana na dnie, bardzo wrażliwa na zanieczyszczenia), czerwonończyk nieparek *Lycaena dispar* (niezbyt liczny motyl dzienny, typowy dla wilgotnych łąk i torfowisk niskich), barczatka kataks *Eriogaster catax* (bardzo rzadki motyl przywiązany do ciepłolubnych zarośli i muraw), krasopani hera *Callimorpha quadripunctaria* (bardzo rzadki, przywiązany do ekotonów typu „las-środowiska otwarte”, najczęściej spotykany na sadzcu konopiastym), jelonek rogacz *Lucanus cervus* (związany z dębami, chociaż rozwija się również w drewnie bukowym, grabowym lub wiązowym, w Bieszczadach notowany sporadycznie), biegacz urozmaicony *Carabus variolosus* (wybitnie higrofilny chrząszcz, zasiedlający brzegi leśnych potoków, bagna, torfowiska i młaki, potwierdzony w Bieszczadach, nie należy do gatunków zagrożonych), biegacz Zawadzkiego *Carabus zawadzkyi* (endemit wschodniokarpacki, spotykany w piętrze bieszczadzskich połonin) oraz nadobnica alpejska *Rosalia alpina* i zagłębek bruzdkowany *Rhysodes sulcatus* (nieliczne gatunki, związane ze starymi drzewostanami o charakterze naturalnym).

Obszar wzbogaca Unię Europejską w nowe gatunki – endemiczne dla Karpat Wschodnich, których walor jest bardzo wysoki, choć nie są wymienione w załącznikach do Dyrektyw. Bieszczady posiadają cały zestaw endemitów północno-wschodniego regionu Karpat i są dla większości z nich najdalej na zachód wysuniętą częścią arealu. Wśród nich wymienić należy występujące tu gatunki roślin naczyniowych, takie jak: pszeniec biały *Melampyrum*

Derkacz (G.L.)

Mucholówka białoszyja
(M.M.)Piórupusznik strusi
w nadrzecznej olszynie
górskiej (T.W.)

Smotrawa okazała (T.W.)

Biegacz Zawadzkiego (T.O.)

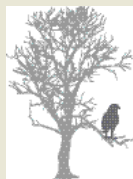

Nocek duży,
„Dydiowska Jama” (T.M.)

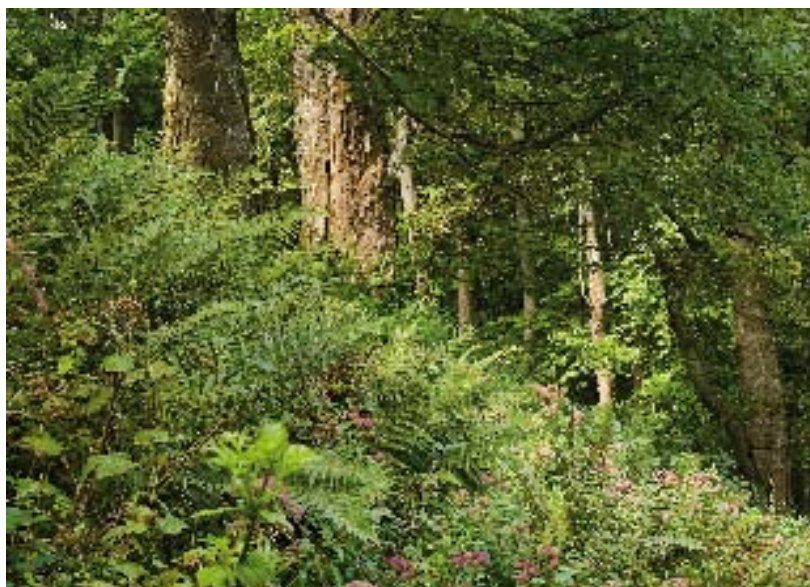

Krasopani hera (T.O.)

Wąż Eskulapa (T.W.)

Las jaworowo-bukowy
Aceri-Fagetum (T.W.)

Śnieżyca wiosenna odmiana
karpacka *Leucojum vernum*
subsp. *carpathicum* (T.W.)

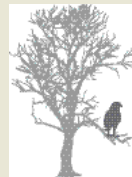
Buczyna karpacka
ze śnieżyczą wiosenną (T.W.)

saxosum, tojad wschodniokarpacki *Aconitum lasiocarpum*, tojad bukowiński *Aconitum bucovinense*, tojad wiechowaty *Aconitum degenii*, goździk kartuzek skalny *Dianthus carthusianorum* subsp. *saxigenus*, lepnica karpacka *Silene dubia*, ostróżka wschodniokarpacka *Delphinium elatum* subsp. *nacladense*, chaber Kotschyego *Centaurea kotschyana*, ostrożeń wschodniokarpacki *Cirsium waldsteinii*. Wśród zwierząt stwierdzono dotychczas ponad 80 endemitów (lub subendemitów) wschodniokarpackich (lub wschodnio/południowo-karpackich), wśród których najwięcej jest owadów, głównie chrząszczy. W obszarze występują również chronione, rzadkie gatunki zwierząt, jak: żbik *Felis silvestris*, salamandra plamista *Salamandra salamandra* i wąż Eskulapa *Zamenis longissimus*.

Obszar to cenna ostoja ptaków. Stwierdzono tu ponad 200 gatunków, z czego ok. 150 jest lęgowych. 18 gatunków wymienionych jest w Polskiej czerwonej księdze zwierząt.

Ogółem w obszarze odnotowano co najmniej 34 gatunki ptaków z załącznika I Dyrektywy ptasiej. Ptaki lęgowe w tej grupie reprezentują 23 gatunki: bocian biały *Ciconia ciconia* (30–40 par), bocian czarny *Ciconia nigra* (30–40 par), trzmielolad *Pernis apivorus* (25 par), gadożer *Circaetus gallicus* (1 para), orlik krzykliwy *Aquila pomarina* (70–80 par), orzeł przedni *Aquila chrysaetos* (7–8 par), orzełek *Aquila pennata* (0–2 pary), jarząbek *Bonasa bonasia* (500–800 par), derkacz *Crex crex* (500–550 samców), puchacz *Bubo Bubo* (10–20 par), sóweczka *Glaucidium passerinum* (20–30 par), puszczyk uralski *Strix uralensis* (150–200 par), włośnatka *Aegolius funereus* (20–30 par), zimorodek *Alcedo atthis* (100–200 par), dzięcioły: zielonosiwy *Picus canus* (250–300 par), czarny *Dryocopus martius* (150–200 par), białogrzbisty *Dendrocopos leucotos* (80–110 par) i trójpalczasty *Picoides tridactylus* (50–150 par), jarzębatka *Sylvia nisoria* (100–200 par), muchołówka mała *Ficedula parva* (700–1100 par), muchołówka białoszysza *Ficedula albicollis* (1200–1500 par), dzierzba czarnoczelna *Lanius minor* (0–2 pary), gąsior *Lanius collurio* (700–1000 par). Spośród wymienionych gatunków 20 spełnia kryteria wyznaczania ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym (IBA) ustalone przez BirdLife International (wszystkie oprócz bociana białego, gadożera i orzełka).

11 pozostałych gatunków należy do prawdopodobnie lęgowych bądź migrujących. Są to: błotniak zbożowy *Circus cyaneus*, błotniak łąkowy *Circus pygargus*, głuszc *Tetrao uro-*

Buczyna karpacka
z kostrzewą górską
Dentario glandulosae-Fagetum festucetosum drymejae
w Bieszczadzkim Parku
Narodowym (T.W.)

gallus, żuraw *Grus grus*, mornel *Charadrius morinellus*, brodziec leśny *Tringa glareola*, rybitwa czarna *Chlidonias niger*, lelek *Caprimulgus europaeus*, kraska *Coracias garrulus*, dzięcioł średni *Dendrocopos medius* i lerka *Lullula arborea*.

Mając na względzie kryteria ujęte w rozporządzeniu Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteria wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (DzU z 2010 r. Nr 77, poz. 510) – przedmiotem ochrony w obszarze jest także płochacz halny *Prunella collaris*, który występuje w najwyższych partiach gór.

Bieszczady to jedna z najważniejszych w Polsce i na Podkarpaciu ostoja orła przedniego, a także orlika krzykliwego i bociana czarnego. Rozległość, trudna dostępność i zróżnicowanie ekosystemów leśnych, w tym duża ilość martwych drzew, pozwalają na występowanie silnych populacji dzięcioła białogrzbietego i trójpalczastego, a także sów, w tym puszczyka uralskiego i puchacza. Drzewostany bukowe sprzyjają występowaniu mocnej populacji muchołówki białoszywej i małej. Na łąkach i nieużytkach występuje liczna populacja derkacza.

Cel ochrony

Celem ochrony jest utrzymanie bogactwa siedliskowego i gatunkowego obszaru. Najistotniejsze jest zachowanie wysokiego stopnia naturalności ekosystemów leśnych wraz z pulą gatunków puszczańskich (wilk, ryś, niedźwiedź, żubr, nadobnica alpejska, zagłębek bruzdkowany), naturalnego charakteru dolin rzek i małych górskich potoków (minóg strumieniowy, głowacz białopłetwy, brzanka, biegacz urozmaicony, skójką gruboskorupowa) oraz dotychczasowej powierzchni i właściwego stanu siedlisk nieleśnych. Ważne jest również utrzymanie we właściwym stanie kluczowych siedlisk ptaków, szczególnie tych, które tu mają najważniejsze ostoje (orzeł przedni, orlik krzykliwy, dzięcioł białogrzbisty, puszczyk uralski).

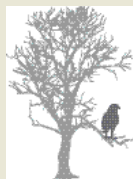
Lulecznica krańska (T.W.)

Ciemiernik czerwonawy
(T.W.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- utrzymanie dobrego stanu siedlisk leśnych – buczyn i grądów – przez racjonalną gospodarkę dostosowaną do lokalnej specyfiki warunków siedliskowych; z użytkowania należy wyłączyć fragmenty zbiorowisk położone na stromych, trudno dostępnych zboczach;
- wyłączenie z użytkowania jaworzyn;
- wyłączenie z użytkowania siedlisk łęgowych, pozwalające na utrzymanie lub odtworzenie naturalnego charakteru dolin rzecznych wraz z roślinnością nadpotokową, charakterystyczną morfologią koryt oraz zasobami martwego drewna zalegającego w wodzie i na brzegach; zakaz prowadzenia jakichkolwiek prac zmieniających charakter dolin, z wyjątkiem niezbędnych mostów i zabezpieczeń istniejących dróg;
- wyłączenie z użytkowania części starodrzewów oraz utrzymywanie dziuplastych, obumierających drzew i martwego drewna, warunkujących egzystencję gatunków ksylobiontycznych i licznych gatunków ptaków;
- zachowanie cennych ekosystemów łąkowych, pastwiskowych, ziołoroślowych i murawowych przez usuwanie zakrzaczeń, utrzymywanie lub przywrócenie ekstensywnego użytkowania kośno-pastwiskowego, eliminację zabiegów agrotechnicznych, takich jak: dosiewy, przyorywanie, stosowanie herbicydów czy melioracje, jak również wyłączenie z zabudowy i innych form zagospodarowania;
- utrzymanie torfowisk i trzęsawisk przez zakaz jakichkolwiek działań prowadzących do pogorszenia stosunków wodnych w ich obrębie;
- utrzymanie zbiorowisk połoninowych przez właściwy dobór ochrony – ścisłej bądź czynnej i jej stosowanie;
- ochrona populacji drapieżników – wilka, niedźwiedzia i rysia, przez tworzenie okresowych, kilkumiesięcznych stref ochronnych o promieniu 500 m wokół znanych miejsc rozrodu i wychowu szczeniąt. W strefach tych należy ograniczać penetrację ludzką przez utrudnienie dostępu (pozostawienie wykrotów, celowo ściętych drzew, zablokowanie dochodzących w pobliże ścieżek), a także okresowe wstrzymanie prac leśnych oraz remontów i budowy dróg leśnych;
- zachowanie odpowiedniej bazy pokarmowej dla populacji drapieżników – wilka, niedźwiedzia i rysia przez uwzględnienie udziału ich drapieżnictwa w planach łowieckich dotyczących pozyskania jelenia i sarny;
- zapewnienie dotychczasowej ciągłości i drożności głównego korytarza migracyjnego Karpat, a tym samym zachowanie integralności obszaru i spójności sieci Natura 2000 przez likwidowanie istniejących i zapobieganie powstawaniu nowych barier ekologicznych;
- dostosowanie zasad prowadzenia gospodarki leśnej do potrzeb chronionych gatunków ptaków, w tym m.in. ograniczenie wycinki drzew w sezonie lęgowym ptaków, szczególnie we fragmentach drzewostanów będących ostoją najcenniejszych gatunków;
- czynna ochrona gniazd ptaków objętych ochroną strefową (orzeł przedni, orlik krzykliwy, bocian czarny, puchacz) – wyznaczanie stref i monitorowanie przestrzegania w nich przepisów prawnych, modyfikacja przebiegu szlaków turystycznych i in.
- sterowanie ruchem turystycznym przez racjonalnie urządzony system szlaków i ścieżek turystycznych, wyposażony w odpowiednią infrastrukturę zapewniającą bezpieczeństwo zwiedzających i umożliwiającą stosowanie nadzoru celem ochrony walorów przyrodniczych w otoczeniu ścieżek;
- kształtowanie ładu przestrzennego na terenach otwartych przez utrzymywanie zwartej zabudowy, zapobieganie jej rozproszению i pozostawianie odpowiedniego areалу terenów nieleśnych pozbawionego zabudowy.

Jarząbek (M.M.)

Drozd obrożny (M.M.)

Żubry w Bieszczadach (J.B.)

II. Obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO)

Beskid Niski

Obszar specjalnej ochrony ptaków **Beskid Niski** (PLB180002)

Autor: **Marian Stój**

Puszczyk uralski (J.Ba.)

Rozległy obszar leśny położony w największym obniżeniu pasma Karpat – najważniejsza w Polsce ostoja orlika krzykliwego, zasiedlona przez liczne populacje puszczyka uralskiego, dzięcioła białogrzbietego, muchołówki małej, muchołówki białoszyjej oraz derkacza i gąsiorka

Opis obszaru

Beskid Niski to wododziałowe, graniczne pasmo górskie, stanowiące największe zwężenie i obniżenie łuku Karpat. Rozciąga się między doliną Kamienicy na zachodzie a doliną Oslawy i Oslawicy na wschodzie, czyli od Przełęczy Tylickiej po Przełęcz Łupkowską, na przestrzeni ponad 100 km. Szerokość po obu stronach granicy państwowej dochodzi do 30–40 km. Wysokości bezwzględne sporadycznie przekraczają 1000 m n.p.m. – po stronie polskiej najwyższym wzniesieniem jest Lackowa koło Wysowej, licząca 997 m n.p.m. Charakterystyczny jest skośny do przebiegu pasma system obniżień i grzbietów, wynikający z układu struktur tektonicznych i zróżnicowanej odporności na wietrzenie warstw fliszu – grzbiety odpowiadają wychodniom odpornych na denudację piaskowców, przełęcze powstają w warstwach mniej odpornych.

W obrębie pasma bierze początek znaczna część cieków tworzących sieć rzeczną Podkarpacia (m.in. Wisłok, Jasiołka, Wisłoka, Ropa i Biała). Obszar Natura 2000 obejmuje polską część pasma niemal w całości.

Flora ma charakter przejściowy między Karpatami Zachodnimi i Wschodnimi, choć cechuje ją przewaga gatunków wschodniokarpackich, malejąca w kierunku zachodnim. W szacie roślinnej przeważają lasy, zajmujące około 75% powierzchni obszaru. Piętro regła dolnego to głównie buczyny i jodliny, miejscami zastępowane przez porolne sośniny i świerczyny, natomiast piętro pogórza w znacznej mierze zajęte jest przez mozaikę łąk, pól uprawnych oraz grądów i towarzyszących cieków łęgów. Sporadycznie w miejscach lokalnych wysięgów wykształcają się torfowiska i trzęsawiska.

Stopień urbanizacji obszaru jest relatywnie niewielki – zabudowa zajmuje głównie doliny większych rzek. Do połowy XX w. Beskid Niski zamieszkiwała ludność łemkowska trudniąca się pasterstwem – na rozległych łąkach prowadzono wypas bydła i owiec oraz ekstenywną gospodarkę rolną. Po II wojnie światowej wioski wysiedlono, a na części terenów utworzono PGR-y. Reszta opuszczonych gruntów uległa sukcesji wtórnej bądź została zalesiona, przekształcając się w zbiorowiska leśne. W 1994 r. w środkowej, najpiękniejszej części Beskidu Niskiego utworzono Magurski Park Narodowy.

Powierzchnia: 151 966,6 ha

Położenie: woj. małopolskie, pow. gorlicki, gm.: Gorlice, Lipinki, Ropa, Sękowa, Uście Gorlickie; pow. nowosądecki, gm.: Grybów, Kamionka Wielka, Krynica-Zdrój, Łabowa, Nawojowa; woj. podkarpackie, pow. jasielski, gm.: Dębowiec, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski; pow. krośnieński, m. i gm. Dukla; gm.: Iwonicz-Zdrój, Jasłiska, Rymanów; pow. sanocki, gm.: Bukowsko, Komańcza, Zarszyn

Istniejące formy ochrony: Magurski Park Narodowy (19 438,9 ha, 1995); rezerваты przyrody: „Bukowica” (292,92 ha, 1996), „Cisy w Nowej Wsi” (2,18 ha, 1957), „Igielki” (27,88 ha, 1989), „Kamień nad Jasłiskami” (302,23 ha, 2000), „Komuty” (11,90 ha, 1953), „Mordzyna” (14,46 ha, 1953), „Przełom Jasiołki” (123,41 ha, 1976), „Rezerwat Tysiąclecia na Cergowej Górze” (61,35 ha, 1963), „Łysa Góra” (160,74 ha, 2003), „Wadernik” (10,72 ha, 1989), „Źródłiska Jasiołki” (1585,01 ha, 1993); Jasielski Park Krajobrazowy (25 288 ha, 1992); obszary chronionego krajobrazu: Beskidu Niskiego (82 360 ha, 1998), Południowomałopolski (362 820,5 ha, 1997); obszary Natura 2000: PLH120019 Ostoja Popradzka, PLH120035 Nawojowa, PLH120036 Łabowa, PLH120057 Źródłiska Wisłoki, PLH120090 Biała Tarnowska, PLH120094 Ostoje Nietoperzy Powiatu Gorlickiego, PLH180001 Ostoja Magurska, PLH180011 Jasiołka, PLH180014 Ostoja Jasłiska, PLH180015 Łysa Góra, PLH180016 Rymanów, PLH180018 Trzciana, PLH180021 Dorzecze Górnego Sanu, PLH180037 Kościół w Skaliniku, PLH180044 Osuwiska w Lipowicy, PLH180052 Wisłoka z Dopływami

Podział geobotaniczny: Dz. Zachodniokarpacki, K. Karpat Zachodnich, Pdk. Zachodniobeskidzka, O. Beskidzki Gorczańsko-Sądecki, P. Pasma Radziejowej; Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dolów Jasielsko-Sanockich, P. Gorlicki; O. Beskidu Niskiego, P.: Beskidu Środkowego, „Przełęcz Dukielska – Dolina Ropy”, Beskidu Niskiego Wschodniego, „Przełęcz Łupkowska – Przełęcz Dukielska”

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie; Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Jasielskie; Makroreg. Beskidy Środkowe, Mezoreg. Beskid Niski

Orlik krzykliwy (M.St.)

Orzek przedni (M.St.)

Sóweczka (G.L.)

Walory ornitologiczne

Beskid Niski to jeden z najcenniejszych obszarów specjalnej ochrony ptaków w Polsce. Odnotowano tu 168 gatunków ptaków, w tym 130 lęgowych. Z załącznika I Dyrektywy ptasiej stwierdzono 35 gatunków, w tym 24 lęgowe. Są to: bocian czarny (30–40 par), bocian biały (34 pary), trzmiełojad (20–30 par), błotniak łąkowy (1–2 pary), orlik krzykliwy (160–180 par), orzek przedni (6 par), jarząbek (400–450 par), derkacz (400–500 samców), puchacz (2–3 pary), sóweczka (12–18 par), puszczyk uralski (370–420 par), włochatka (10–12 par), lelek (60–80 par), zimorodek (70–80 par), dzięcioł zielonosiwy (130–160 par), dzięcioł czarny (140–160 par), dzięcioł białoszyi (10–12 par), dzięcioł średni (30–40 par), dzięcioł białogrzbiety (300–350 par), dzięcioł trójpalczasty (35–45 par), jarząbatka (150–200 par), muchołówka mała (1200–1800 par), muchołówka białoszyja (1400–1800 par), gąsiorek (1000–1400 par). 19 z wymienionych spełnia kryteria wyznaczania ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym (IBA) wprowadzone przez BirdLife International (jarząbek, bocian czarny, orlik krzykliwy, orzek przedni, derkacz, puszczyk uralski, zimorodek, dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł białogrzbiety, dzięcioł trójpalczasty, muchołówka mała i muchołówka białoszyja, włochatka, puchacz, lelek, dzięcioł białogrzbiety, sóweczka, gąsiorek, trzmiełojad). Zgodnie z kryteriami ujętymi w rozporządzeniu Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r. oprócz wyżej wymienionych przedmiotami ochrony w obszarze są także: drożd obrożny, pliszka górska, pluszcz i brodziec piskliwy, których lokalne populacje lęgowe przekraczają próg 1% reprezentacji populacji krajowej. 8 gatunków umieszczonych jest w Polskiej czerwonej księdze zwierząt (orlik krzykliwy, orzek przedni, puchacz, sóweczka, puszczyk uralski, włochatka, dzięcioł białogrzbiety, dzięcioł trójpalczasty).

W Beskidzie Niskim stwierdzono najwyższą w Polsce, a prawdopodobnie i w całej Unii Europejskiej, liczebność orlika krzykliwego i puszczyka uralskiego. W skali regionu istotną rolę odgrywają również bogate populacje lęgowe gąsiorka i jarząbatki, wykorzystujące na miejsca swych lęgów skupiska kolczastych krzewów rosnących w rozproszeniu pośród łąk. Z uwagi na to, że Beskid Niski stanowi największe obniżenie łańcucha Karpat, wiodą tędy ważne szlaki migracyjne ptaków wędrownych.

Myszołów (A.G.)

Cel ochrony

Celem ochrony jest zachowanie stabilnych populacji ptaków uznanych za przedmioty ochrony obszaru, głównie przez utrzymanie we właściwym stanie kluczowych dla nich siedlisk lęgowych i żerowiskowych.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Ochrona siedlisk kluczowych dla ptaków wymaga utrzymania swoistej mozaiki zbiorowisk, na którą składają się kompleksy leśne, dla wielu ptaków będące podstawowym środowiskiem życia, oraz ekosystemy nieleśne – służące im często jako miejsce żerowania bądź odpoczynku. Niezwykle istotne jest zachowanie ekstensywnie użytkowanych łąk kośnych, a także śródpolnych zadrzewień i zakrzewień, pasów zarośli lęgowych ciągnących się wzdłuż cieków czy pojedynczych drzew rozsianych wśród pól. Wzbogacają one spektrum dostępnych siedlisk, podwyższając bioróżnorodność, a tym samym korzystnie wpływają na liczebność populacji ptaków. Dla zachowania bogactwa awifauny, w tym populacji gatunków kluczowych obszaru, najistotniejsze jest:

- dostosowanie zasad gospodarki leśnej do potrzeb chronionych gatunków – pozostawianie starych, dziuplastych oraz uschniętych drzew i ich kikutów, utrzymywanie znacznego areалу starodrzewu (dzięcioł trójpalczasty, dzięcioł białogrzbisty, dzięcioł czarny, puszczyk uralski, sóweczka, włośchatka, muchołówka białoszysza, muchołówka mała); tworzenie drzewostanów wielopiętrowych i mozaiki siedlisk leśnych, zarówno pod względem wieku, jak i składu gatunkowego; ograniczenie wycinki drzew w sezonie lęgowym ptaków, szczególnie we fragmentach drzewostanów będących ostoją najcenniejszych gatunków;
- ochrona dolin rzecznych przez: wyłączenie z użytkowania łągów oraz bezpośredniego otoczenia cieków wodnych, odtwarzanie nadbrzeżnych zadrzewień, ograniczenie ingerencji w naturalny charakter koryt i reżim hydrologiczny rzek do niezbędnego minimum wynikającego z ochrony przeciwpowodziowej (ochrona przeciwpowodziowa

Trzmiełojad (G.L.)

Jastrząb (G.L.)

Pliszka górska (G.L.)

w pierwszym rzędzie powinna być realizowana przez odsunięcie zabudowy od brzegu oraz lokowanie jej poza strefą zalewów);

- pozostawianie powalonych do wody drzew w miejscach, gdzie występują zimorodki;
- utrzymanie arealu łąk kośnych – terminowe, dostosowane do biologii gatunków, użytkowanie kośne, ekstensywny wypas, hamowanie sukcesji naturalnej w płatach pozbawionych użytkowania; zakaz zalesiania;
- kształtowanie odpowiedniej mozaiki siedlisk – pozostawianie na terenach otwartych i półotwartych kęp drzew i krzewów oraz miedz porośniętych dziką różą, tarniną i głogiem; zachowanie starych polemkowskich sadów (jarzębatka, gąsiorek, dzięcioł

Pluszcz (G.L.)

Bocian czarny (C.Ć.)

- białoszy, dzięcioł biało-grzbiety); stawianie czatowni na rozległych łąkach, gdzie brak choćby pojedynczych drzew (szponiaste, sowy, gąsiorek);
- zachowanie torfowisk, zabagnień i różnego rodzaju podmokłości oraz śródpolnych i śródleśnych oczek wodnych (orlik krzykliwy, derkacz);
 - czynna ochrona gniazd ptaków objętych ochroną strefową (orzeł przedni, orlik krzykliwy, bocian czarny, puchacz) – wyznaczanie stref i monitorowanie przestrzegania obowiązujących w nich przepisów prawnych, modyfikacja przebiegu szlaków turystycznych i in.;
 - zakładanie platform pod gniazda bociana białego oraz wywieszanie różnych typów budek lęgowych w miejscach, gdzie brak naturalnych dziupli (sowy, muchołówki);
 - racjonalne gospodarowanie zwierzną łowną (orzeł przedni);
 - zabezpieczanie napowietrznych linii energetycznych przez izolowanie przewodów elektrycznych przy słupach energetycznych, wyeliminowanie słupów wyposażonych w izolatory stojące lub umieszczenie na nich dodatkowej półki, tak by ptaki nie były narażone na kontakt z izolatorami lub przewodami, ewentualnie zastępowanie napowietrznych linii kablem energetycznym;
 - przeciwdziałanie powstawaniu rozproszonej zabudowy mieszkalnej oraz lokowaniu domków letniskowych, zagród itp. z dala od istniejących wiosek (orzeł przedni, orlik krzykliwy, trzmiełojad);
 - nielokalizowanie na terenie ostoi ani w jej sąsiedztwie farm wiatrowych, by nie dochodziło do kolizji ptaków z pracującymi turbinami i zmniejszania terenów żerowiskowych.

Brodziec piskliwy (M.M.)

Jarzębatka (M.M.)

Gąsiorek (A.G.)

Dzięcioł białostrzbiety (G.L.)

Góry Słonne

Obszar specjalnej ochrony ptaków **Góry Słonne** (PLB180003)

Autor: **Józef Hordowski**

Orzeł przedni (G.L.)

Góry Słonne to obszar kluczowy dla zachowania orła przedniego, bociana czarnego i jarzębatki

Opis obszaru

Góry Słonne to część Karpat Wschodnich położona między Kotliną Sanocką na południu i doliną Tyrawki na północy. Stanowią południową część obszaru Natura 2000, który przyjął od nich swoją nazwę i który obejmuje także Góry Sanocko-Turczańskie i fragment Pogórza Przemyskiego. Zasięg obszaru zbliżony jest do zasięgu Parku Krajobrazowego Gór Słonnych i w znacznej mierze pokrywa się z obszarem siedliskowym PLH180013 Góry Słonne, jednak w odróżnieniu od niego obejmuje również zabudowane doliny Wiaru, Strwiąża, Tyrawki, Dyrbka i kilku innych mniejszych potoków. Nazwa głównego pasma pochodzi od słonawych źródeł wykorzystywanych od setek, a może tysięcy lat. Pierwszym znanym i opisanym plemieniem zajmującym się eksploatacją solanek byli na tym terenie celtyccy Anartowie. Wzmianka o tym znalazła się także w dziele *O ziemiorództwie Karpatów i innych gór i równin Polski* Stanisława Staszica. Obecne analizy wody jednej ze starych kopanek w okolicach Tyrawy Solnej wskazują na zawartość soli do 11%. Inne bogactwa naturalne tego terenu to złoża ropoponośne, które eksploatowano w okolicach Ropienki już w 1886 r.

Góry charakteryzuje typowy dla tej części Karpat rusztowy układ grzbietów górskich i kratowa sieć rzeczna z licznymi odcinkami przełomowymi. Z uwagi na wysokość wzniesień, przekraczających 700 m n.p.m., występują tu dwa piętra roślinne: regiel dolny i pogórze. W szacie roślinnej dominują lasy bukowe i bukowo-jodłowe, w niższych partiach zboczzy oraz na łagodnych wierzchołkach zastępowane przez łąki i pastwiska. Doliny w znacznej mierze zajęte są przez zabudowę, której w dolinach potoków towarzyszą smugi łągów i łągów. Niezwykle bogata jest flora roślin naczyniowych – liczy ok. 900 gatunków, w tym wiele wschodniokarpackich, występujących na skraju zasięgu, jak również rzadkich i prawnie chronionych.

Walory ornitologiczne

W obszarze bytuje co najmniej 28 gatunków ptaków z załącznika I Dyrektywy ptasiej – 21 gatunków zakłada gniazda i wyprowadza młode, natomiast 7 pojawia się głównie w okresie migracji jesiennej lub wiosennej. 18 gatunków spełnia kryteria wyznaczania ostoi

Powierzchnia: 55 036,9 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. bieszczadzki, m. i gm. Ustrzyki Dolne; pow. leski, gm.: Lesko, Olszanica; pow. sanocki, m. i gm. Sanok, gm. Tyrawa Wołoska; pow. przemyski, gm.: Bircza, Fredropol.

Istniejące formy ochrony: rezerwat przyrody: „Buczyna w Wańkowej” (98,68 ha, 2000), „Chwaniów” (354,71 ha, 1996), „Cisy w Serednicy” (14,48 ha, 2002), „Dyrbek” (130,88 ha, 1996), „Góra Sobień” (5,34 ha, 1970), „Na Opalonym” (217,13 ha, 1996), „Na Oratyku” (233,15 ha, 2000), „Nad Trzcińcem” (182,13 ha, 2000), „Polanki” (191,94 ha, 1996); Park Krajobrazowy Gór Słonnych (56 032 ha, 1992); Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu (98 595 ha, 1998); PLH180013 Góry Słonne

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Pogórze Strzyżowsko-Dynowsko-Przemyskiego, P. Birczański; O. Dolów Jasielsko-Sanockich, P. Sanocki; O. Bieszczadów, P.: Lutowski, „Dolina Strwiąża-Dolina Sanu”, Gór Słonnych

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Przemyskie; Pr. Karpaty Wschodnie z Podkarpaciem Wschodnim, Podpr. Beskidy Wschodnie, Makroreg. Beskidy Lesiste, Mezoreg. Góry Sanocko-Turczańskie.

Dzięcioł trójpalczasty (G.L.)

Tyrawa Solna (J.H.)

Zimorodek (A.G.)

Dzięcioł średni (G.L.)

ptaków o znaczeniu międzynarodowym (IBA) wprowadzone przez BirdLife International. Są to: żuraw, bocian czarny, orlik krzykliwy, orzeł przedni, jarząbek, derkacz, puchacz, sóweczka, włochatka, puszczyk uralski, zimorodek, dzięcioły: zielonosiwy, białogrzbiety i trójpalczasty, jarzębatka, muchołówka mała i białoszyja oraz gąsiorek. Zgodnie z kryteriami ujętymi w rozporządzeniu Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r., oprócz ww., za przedmiot ochrony obszaru uznać należy drozda obrożnego – jego populacja przekracza próg 1% reprezentacji populacji krajowej. Pozostałe gatunki lęgowe z załącznika I Dyrektywy ptasiej to: bocian biały, trzmielojad, dzięcioł czarny i dzięcioł średni. Łącznie stwierdzono tu ponad 150 gatunków ptaków.

Rozległe kompleksy leśne są miejscem lęgów dużych ptaków drapieżnych. To jedna z najważniejszych ostoi orła przedniego (7 par), orlika krzykliwego (do 40 par) i trzmielojada (50–60 par). W stosunkowo wysokim zagęszczeniu występują: derkacz (500–550 samców), muchołówka białoszyja (800–1200 par) i gąsiorek (600–1000 par). Z ptaków przeletnych stwierdzono tu m.in. rybołowa i bielika. 8 z odnotowanych tu gatunków figuruje w Polskiej czerwonej księdze zwierząt.

Cel ochrony

Celem ochrony jest utrzymanie populacji ptaków uznanych za przedmioty ochrony obszaru przez zabezpieczenie kluczowych dla ich przetrwania siedlisk.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- prowadzenie gospodarki leśnej uwzględniającej potrzeby chronionych gatunków – pozostawianie drzew starych i dziuplastych oraz uschniętych (dzięcioły: trójpalczasty, białogrzbiety i czarny, puszczyk uralski, sóweczka, włochatka, muchołówka białoszyja i mała), tworzenie drzewostanów wielopiętrowych i mozaiki siedlisk leśnych, zarówno pod względem wieku, jak i składu gatunkowego, ograniczenie wycinki drzew w sezo-

Bocian biały (A.G.)

- nie lęgowym ptaków, szczególnie w drzewostanach będących ostoją najcenniejszych gatunków, przeciwdziałanie zagęszczaniu sieci szlaków zrywkowych i dróg leśnych;
- ochrona dolin rzecznych przez: wyłączenie z użytkowania łągów oraz bezpośredniego otoczenia cieków wodnych, odtwarzanie nadbrzeżnych zadrzewień, ograniczenie ingerencji w naturalny charakter koryt i reżim hydrologiczny rzek do niezbędnego minimum wynikającego z ochrony przeciwpowodziowej;
 - utrzymanie wysokiej klasy czystości wód przez uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w miejscowościach położonych w zlewniach cieków przepływających przez obszar;
 - czynna ochrona siedlisk łąkowych – dostosowane do biologii gatunków użytkowanie kośne, ekstensywny wypas, hamowanie sukcesji naturalnej; zakaz zalesiania i zmiany sposobu użytkowania;
 - kształtowanie odpowiedniej mozaiki siedlisk – pozostawianie na terenach otwartych zadrzewień śródpolnych oraz miedzi porośniętych niskimi krzewami, zachowanie starych sadow przydomowych (jarzębatka, gąsiorek, dzięcioł białoszy i białogrzbisty);
 - utrzymanie wszelkiego rodzaju terenów wodno-błotnych, zwłaszcza oczek wodnych (orlik krzykliwy, derkacz);
 - czynna ochrona gniazd ptaków objętych ochroną strefową (orzeł przedni, orlik krzykliwy, bocian czarny, puchacz) – wyznaczanie stref i monitorowanie przestrzegania obowiązujących w nich przepisów prawnych, modyfikacja przebiegu szlaków turystycznych i in.;
 - zakładanie platform pod gniazda bociana białego oraz wywieszanie różnych typów budek lęgowych w miejscach, gdzie brak naturalnych dziupli (sowy, muchołówki);
 - zabezpieczanie napowietrznych linii energetycznych przez izolowanie przewodów elektrycznych przy słupach energetycznych, wyeliminowanie słupów wyposażonych w izolatory stojące lub umieszczenie na nich dodatkowej półki, tak by ptaki nie były narażone na kontakt z izolatorami lub przewodami;
 - przeciwdziałanie powstawaniu rozproszonej zabudowy mieszkalnej poza terenami aktualnie zabudowanymi (orzeł przedni, orlik krzykliwy, trzmielojad).

Dzięcioł zielonosiwy (G.L.)

Drozd obrożny (M.M.)

Lasy Janowskie

Obszar specjalnej ochrony ptaków **Lasy Janowskie** (PLB060005)

Autor: **Dorota Rogala**

Głuszczyk – tokujący samiec (G.L.)

Lasy Janowskie z kompleksami śródleśnych stawów to cenna ostoja głuszca i bączka

Opis obszaru

Lasy Janowskie to zachodnia część Puszczy Solskiej – zwartej kompleksu leśnego porastającego Równinę Biłgorajską. Rozciągają się między doliną Bukowej na wschodzie i południu a doliną Wisły i Sanu na zachodzie (część zachodnią, położoną za drogą Lipa – Zaklików, określa się często mianem Lasów Lipskich). Północną granicę wyznacza krawędź Wyżyny Lubelskiej i Rostocza. Do obszaru włączono też fragment lasów położonych na południe od zwartej kompleksu, między Jarocinem a przysiółkiem Nalepy. Stanowi on odrębną enklawę.

Równina Biłgorajska zajęta jest głównie przez czwartorzędowe piaski i gliny morenowe, przez co tutejsze gleby są mało przydatne dla rolnictwa. Rzeźba terenu jest słabo zróżnicowana – równinny płaskowyż urozmaicają jedynie wydmy i zabagnione obniżenia. Głównym ciekim jest Bukowa – prawobrzeżny dopływ Sanu, która zbiera wody z rzek wypływających ze strefy krawędziowej Rostocza: Rakowej, Branwi i Białki. Tworzą one równoległy układ dolin, charakterystyczny dla tej części równiny. Część zachodnią odwadniają cieki uchodzące bezpośrednio do Sanu lub Wisły.

W szacie roślinnej przeważają lasy, zajmujące blisko 85% powierzchni. Z uwagi na ubożę podłoże dominują bory sosnowe i bory mieszane, jedynie miejscami zastępowane przez przywiązane do żyzniejszych siedlisk grądy. Doliny potoków zajmują łągi, a obniżenia o utrudnionym odpływie – olsy. Ekosystemy nieleśne mają niewielki udział – są to głównie łąki oraz rozległe kompleksy torfowiskowe, zajmujące lokalne obniżenia, gdzie warunki hydrologiczne pozwoliły na wykształcenie gleb bagiennych. Największą powierzchnię zajmuje Rakowskie Bagno (ok. 600 ha), położone na południe od Frampola, nieco mniejszy jest Imielty Łęg objęty granicami rezerwatu przyrody (ok. 400 ha). Część terenów podmokłych i niektóre fragmenty dolin rzecznych zamieniono w stawy rybne. Główne kompleksy znajdują się w części środkowej ostoi, w okolicach Gielni, Malińca, Osówka i Jastkowic. Swoistym elementem szaty roślinnej jest kompleks wrzosowisk, wykształcony na czynnym poligonie wojskowym koło Lipy.

Najlepiej zachowane fragmenty Lasów Janowskich, obejmujące cenne siedliska przyrodnicze, zostały objęte granicami specjalnego obszaru ochrony siedlisk PLH060031 Uroczyska Lasów Janowskich.

Powierzchnia: 60 235,7 ha

Położenie: woj. lubelskie, pow. kraśnicki, gm.: Annapol, Gościeradów; pow. janowski, m. i gm. Janów Lubelski, gm.: Dzwola, Modliborzyce, Potok Wielki; pow. biłgorajski, m. i gm. Frampol, gm. Biłgoraj; woj. podkarpackie, pow. stalowowolski, gm.: Pysznica, Radomyśl nad Sanem, Zaklików; pow. niżański, gm. Jarocin

Istniejące formy ochrony: rezerwaty przyrody: „Imielty Łęg” (737,79 ha – w tym 70 ha na terenie woj. podkarpackiego, 1988), „Jastkowice” (45,68 ha, 1959), „Kacze Błota” (168,67 ha, 1988), „Lasy Janowskie” (2676,84 ha, 1984), „Łęka” (377,35 ha, 1998), „Szkłarnia” (278,32 ha, 1989); Park Krajobrazowy Lasy Janowskie (4055,00 ha, 1984); obszary Natura 2000: PLH060031 Uroczyska Lasów Janowskich, PLH180020 Dolina Dolnego Sanu

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn Południowopolskich, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Równiny Biłgorajskiej, P. Lasów Janowskich; O. Widel Wisły i Sanu, P. Doliny Wisły, „Połaniec – Annapol”

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpacie Północne, Makroreg. Kotlina Sandomierska, Mezoreg. Równina Biłgorajska

Samica gęśka (G.L.)

Ostoją głuszcza (A.We.)

Walory ornitologiczne

W obszarze stwierdzono 32 gatunki lęgowe ptaków z załącznika I Dyrektywy ptasiej, z których 7 spełnia kryteria wyznaczania ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym (IBA) wprowadzone przez BirdLife International (przedmioty ochrony obszaru). Są to: bączek (2–20 par), bocian czarny (15–20 par), bielik (5–6 par), głuszc (3–6 kogutów), lelek (300–340 par), dzięcioł zielonosiwy (32–40 par) i dzięcioł czarny (280–320 par). Pozostałe gatunki lęgowe to: bąk, bocian biały, łabędź krzykliwy, trzmielozjad, kania czarna, błotniak stawowy, błotniak łąkowy, orlik krzykliwy, jarząbek, kropiatka, zielonka, derkacz, żuraw, puchacz, sóweczka, zimorodek, dzięcioł średni, lerka, świergotek polny, jarzębatka, mucholówka mała, mucholówka białoszyja, gąsiorek, ortolan i cietrzew. Spośród nich najliczniej występują: lerka (350–450 par), gąsiorek (350–450 par), dzięcioł średni (90–110 par) i jarzębatka (50–100 par). 10 gatunków z wymienionych ujęto w Polskiej czerwonej księdze zwierząt.

Lasy Janowskie to ważna ostoją głuszcza. Bytuje tu jedna z ostatnich populacji w Polsce i zarazem jedna z trzech na Podkarpaciu. Liczny jest lelek, szczególnie w rejonie poligonu wojskowego w Lipie. Relatywnie wysoką liczebność osiąga również bączek, dla którego bogata sieć wodna w połączeniu z obfitością różnego rodzaju zbiorników wodnych stwarzają korzystne środowisko życia.

Lelek (C.Ć.)

Bączek (M.M.)

Stawy „Świdry” (A.We.)

Cel ochrony

Obszar utworzono dla utrzymania stabilnych populacji ptaków wskazanych jako przedmioty ochrony przez zachowanie we właściwym stanie kluczowych dla nich siedlisk lęgowych i żerowiskowych.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- utrzymanie areалу siedlisk leśnych i zwartego charakteru całego kompleksu;
- czynna ochrona gniazd ptaków objętych ochroną strefową (głuszec, bocian czarny, bielik) – wyznaczanie stref i monitorowanie przestrzegania obowiązujących w nich przepisów prawnych, modyfikacja przebiegu szlaków turystycznych, ograniczanie dostępu w rejon stanowisk i in.;
- pozostawianie nisko ugałęzionych drzew oraz wiatrolomów i śniegołomów; zakaz wprowadzania podszytów i podsadzeń w rejonie tokowisk, jak również wykonywania zrębów i usuwania drzew przestojowych; ograniczenie trzebieży późnych do niezbędnych cięć sanitarnych (głuszec);
- pozostawianie starych, dziuplastych, uschniętych drzew, utrzymywanie znacznego areалу starodrzewia oraz zasobów martwego drewna (dzięcioły: zielonosiwy i czarny); tworzenie drzewostanów wielopiętrowych i mozaiki siedlisk leśnych, zarówno pod względem wieku, jak i składu gatunkowego; ograniczenie wycinki drzew w sezonie lęgowym ptaków, szczególnie we fragmentach drzewostanów będących ostoją najcenniejszych gatunków;
- zachowanie torfowisk i różnego rodzaju zabagnień oraz ochrona dolin rzecznych przez wyłączenie z użytkowania łągów i bezpośredniego otoczenia cieków wodnych;
- utrzymanie ekstensywnej gospodarki rybackiej na stawach,
- utrzymanie areалу śródleśnych łąk kośnych – terminowe, dostosowane do biologii gatunków, użytkowanie kośne, ekstensywny wypas, hamowanie sukcesji naturalnej w płatach wyłączonych z użytkowania przez usuwanie pojawiających się zadrzewień i zakrzewień; zakaz zalesiania;
- redukcja liczebności drapieżników, szczególnie w rejonach występowania głuszca (lis, kuna, tchórz, jenot).

Bielik (G.L.)

Pogórze Przemyskie

Obszar specjalnej ochrony ptaków **Pogórze Przemyskie** (PLB180001)

Autor: **Przemysław Kunysz**

Mucholówka mała (M. M.)

Niskie góry pokryte mozaiką lasów, łąk i pól
stwarzają doskonałe warunki bytowania dla wielu gatunków ptaków

Opis obszaru

Obszar położony jest na Pogórzu Przemyskim, między doliną Sanu na zachodzie a krąwą Karpát i granicą państwową na wschodzie. Na południu sięga po Masyw Suchego Obycz, tym samym wchodząc w obręb Gór Sanocko-Turczańskich, a na północy – po okolice Pruchnika, obejmując wschodnią część Pogórza Dynowskiego. W ogólnym zarysie, z wyjątkiem części północnej, pokrywa się z zasięgiem Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. W odróżnieniu od obszaru siedliskowego (PLH180012 Ostoja Przemyska) obejmuje również zachodnią część Pogórza Przemyskiego, o mniejszych deniwelacjach, wyższym stopniu urbanizacji i nieco mniejszej lesistości, co czyni go niemal dwukrotnie większym.

W krajobrazie obszaru przeważają niewysokie wzgórza o rusztowym układzie grzbietów, przecięte kratową siecią rzek i potoków. Najwyższy szczyt – Suchy Obycz – wznosi się na wysokość 618 m n.p.m., jednak pozostałe rzadko przekraczają 500 m n.p.m. Ku północy wysokość pasm stopniowo maleje, by na Pogórzu Dynowskim sięgnąć maksymalnie 418 m n.p.m. W szacie roślinnej przeważają lasy bukowe i bukowo-jodłowe, w niższych położeniach przechodzące w łąki. Doliny potoków zajmują łąki olszowe i jesionowo-olszowe, a w rejonach dużych rzek również wierzbowe. Ekosystemy nieleśne zwykle ograniczone są do dolnych partii stoków i często towarzyszą zabudowie, choć nie brak tu dużych śródleśnych enklaw położonych z dala od miejscowości. Charakterystycznym i bardzo cennym elementem roślinności są murawy kserotermiczne, wykształcone na stromych zboczach o południowej wystawie, ze znacznym udziałem węglańca wapnia w podłożu. Najpiękniejsze zachowały się nad Wiarem, w okolicach Rybotycz, Makowej i Huwnik.

Walory ornitologiczne

Pogórze Przemyskie to ważna ostoja orlika krzykliwego i trzmiełojada oraz obszar licznego występowania puszczyka uralskiego. Drzewostany jodłowo-bukowe są miejscem liczного gniazdowania dzięciołów: zielonosiwego, białogrzbiatego oraz muchołówki małej i białoszyjej. Na zakrzewionych terenach otwartych w dużej liczbie występuje gąsiorek,

Powierzchnia: 65 366,3 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. bieszczadzki, gm. Ustrzyki Dolne; pow. jarosławski, gm.: Rokietnica, Rożwienica; pow. przemyski, gm.: Bircza, Dubiecko, Fredropol, Krasiczyn, Krzywcz, Przemysł, Żurawica; pow. rzeszowski, m. i gm. Dynów

Istniejące formy ochrony: rezerwat przyrody: „Broduszurki” (25,91 ha, 1995), „Brzoza Czarna w Reczpolu” (2,66 ha, 1970), „Kalwaria Paławska” (173,18 ha, 2001), „Kopystańka” (188,67 ha, 2001), „Krepak” (138,46 ha, 1991), „Leoncina” (8,67 ha, 2001), „Przełom Holubli” (46,42 ha, 1995), „Reberce” (190,96 ha, 1995), „Turnica” (151,50 ha, 1995); Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego (61 862 ha, 1991); Przemysko-Dynowski Obszar Chronionego Krajobrazu (46 976 ha, 1987); obszary Natura 2000: PLH180007 Rzeki San, PLH180012 Ostoja Przemyska

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Pogórza Strzyżowsko-Dynowsko-Przemyskiego, P. Birczański, Błażowski, Nienadrowski

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpacem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg.: Pogórze Dynowskie, Pogórze Przemyskie; Pr. Karpaty Wschodnie z Podkarpacem Wschodnim, Podpr. Beskidy Wschodnie, Makroreg. Beskidy Lesiste, Mezoreg. Góry Sanocko-Turczańskie

Dzięcioł białogrzbiety (G.L.)

Pogórze Przemyskie (P.K.)

a na łąkach użytkowanych ekstensywnie odbywa lęgi spora populacja derkacza. Cenne są również sady owocowe dawnych wsi, gdzie licznie zakłada gniazda krętogłów. Dolina rzeki San przecinająca obszar to ważny szlak wędrówek ptaków. Ogółem stwierdzono tu występowanie ok. 180 gatunków, z czego 112 regularnie gniazduje. Spośród nich 34 to gatunki wymienione w załączniku I Dyrektywy ptasiej, z których 23 zakłada gniazda i wyprowadza młode. Zgodnie z kryteriami ujętymi w rozporządzeniu Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r. 21 gatunków należy uznać za przedmioty ochrony w obszarze (włochatka, zimorodek, orzeł przedni, orlik krzykliwy, puchacz, bocian biały, bocian czarny, derkacz, dzięcioł biało-grzbiety, muchołówka białoszyja, sóweczka, żuraw, bączek, gąsior, trzmiełojad, dzięcioł trójpalczasty, dzięcioł zielonosiwy, puszczyk uralski, jarząbek, jarząbatka, muchołówka mała). 11 znalazło się w Polskiej czerwonej księdze zwierząt.

Cel ochrony

Celem ochrony w obszarze jest utrzymanie populacji ptaków uznanych za przedmioty ochrony przez zabezpieczenie kluczowych dla ich przetrwania fragmentów areałów życiowych (tereny leśne i polno-łąkowe).

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- modyfikacja gospodarki leśnej pod kątem potrzeb chronionych gatunków ptaków – utrzymanie znacznych areałów starodrzewów oraz odpowiedniej ilości wiekowych drzew w drzewostanach młodszych; pozostawianie drzew dziuplastych oraz uschniętych i ich kikotów (puszczyk uralski, włochatka, dzięcioły: zielonosiwy, czarny i średni, muchołówka białoszyja); tworzenie drzewostanów wielopiętrowych i mozaiki siedlisk leśnych, zarówno pod względem wieku, jak i składu gatunkowego; ograniczenie wycinki drzew w sezonie lęgowym ptaków, szczególnie w drzewostanach będących ostoją najcenniejszych gatunków; przeciwdziałanie zagęszczaniu sieci szlaków zrywkowych i dróg leśnych;

Krętogłów (G.L.)

Gąsiorek (A.G.)

Dzięcioł czarny (G.L.)

Mucholówka białoszyja
(R.M.K.)

Jarzębatka (M.M.)

Samica jarząbka (M.M.)

- ochrona dolin rzecznych przez wyłączenie z użytkowania łągów oraz bezpośredniego otoczenia cieków; odtwarzanie nadbrzeżnych zadrzewień; ograniczenie ingerencji w naturalny charakter koryt i reżim hydrologiczny rzek do niezbędnego minimum wynikającego z ochrony przeciwpowodziowej (ochrona przeciwpowodziowa w pierwszym rzędzie powinna być realizowana przez odsunięcie zabudowy od brzegu oraz lokowanie jej poza strefą zalewów);
- pozostawianie w wodzie powalonych drzew (zimorodek);
- czynna ochrona siedlisk łąkowych – terminowe, dostosowane do biologii gatunków ptaków, użytkowanie kośne (utrzymanie późnego terminu pierwszego pokosu traw – nie wcześniej niż 10 czerwca; zmiana techniki koszenia – wprowadzenie wolniejszych maszyn, rozłożenie wykaszania dużych obszarów łąkowych na kilka dni, prowadzenie pokosu od środka łąki ku peryferiom, pozostawianie pasa niewykoszonych ziółorośli na skraju łąki, stanowiącego ok. 5% powierzchni – derkacz); ekstensywny wypas, hamowanie sukcesji drzew i krzewów w płatach pozbawionych użytkowania; zakaz zalesiania i zaorywania;
- pozostawianie na terenach otwartych i półotwartych, wzdłuż miedzi i dróg, kęp roślinności drzewiastej i krzewiastej (tarnina, głóg),
- zachowanie śródpolnych i śródleśnych torfowisk, zabagnień i różnego rodzaju terenów podmokłych (derkacz, przepiórka);
- efektywne egzekwowanie zakazu wypalania roślinności;
- czynna ochrona gniazd ptaków objętych ochroną strefową orlik krzykliwy, orzeł przedni, bocian czarny, puchacz) – wyznaczanie stref i monitorowanie przestrzegania obowiązujących w nich przepisów prawnych;
- wywieszanie budek łągowych (puszczyk uralski, włochatka);
- redukcja drapieżników – lisa, dziedziczyły kotów domowych;
- zabezpieczanie napowietrznych linii energetycznych przebiegających w sąsiedztwie miejsc żerowania bocią białego przez izolowanie przewodów elektrycznych przy słupach energetycznych, wyeliminowanie słupów wyposażonych w izolatory stojące lub umieszczanie na nich dodatkowej półki, tak by ptaki nie mogły mieć kontaktu z izolatorami lub przewodami;
- przeciwdziałanie powstawaniu rozproszonej zabudowy mieszkalnej.

Pisklę jarząbka (P.K.)

Puszcza Sandomierska

Obszar specjalnej ochrony ptaków **Puszcza Sandomierska** (PLB180005)

Autorzy: Jerzy Grzybek, Konrad Kata

Podgorzałka (G.L.)

Puszcza Sandomierska jest jedną z najważniejszych w Polsce ostoi kraski i podgorzałki

Opis obszaru

Ostoa położona jest w środkowej części Kotliny Sandomierskiej (widły Wisły i Sanu), między Rzeszowem a Tarnobrzegiem. Obejmuje tereny dawnej Puszczy Sandomierskiej – zwartego kompleksu leśnego porastającego Kotlinę, obecnie mocno pofragmentowanego przez zabudowę, tereny rolnicze i gęstą sieć drogową. Nadal jednak jest to jeden z największych obszarów leśnych w Polsce, o dużym zróżnicowaniu siedliskowym i bogactwie różnych typów ekosystemów.

Lesistość w granicach obszaru sięga 45%. Z uwagi na ubogie piaszczyste gleby przeważają bory sosnowe i bory mieszane, które na siedliskach żyzniejszych zastępowane są przez różne postacie grądów. Bezodpływowe obniżenia zajmują olsy lub bory bagienne, a doliny cieków – łęgi. Poza lasami mozaika siedlisk jest jeszcze większa – obejmuje zarówno śródlądowe wydmy porośnięte roślinnością pionierską, jak też łąki, pola uprawne, bagna, torfowiska oraz różnego rodzaju zbiorniki wodne: starorzecza, wyrobiska pokopalniane i zagospodarowane kompleksy stawów rybnych. Dwa największe znajdują się w północnej części ostoi. Są to: „Buda Stalowska” i „Grębów” liczące odpowiednio ok. 710 i 160 ha. Na uwagę zasługuje poligon wojskowy koło Nowej Dęby, z bogatą mozaiką terenów zasłanianych, muraw, wrzosowisk oraz dużym torfowiskiem „Cietrzewiec”.

Sieć wodna nie jest zbyt bogata. Głównym ciekim jest Łęg, będący prawobrzeżnym dopływem Wisły, do którego uchodzi większość rzek odwadniających obszar. Koryto w części jest uregulowane, jednak na znacznych odcinkach zachowało naturalny charakter. Zbliżone do naturalnego są również koryta większości jego dopływów.

Walory ornitologiczne

Puszcza Sandomierska jest jedną najważniejszych w Polsce ostoi kraski (15 par) i podgorzałki (do 20 par) – ok. 20% krajowej populacji. W skali lokalnej to obszar ważny dla lelka (do 200 par), dzięcioła średniego (do 100 par) i lerkki (do 150 par). Liczna jest również populacja derkacza (do 300 samców), a także populacje gąsiorka, jarzębatki i ortolana. Istot-

Powierzchnia: 129 115,6 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. kolbuszowski, gm.: Cmolos, Dzikowiec, Kolbuszowa, Majdan Królewski, Niwiska, Ranizów; pow. mielecki, m. i gm. Mielec, gm.: Padew Narodowa, Tuszów Narodowy; pow. niżański, gm.: Jeżowe, Nisko; pow. ropczycko-sędziszowski, gm. Sędziszów Małopolski; pow. rzeszowski, m. i gm. Głogów Małopolski, gm.: Kamień, Sokół Małopolski, Świlcza; pow. stalowowolski, m. Stalowa Wola, gm.: Bojanów, Zaleszany; pow. tarnobrzezki, m. i gm. Nowa Dęba, gm.: Baranów Sandomierski, Grębów

Istniejące formy ochrony: rezerwat przyrody: „Jazwiana Góra” (3,94 ha, 1959), „Pateraki” (58,40 ha, 2002), „Zabłocie” (539,81 ha, 1999); obszary chronionego krajobrazu: Mielecko-Kolbuszowsko-Głogowski (50 099 ha, 1992); Sokółowski-Wilczowski (24 240 ha, 1992)

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn Południowopolskich, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Widel Wisły i Sanu, P.: Mielecko-Tarnobrzezki, Nowodębski, Grabowski, Stalowowski; O. Płaskowyżu Kolbuszowskiego, P.: Bojanowski, Jeżowski, Głogowski Małopolski, Kolbuszowski, Cmoloski, Ocieki

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciami Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpacie Północne, Makroreg. Kotlina Sandomierska, Mezoreg.: Nizina Nadwiślańska, Dolina Dolnej Wistoki, Równina Tarnobrzezka, Płaskowyż Kolbuszowski, Pradolina Podkarpacka

Bąteczek (G.L.)

Torfowisko „Cietrzewiec”
na poligonie wojskowym
w Nowej Dębie (J.G.)

nym gatunkiem jest także cietrzew – w latach 2008–2010, po zaniku naturalnej populacji, na terenie poligonu w Nowej Dębie przeprowadzono jego reintrodukcję (60 samców, 40 samic). Z rzadkich ptaków szponiastych gniazduje tu kilka par bielika i orlika krzykliwego, a z sów – puszczyk uralski. W roku 2010, po powodzi, odnotowano tu największą na Podkarpaciu kolonię rybitwy rzecznej (220 par) oraz lęgi 5 par mewy czarnogłowej. Ogółem w Puszczy Sandomierskiej stwierdzono występowanie 245 gatunków ptaków, w tym 161 lęgowych, co czyni ją obszarem o najbogatszej awifaunie w województwie podkarpackim. W załączniku I Dyrektywy ptasiej ujętych jest 65 gatunków, z których 36 to ptaki lęgowe (bąk, bączek, bocian czarny, bocian biały, podgorzałka, trzmiełojad, bielik, kania czarna, błotniak stawowy, błotniak łąkowy, orlik krzykliwy, jarząbek, cietrzew, kropiatka, zielonka, derkacz, żuraw, mewa czarnogłowa, rybitwa rzeczna, rybitwa białoczelna, puszczyk uralski, lelek, zimorodek, kraska, dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł czarny, dzięcioł białoszyi, dzięcioł średni, lerka, świergotek polny, podróżniczek, jarzębatka, muchołówka mała, muchołówka białoszyja, gąsiorek, ortolan). 13 gatunków (ohar, świstun, rożeniec, hełmiatka, szlachar, ostrygojad, sieweczka obrożna, kulik wielki, brodziec pławny, rybitwa białoskrzydła, żołą, wąsatka, czeczotka) wpisano do Polskiej czerwonej księgi zwierząt.

Za przedmioty ochrony obszaru uznać należy gatunki spełniające kryteria wyznaczania ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym (IBA) wprowadzone przez BirdLife International (23 gatunki: bąk, bączek, bocian czarny, bocian biały, podgorzałka, trzmiełojad, bielik, błotniak stawowy, cietrzew, kropiatka, zielonka, derkacz, żuraw, mewa czarnogłowa, rybitwa rzeczna, lelek, zimorodek, kraska, dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł białoszyi, dzięcioł średni, muchołówka białoszyja, gąsiorek) oraz gęś gęgawą, której liczebność w obszarze przekracza próg 1% reprezentacji populacji krajowej.

Cel ochrony

Celem ochrony jest zachowanie stabilnych populacji ptaków uznanych za przedmioty ochrony obszaru, szczególnie gatunków kluczowych, zwłaszcza kraski, podgorzałki i lelka, głównie przez utrzymanie we właściwym stanie siedlisk lęgowych i żerowiskowych.

Cietrzew (G.L.)

Wrzosowisko na poligonie wojskowym w Nowej Dębie (K.Ka.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

1. Ptaki krajobrazu rolniczego: kraska, dudek, gąsior

- pozostawianie starych, dziuplastych drzew oraz wywieszanie budek lęgowych w miejscach, gdzie brakuje dziupli podatnych do zasiedlenia; zabezpieczenie stanowisk lęgowych przed presją drapieżników, np. przez stosowanie opasek na pniach, terpentyny (kraska);
- kształtowanie właściwej mozaiki siedlisk – pozostawianie na terenach otwartych i półotwartych kęp drzew i krzewów oraz miedz porośniętych dziką różą, tarniną, głogiem, jeżyną; zapewnienie odpowiednio dużej liczby czatowni na rozległych łąkach, gdzie brak choćby pojedynczych drzew;
- utrzymanie arealu łąk służących jako tereny lęgowe lub żerowiskowe przez ekstensywne użytkowanie kośne lub wypas, hamowanie sukcesji naturalnej w płatach pozbawionych użytkowania; zakaz zalesiania i zabudowy.

Lerka (M.M.)

2. Ptaki środowisk łąkowych i podmokłych: derkacz, kropiatka, zielonka

- dostosowanie sposobu użytkowania łąk do biologii gatunków – koszenie w późniejszym terminie (po 15 lipca), rozłożenie koszenia większych obszarów na kilka dni, koszenie od środka do skraju powierzchni;
- zachowanie torfowisk, zabagnień i różnego rodzaju podmokłości oraz śródpolnych i śródleśnych oczek wodnych; zakaz prowadzenia jakichkolwiek prac pogorszących stosunki wodne;
- zapewnienie właściwych warunków wodnych na łąkach wilgotnych (utrzymanie stabilnego poziomu wód gruntowych w okresie lęgowym).

Świergotek polny (M.M.)

3. Ptaki wrzosowisk i muraw: cietrzew, lerka, świergotek polny, lelek

- hamowanie sukcesji wtórnej przez okresowe usuwanie zakrzaczeń lub kontrolowane wypalanie (na poligonie w Nowej Dębie należy zachować dotychczasowy, właściwy dla tego typu obiektów, sposób użytkowania).

Dudek (G.L.)

Dzięcioł białoszyi (M.M.)

Ortolan (M.M.)

Kraska (A.G.)

Rybitwa rzeczna (G.L.)

4. Ptaki środowisk wodnych: podgorzałka, mewa czarnogłowa, rybitwy: rzeczna i białoczelna

- dostosowanie okresów polowań do terminów rozrodu ptaków (podgorzałka) – przesunięcie terminu rozpoczęcia polowań na stawach w Budzie Stalowskiej na 15 września (specyfika stanowiska wiąże się z późnym przystępowaniem do lęgów; na początku okresu polowań stwierdzano jeszcze pisklęta);
- zmniejszenie presji ze strony drapieżników (podgorzałka) – redukcja liczebności;
- utrzymanie stabilnego poziomu wody na stawach w okresie lęgowym (niestabilny ich poziom w początkowej fazie okresu lęgowego silnie wpływa na sukces lęgowy niektórych gatunków);
- wprowadzanie stref ciszy i ograniczonej turystyki wodnej w pobliżu lęgówisk; czasowe wyłączenie z użytkowania turystycznego i rekreacyjnego najcenniejszych obszarów, takich jak np. wyspy na zbiornikach (V–VII).

5. Ptaki siedlisk leśnych: dzięcioł średni, dzięcioł czarny, muchołówka mała, muchołówka białoszyja, lelek, bielik, orlik krzykliwy

- dostosowanie zasad prowadzenia gospodarki leśnej do potrzeb chronionych gatunków – pozostawianie starych, dziuplastych i uschniętych drzew (szczególnie dębów), utrzymywanie znacznych arealów starodrzewów (dzięcioł średni, dzięcioł czarny, muchołówka białoszyja, ptaki szponiaste); tworzenie drzewostanów wielopiętrowych i mozaiki siedlisk leśnych, zarówno pod względem wieku, jak i składu gatunkowego; prowadzenie wycinki drzew poza sezonem lęgowym ptaków we fragmentach drzewostanów będących ostoją najcenniejszych gatunków (bielik, orlik krzykliwy);
- zapewnienie odpowiedniej bazy żerowskiej przez regularne wykaszanie lub wypas kompleksów łąkowych, a także niezmnieszanie ich powierzchni wskutek zamiany na pola uprawne; utrzymanie gospodarki rybackiej na stawach (bielik, orlik krzykliwy).

Mewa czarnogłowa (G.L.)

Rzeka Łęg
koło wsi Krawce (J.G.)

Zielonka (G.L.)

Bąk (M.M.)

Stawy rybne
w Budzie Stalowskiej (J.G)

Puszcza Solska

Obszar specjalnej ochrony ptaków **Puszcza Solska** (PLB060008)

Autor: **Przemysław Stachyra**

Cietrzew (G.L.)

Puszczański charakter kompleksu sprawia, że to najważniejsza nizinna ostoja głuszca, a także jeden z ostatnich na Podkarpaciu obszarów występowania cietrzewia

Opis obszaru

Puszcza Solska jest jednym z największych kompleksów leśnych w Polsce, liczącym ponad 120 tys ha. Na zachodzie sięga po okolice Zawichostu i dolinę Wisły, na wschodzie ograniczona jest wzniesieniami Roztocza. Jest to jednocześnie pogranicze województw: podkarpackiego i lubelskiego oraz dwóch dużych jednostek fizycznogeograficznych: Wyżyny Lubelsko-Lwowskiej i Podkarpacia. Zasadnicza część położona jest jednak w obrębie Równiny Biłgorajskiej (Podkarpacie Północne) – wybitnie równinnej jednostki wypełnionej osadami czwartorzędowymi, głównie piaskami.

Obszar obejmuje wschodnią część Puszczy, położoną między doliną Bukowej na północnym zachodzie, a Narolem na południowym wschodzie. Południową granicę stanowi dolina Tanwi i Wirowej, północna biegnie w strefie kontaktu Roztocza i Kotliny Sandomierskiej. Charakterystycznym elementem rzeźby powierzchni jest krawędź Roztocza, będąca jednocześnie granicą geologiczną pomiędzy fałdową Europą Zachodnią i płytową Europą Wschodnią, co wyraźnie wyodrębnia się w topografii terenu szeregiem spękań tektonicznych w postaci skalnych uskoków. Przez krawędź przełamują się rzeki: Jeleń, Tanew, Sopot i Szum, tworząc systemy niewielkich wodospadów zwanych „szumami”, „szypotami” lub „sopotami”. Jest to zarazem jedna z najwyraźniej zaznaczonych granic fizjograficznych w Polsce.

Ponad 3/4 powierzchni obszaru zajmują lasy. Przeważają bory sosnowe we wszystkich postaciach wilgotnościowych – od boru suchego po bór bagienny. Miejscami występują płaty lub smugi innych siedlisk leśnych, zwłaszcza: borów jodłowych, borów świerkowych oraz olsów i łągów. Charakterystyczne jest mozaikowe występowanie różnych typów ekosystemów o diametralnie odmiennych uwarunkowaniach siedliskowych – często formy wydymowe występują w sąsiedztwie torfowisk wysokich i przejściowych. W obrębie ekosystemów nieleśnych przeważają łąki kośne zachowane w dolinach rzek i w sąsiedztwie obszarów zabudowanych. Występuje tu również kilka kompleksów stawów rybnych, m.in. w Rudzie Różanieckiej, Podlesiu i Chmielku, a także niewielkie kamieniołomy w okolicach Józefowa i Żelebska, gdzie prowadzi się wydobywanie wapienia. Zabudowa w przeważnie jest rozproszona – większe miejscowości to Aleksandrów, położony na peryferiach Biłgoraja, i Ruda Różaniecka k. Cieszanowa.

Powierzchnia: 79 349,1 ha

Położenie: woj. lubelskie; pow. biłgorajski, m. i gm.: Biłgoraj, gm.: Aleksandrów, Frampol, Józefów, Księżpol, Łukowa, Obsza, Terespol; pow. tomaszowski, gm. Susiec; powiat zamojski, gm. Radecznica; woj. podkarpackie; pow. lubaczowski, m. i gm. Narol, gm. Cieszanów; pow. nizański, gm. Harasiuki

Istniejące formy ochrony: rezerwaty przyrody: „Bukowy Las” (86,29 ha, 1998), „Czartowe Pole” (63,71 ha (80,07 ha, 1958)), „Nad Tanwią” (41,33 ha, 1958), „Obary” (82,25 ha, 1975); parki krajobrazowe: Puszczy Solskiej (7675 ha, 1988), Szczepieszkiński (20 209 ha, 1991); Roztoczański Obszar Chronionego Krajobrazu (31 574 ha, 1987); obszary Natura 2000: PLH060034 Uroczyska Puszczy Solskiej, PLH060097 Dolina Dolnej Tanwi

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyny Południowopolskiej, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Równiny Biłgorajskiej, P. Lasów Janowskich, Biłgorajski, Puszczy Solskiej; K. Roztoczańska, O. Płaskowizny Tarnogrodzkiej, P. Tarnogrodzkiej; O. Roztocza Zachodniego, P. Turbini-sko-Gorajskiej; O. Roztocza Środkowego i Południowego, P. Narolski

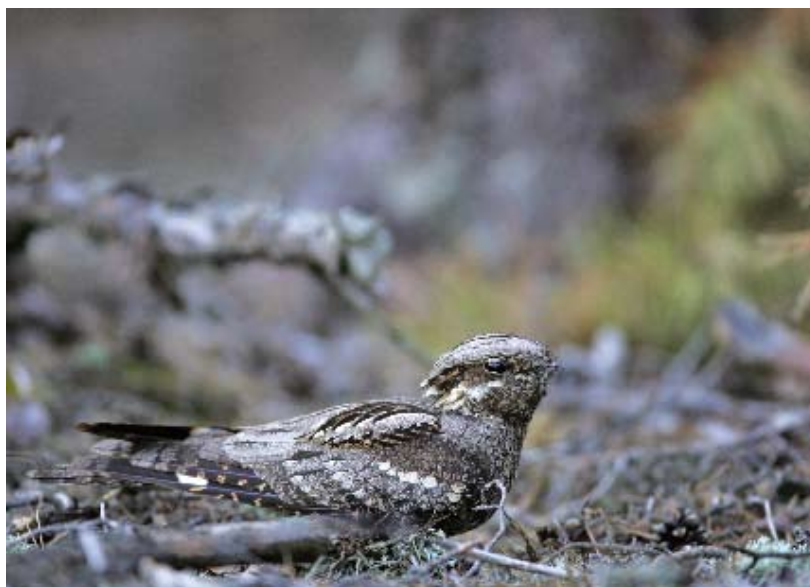
Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpacie Północne, Makroreg. Kotliny Sandomierskiej, Mezoreg. Równina Biłgorajska, Płaskowizny Tarnogrodzkiej; Pr. Wyżyny Polskiej, Podpr. Wyżyna Lubelsko-Lwowska, Makroreg. Wyżyna Lubelska, Mezoreg. Wzniesienia Urzędowskie, Makroreg. Roztocze, Mezoreg. Roztocze Zachodnie, Roztocze Środkowe, Roztocze Wschodnie

Samica cietrzewia (G.L.)

Lelek (G.L.)

Starodrzew
sosnowy (P.S.)

Włochatka (G.L.)

Walory ornitologiczne

W ostoi stwierdzono 230 gatunków ptaków, z czego 158 to gatunki lęgowe. 67 wymienionych jest w załączniku I Dyrektywy ptasiej (35 lęgowych), zaś 45 – w Polskiej czerwonej księdze zwierząt (17 lęgowych).

Trzonem obszaru są gatunki leśne. 13 spełnia kryteria wyznaczania ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym (IBA) wprowadzone przez BirdLife International. Są to: głuszec, bocian czarny, trzmielojad, orlik krzykliwy, kropiatka, derkacz, puchacz, puszczyk uralski, włochatka, lelek, dzięcioł czarny, lerka, jarzębatka. Oprócz nich przedmiotami ochrony w obszarze są również: cietrzew, bąk, bączek, bielik, zielonka, żuraw, zimorodek, dzięcioł zielonosiwy, gąsiorek, gadożer. Zgodnie z kryteriami ujętymi w rozporządzeniu Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r., oprócz ww., przedmiotem ochrony w obszarze jest także żołą (3 pary, 15% populacji krajowej). Pozostałe gatunki lęgowe z załącznika I Dyrektywy ptasiej to: jarząbek, bocian biały, błotniak stawowy, kania czarna, kraska, świergotek polny, podróżniczek, dzięcioły: średni i białogrzbiety, muchołówki: mała i białoszyja, ortolan. W Puszczy Solskiej (oraz na sąsiednim Roztoczu) występuje wyspowa populacja pliszki górskiej (gatunek nieujęty w dyrektywie). Z interesujących i rzadkich gatunków stwierdzono w obszarze: łabędzia krzykliwego, szlachara, kormorana małego, czapłę nadobną, kanię rudą, kurhannika, orlika grubodziobego, orła stepowego, orła przedniego, sokoła wędrownego, szczudłaka, dubelta, zaganiacza szczebiotliwego, wójcika.

Bór bagienny (P.S.)

Wilgotne łąki
w dolinie Szumu (P.S.)

Puchacz (G.L.)

Cel ochrony

Celem ochrony jest utrzymanie stanowisk lęgowych oraz żerowisk ptaków leśnych i mokradłowych, uznanych za przedmioty ochrony obszaru. Kluczowymi fragmentami są lasy o naturalnym charakterze – zwłaszcza starodrzewy sosnowe i bory bagienne, a także torfowiska wysokie i przejściowe. Stanowią one zasadnicze miejsce bytowania głuszca, bociana czarnego, gadożera, puchacza, włochatki i dzięcioła czarnego. Siedliska mokradłowe, zwłaszcza wilgotne łąki, to z kolei miejsca bytowania derkacza, jarzębatki i szeregu innych rzadkich gatunków. Są one jednocześnie podstawowym żerowiskiem ptaków drapieżnych, żurawi oraz ptaków siewkowatych.

Żuraw (G.L.)

Żoły (A.G.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Utrzymanie siedlisk ptaków wiąże się przede wszystkim z modyfikacją działalności gospodarczej w leśnictwie i rolnictwie – dostosowaniem jej do potrzeb chronionej awifauny. Podejmowane działania w szczególności obejmować powinny:

- zmianę (przez stosowne zapisy w planach urządzania lasu) gospodarki leśnej w zakresie rozmiaru i lokalizacji cięć (trwałe pozostawianie na zrębach, nie większych niż 3 ha, minimum dwóch kęp starodrzewu o powierzchni 10 arów oraz nasienników; odstąpienie od usuwania drzew martwych, obumierających, dziuplastych; ograniczenie wycinki drzew w sezonie lęgowym ptaków, szczególnie we fragmentach drzewostanów będących ostoją najcenniejszych gatunków);
- ograniczenie użytkowania gospodarczego na terenach, gdzie zidentyfikowano miejsca bytowania ginących gatunków – zwłaszcza głuszcza, będącego jednocześnie gatunkiem parasolowym dla innych ptaków kluczowych dla obszaru (bociana czarnego, żurawia, włochatki, dzięcioła czarnego); wyznaczanie stref wokół gniazd gatunków objętych ochroną strefową i monitorowanie przestrzegania obowiązujących w nich przepisów prawnych;
- renaturyzację siedlisk mokradlowych (zwłaszcza torfowisk i borów bagiennych) przez działania prowadzące do poprawy ich uwodnienia;
- ochronę dolin rzecznych przez: wyłączenie z użytkowania łągów oraz bezpośredniego otoczenia cieków wodnych, odtwarzanie nadbrzeżnych zadrzewień, ograniczenie ingerencji w naturalny charakter koryt i reżim hydrologiczny rzek do niezbędnego minimum wynikającego z ochrony przeciwpowodziowej;
- utrzymanie ekosystemów łąkowych przez ekstensywne użytkowanie kośne lub wypas (np. w ramach programów rolnośrodowiskowych);
- utrzymanie ciągłości i funkcjonalności korytarzy ekologicznych.

Pliszka górska (M.M.)

Roztocze

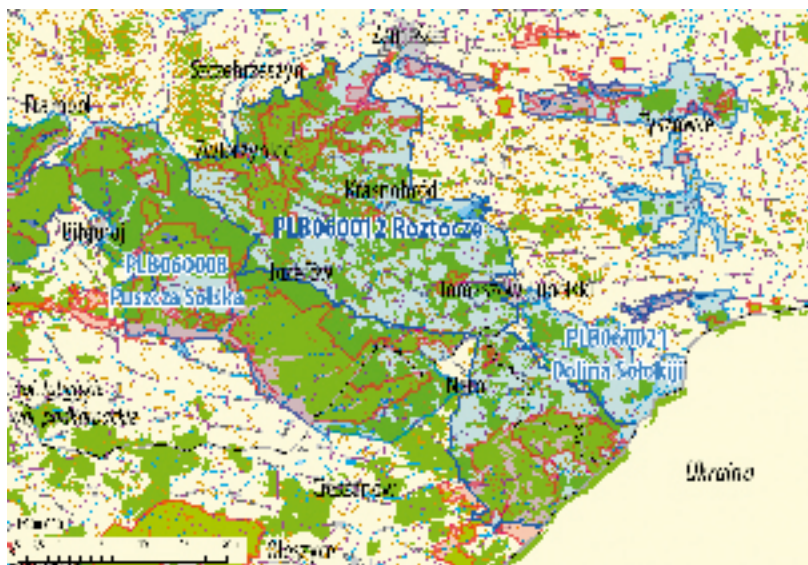
Obszar specjalnej ochrony ptaków **Roztocze** (PLB060012)

Autor: **Przemysław Stachyra**

Trzmielojad (R.M.K.)

Na Roztoczu najliczniejszą populację w kraju ma trzmielojad

Opis obszaru

Obszar obejmuje pas łagodnych wzniesień Roztocza ciągnących się z północnego zachodu na południowy wschód. Średnia wysokość terenu waha się tu w granicach 150–200 m n.p.m., a ponad nią wznoszą się kulminacje czterech szczytów polskiego Roztocza: Wapielni, Wielkiego Działu oraz Długiego i Krągłego Goraja, nieprzekraczające 400 m n.p.m.

Największą rzeką przepływającą przez obszar jest Wieprz. Południowy skłon Roztocza odwadniają spływające do Sanu liczne potoki i małe rzeki: Rata, Papiernia, Świdnica, Tanew, Sopot, Szum i Czarna Łada. Ponad połowę powierzchni ostoi pokrywają lasy. Znaczna ich część ma charakter zbliżony do naturalnego, a trzon stanowią kompleksy leśne Roztoczańskiego Parku Narodowego, gdzie średnia wieku przekracza 100 lat (płaty starodrzewów osiągają 250 lat). W strukturze drzewostanów dominują: buczyny, grądy i bory sosnowe, duży udział mają również bory jodłowe. Z lasami sasiadują obszary nieleśne zajęte przez użytki rolne i tereny zabudowane. W dolinach Wieprza, Sołokii i Topornicy zlokalizowane są stawy rybne, na których prowadzona jest intensywna i ekstensywna gospodarka rybacka. Największe znajdują się w dolinie górnego Wieprza w Tarnawatce oraz w Topornicy. Zabudowa jest rozproszona (z głównymi miejscowościami: Zwierzyńcem, Krasnobrodem i Józefowem).

Walory ornitologiczne

W ostoi stwierdzono 266 gatunków ptaków (166 lęgowych), z czego 70 wymienionych jest w załączniku I Dyrektywy ptasiej (38 lęgowych), zaś 53 – w Polskiej czerwonej księdze zwierząt (14 lęgowych).

Trzonem ostoi są gatunki leśne oraz wodne i błotne. 10 spełnia kryteria wyznaczania ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym (IBA) wprowadzone przez BirdLife International. Są to: bocian czarny, trzmielojad, orlik krzykliwy, derkacz, puszczyk uralski, dzięcioły: czarny i białostrzygi, jarzębatka, muchołówki: mała i białoszysza. Oprócz nich przedmiotami ochrony w obszarze są również: podgorzałka, bąk, bączek, bocian biały, kania czarna,

Powierzchnia: 103 503,3 ha

Położenie: woj. lubelskie, pow. tomaszowski, m. i gm. Tomaszów Lubelski, gm.: Bełzec, Lubczya Królewska, Susiec, Tarnawatka; pow. zamojski, m. i gm.: Krasnobród, Zwierzyńiec, gm.: Adamów, Szczepleszyn, Zamość; pow. biłgorajski, m. i gm. Józefów, gm. Terespol; woj. podkarpackie, pow. lubaczowski, m. i gm. Narol, gm. Horyniec-Zdrój

Istniejące formy ochrony: Roztoczański Park Narodowy (8481,76, 1974), rezerwat przyrody: „Debry” (179,62 ha, 1983), „Hubale” (35 ha, 1982), „Jalinka” (3,80 ha, 2000), „Minokąt” (23,40 ha, 1995), „Nowiny” (3,8 ha, 1999), „Sołokija” (7,43 ha, 1989), „Szum” (19,96 ha, 1958), „Święty Roch” (202,60, 1983), „Wieprzec” (31,92 ha, 1990), „Zarośle” (64,02 ha, 1998), „Źródła Tanwi” (186,54 ha, 1998); parki krajobrazowe: Krasnobrodzki (9390 ha, 1988), Puszczy Solskiej (21 305 ha, 1988), Szczepleszyński (20 209 ha, 1991), Południoworoztoczański (16 237 ha, 1988); Roztoczański Obszar Chronionego Krajobrazu (31 574 ha, 1987); obszary Natura 2000: PLH060003 Debry, PLH060008 Hubale, PLH060010 Kąty, PLH060017 Roztocze Środkowe, PLH060020 Szolnie w Senderkach, PLH060022 Święty Roch, PLH060028 Zarośle, PLH060034 Uroczyska Puszczy Solskiej, PLH060087 Dolina Łabuńki i Topornicy, PLH060089 Minokąt, PLH060092 Niedzielski Las, PLH060093 Uroczyska Roztocza Wschodniego, PLH060094 Uroczyska Lasów Adamowskich, PLH180017 Horyniec

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn Południowopolskich, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Równiny Biłgorajskiej, P. Puszczy Solskiej, O. Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, P. Horynieckiego, K. Roztoczańskiego, O. Roztocza Środkowego i Południowego, P. Zwierzyńskiego, Narolskiego, O. Izbicko-Tomaszowskiego, P. Łabuńsko-Zawadzkiego, Wożuczynskiego

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Wyżyny Polskie, Podpr. Wyżyna Lubelsko-Lwowska, Makroreg. Wyżyna Lubelska, Mezoreg. Padół Zamojski; Makroreg. Roztocze, Mezoreg.: Roztocze Zachodnie, Roztocze Środkowe, Roztocze Wschodnie; Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpackiem Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpackie Północne, Makroreg. Kotlina Sandomierska, Mezoreg. Równina Biłgorajska, Płaskowyż Tarnogrodzki

Zimorodek (A.G.)

Siniak (M.M.)

Podróżniczek (G.L.)

bielik, zielonka, żuraw, rybitwy: rzeczna i białowąsa, puchacz, sóweczka, włochatka, lelek, zimorodek, dzięcioły: zielonosiwy, białoszyi i średni, lerka, świergotek polny, gąsiorek, ortolan. Zgodnie z kryteriami ujętymi w rozporządzeniu Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r., oprócz ww., przedmiotami ochrony w obszarze są także: siniak i pliszka górska, mająca na Roztoczu (oraz w sąsiedniej Puszczy Solskiej) wypowię stanowisko (gatunki o liczebności ponad 1% reprezentacji populacji krajowej). Pozostałe gatunki lęgowe z załącznika I Dyrektywy ptasiej to: jarząbek, błotniak stawowy, błotniak łąkowy, kropiatka, rybitwa czarna, podróżniczek. Z rzadkich ptaków odnotowano w ostoi: kormorana małego, czapłę modronosą, pelikana kędzierzawego, kanię rudą, błotniaka stepowego, orlika grubodziobego, orła przedniego, gadożera, kurhannika, orzełka, szablodzioba, szczudłaka, pliszkę cytrynową i wójcika.

Cel ochrony

Celem ochrony jest zachowanie we właściwym stanie populacji ptaków uznanych za przedmioty ochrony w obszarze przez zabezpieczenie kluczowych dla ich przetrwania fragmentów arealów życiowych (miejsc gniazdowania i żerowania). Dla realizacji tego celu konieczne jest zachowanie lasów o naturalnym charakterze (bocian czarny, trzmiełojad, orlik krzykliwy, puchacz, puszczyk uralski i dzięcioł czarny), siedlisk mokradłowych, zwłaszcza łąk wilgotnych (derkacz, jarząbatka, żerowiska ptaków drapieżnych, żurawi oraz ptaków siewkowatych) oraz mozaiki terenów rolniczych (świergotek polny, gąsiorek i ortolan).

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Utrzymanie właściwego stanu ochrony siedlisk ptaków wiąże się przede wszystkim z modyfikacją działalności gospodarczej w leśnictwie i rolnictwie – dostosowaniem jej do potrzeb chronionej awifauny. Podejmowane działania w szczególności obejmować powinny:

Rybitwa białowąsa (G.L.)

- zmianę (przez stosowne zapisy w planach urządzania lasu) gospodarki leśnej w zakresie sposobu wykonywania cięć (trwałe pozostawianie na zrębach, nie większych niż 3 ha, minimum dwóch kęp starodrzewu o powierzchni 10 arów oraz nasienników; odstąpienie od usuwania drzew martwych, obumierających i dziuplastych; ograniczenie wycinki drzew w sezonie lęgowym ptaków, szczególnie we fragmentach drzewostanów będących ostoją najcenniejszych gatunków);
- ograniczenie użytkowania terenów, gdzie zidentyfikowano miejsca bytowania ginących gatunków (zwłaszcza gatunków związanych ściśle z lasami o naturalnym charakterze i wymagających obecności drzew obumierających lub martwych – dzięciołów, bociana czarnego, trzmielojada, puszczyka uralskiego, siniaka, muchołówek);
- czynną ochronę gniazd ptaków objętych ochroną strefową (bocian czarny, puchacz) – wyznaczanie stref i monitorowanie przestrzegania obowiązujących w nich przepisów prawnych, modyfikacja przebiegu szlaków turystycznych i in.;
- renaturyzację mokradeł przez działania prowadzące do poprawy ich uwodnienia;
- ochronę dolin rzecznych przez: wyłączenie z użytkowania łęgów oraz bezpośredniego otoczenia cieków wodnych, odtwarzanie nadbrzeżnych zadrzewień, ograniczenie ingerencji w naturalny charakter koryt i reżim hydrologiczny rzek do niezbędnego minimum wynikającego z ochrony przeciwpowodziowej (ochrona przeciwpowodziowa w pierwszym rzędzie powinna być realizowana przez odsunięcie zabudowy od brzegu oraz lokowanie jej poza strefą zalewów);
- utrzymanie ekosystemów łąkowych przez ekstensywne użytkowanie kośne lub wypas (np. w ramach programów rolnośrodowiskowych);
- utrzymanie mozaiki siedlisk w obrębie agrocenoz (pozostawianie ugorów, niezalesianie terenów nieużytkowanych rolniczo, odstąpienie od scalania gruntów);
- zabezpieczenie terenów niezabudowanych przed zabudową i zagospodarowaniem infrastrukturalnym.

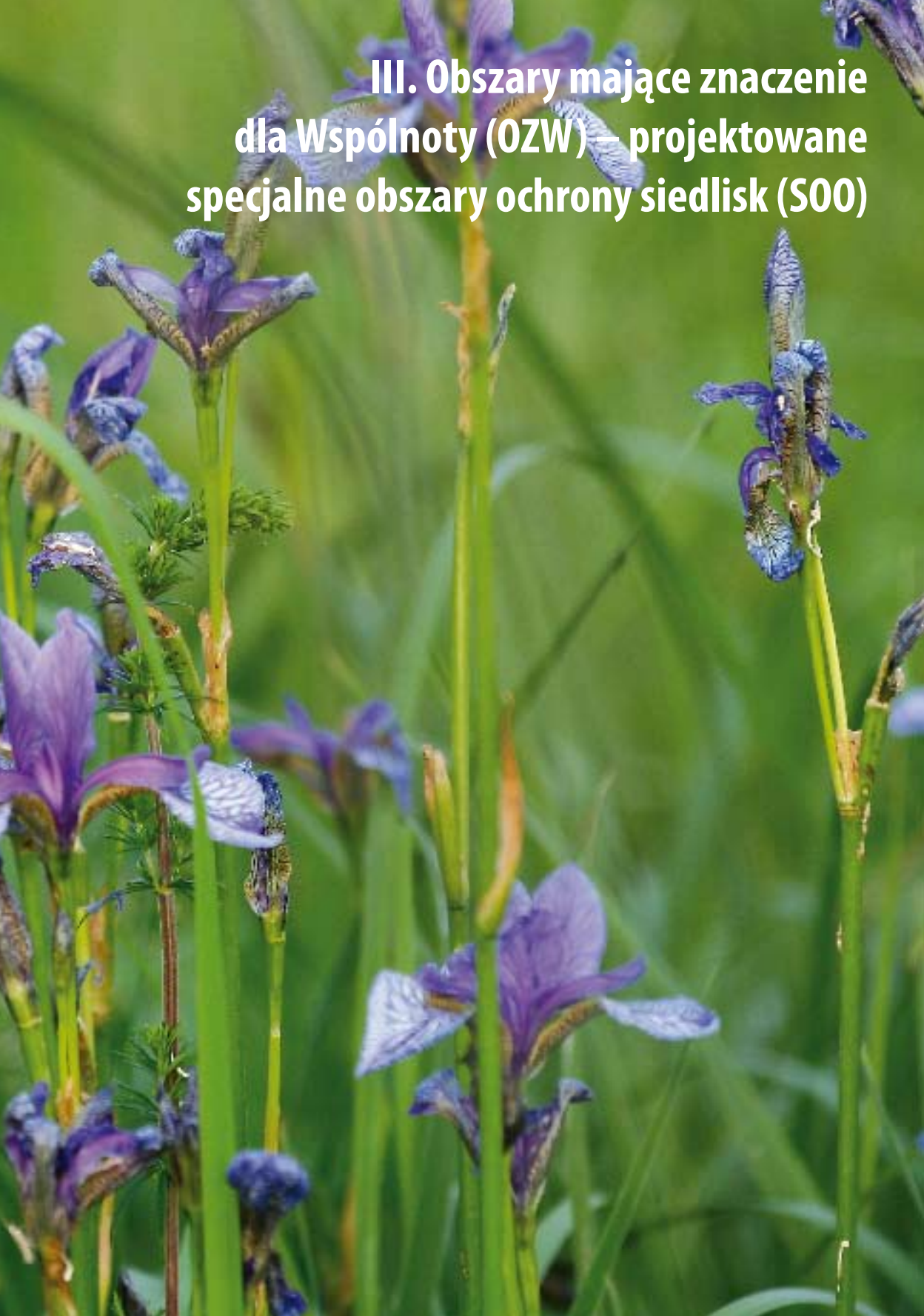
Bąk (M.M.)

Kropiatka (M.M.)

Kosaciec syberyjski (J.G.)

A close-up photograph of several purple iris flowers in a field. The flowers are in various stages of bloom, with some fully open and others as buds. The petals are a deep purple color with some lighter, veined areas. The green stems and leaves are visible, and the background is a soft-focus green field.

III. Obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (OZW) – projektowane specjalne obszary ochrony siedlisk (SOU)

Bednarka

Specjalny obszar ochrony siedlisk **Bednarka** (PLH120033)

Autorzy: **Krzysztof Piksa, Rafał Szkudlarek**

Cerkiew w Bednarce (D.W.)

Strych zabytkowej cerkwi w Bednarce
to schronienie licznej kolonii rozrodznej podkowca małego

Powierzchnia: 1289,2 ha

Położenie: woj. małopolskie; pow. gorlicki, gm. Lipinki; woj. podkarpackie, pow. jasielski, gm. Dębowiec

Istniejące formy ochrony: cerkiew w Bednarce wpisana jest do Państwowego Rejestru Zabytków

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dołów Jasielsko-Sanockich, P. Gorlicki; O. Beskidu Niskiego; P. Beskidu Niskiego Środkowego „Przełęcz Dukielska – Dolina Ropy”

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Jasielskie

Opis obszaru

Obszar położony jest na pograniczu Beskidu Niskiego i Pogórza Jasielskiego, przy północnej granicy Magurskiego Parku Narodowego. Obejmuje cerkiew z 1900 r. – schronienie kolonii rozrodzkiej nietoperzy – oraz obszar żerowiskowy, na który w głównej mierze składają się okoliczne lasy. Bezpośrednim otoczeniem obiektu są zabudowania wsi Bednarka – niewielkiej XIV-wiecznej osady o tradycjach łemkowskich – oraz użytki rolne, w przeważającej części łąki i pastwiska. Przez Bednarkę przepływa potok o tej samej nazwie, będący prawobrzeżnym dopływem Ropy.

Greckokatolicka cerkiew pw. Opieki Najświętszej Maryi Panny (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy) to murowany zabytkowy obiekt, orientowany (tzn. skierowany) w kierunku wschodnim. W odróżnieniu od tradycyjnej trójdziennej cerkwi łemkowskiej nie posiada babińca a wyłącznie nawę i prezbiterium, zamiast niego, podobnie jak na południowej łemkowszczyźnie, zbudowano dwie wieże. Dach jest dwuspadowy, kryty blachą.

W 2006 r. w ramach „Programu ochrony podkowca małego w Polsce” Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura” przeprowadziło działania z zakresu ochrony czynnej obejmujące: zainstalowanie platformy na guano, która odciążała i zabezpieczyła strop świątyni, oznakowanie i zabezpieczenie wlotów dla nietoperzy oraz ustawienie tablicy informacyjnej przed budynkiem. Sponsorem przedsięwzięcia była Fundacja EkoFundusz.

Walory przyrodnicze

Obszar jest miejscem rozrodu i żerowania podkowca małego *Rhinolophus hipposideros* (gatunek z załącznika II Dyrektywy siedliskowej). Kolonia rozrodzka, ulokowana na strychu świątyni, liczy obecnie ok. 80 dorosłych osobników. Jako żerowiska służą jej głównie okoliczne lasy obejmujące dwa siedliska przyrodnicze z załącznika I Dyrektywy siedliskowej – buczynę karpacką *Dentario glandulosae-Fagetum* i grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum*.

Tablica informacyjna o kolonii nietoperzy (K.P.)

Podkowiec mały wokół nozdrzy ma charakterystyczną narośl w kształcie podkowy (K.P.)

Cel ochrony

Celem ochrony jest utrzymanie stabilnej kolonii letniej podkowca małego oraz zachowanie powierzchni i jakości wykorzystywanych przez niego żerowisk, w tym siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy siedliskowej.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Schronienia letnie nietoperzy:

- utrzymanie drożności wlotów na strych obiektu;
- prowadzenie wszelkich prac mogących niepokoić nietoperze (remonty strychu, dachu, prace porządkowe, instalacyjne i konserwacyjne w obrębie strychu) poza okresem rozrodu nietoperzy (XI–IV), wyłącznie pod nadzorem specjalisty chiropterologa;
- konserwacja drewnianych elementów dachu z wykorzystaniem bezpiecznych (nietoksycznych dla ssaków) środków konserwacji drewna;
- coroczne prowadzenie prac porządkowych i konserwacyjnych (sprzątanie guana, wymiana folii na podeście itp.);
- nieinstalowanie zewnętrznego nocnego oświetlenia obiektu, które obejmowałoby wloty dla nietoperzy;
- nieinstalowanie na wieżach przekaźników telefonicznych;
- konserwacja i zachowanie w obecnym układzie zadrzewień w otoczeniu świątyni, a w przypadku konieczności usunięcia drzew przeprowadzenie nasadzeń kompensacyjnych (wszelkie zabiegi oraz cięcia pielęgnacyjne koron drzew powinny być przeprowadzone zgodnie z zasadami sztuki ogrodniczej, wyłącznie pod nadzorem specjalisty chiropterologa);
- utrzymanie, a w razie potrzeby odtworzenie, liniowych ciągów roślinności drzewiastej lub krzewiastej, niezbędnych do bezpiecznego przelotu od budynku do żerowiska (słaby zasięg echolokacji podkowca praktycznie uniemożliwia mu pokonywanie otwartych przestrzeni);

Podkowiec mały pod stropem cerkwi (K.P.)

Bednarka – widok od strony północnej (D.W.)

- prowadzenie corocznego monitoringu liczebności kolonii rozrodczej oraz stanu siedliska.

Żerowiska nietoperzy:

- utrzymanie obecnego arealu terenów leśnych, a także zadrzewień i zakrzewień w obrębie ostoji (zadrzewień śródpolnych, zadrzewień wzdłuż cieków itp.);
- utrzymanie bazy żerowiskowej nietoperzy przez stosowanie w uprawach rolnych i leśnych wyłącznie środków ochrony roślin dopuszczonych do obrotu i stosowania.

Siedliska przyrodnicze:

- dostosowanie gospodarki leśnej do wymogów ochrony siedlisk przyrodniczych (grądy, buczyny).

Widok na Ostrzeż i Cieklinkę – wschodnią część obszaru (D.W)

Bory Bagienne nad Bukową

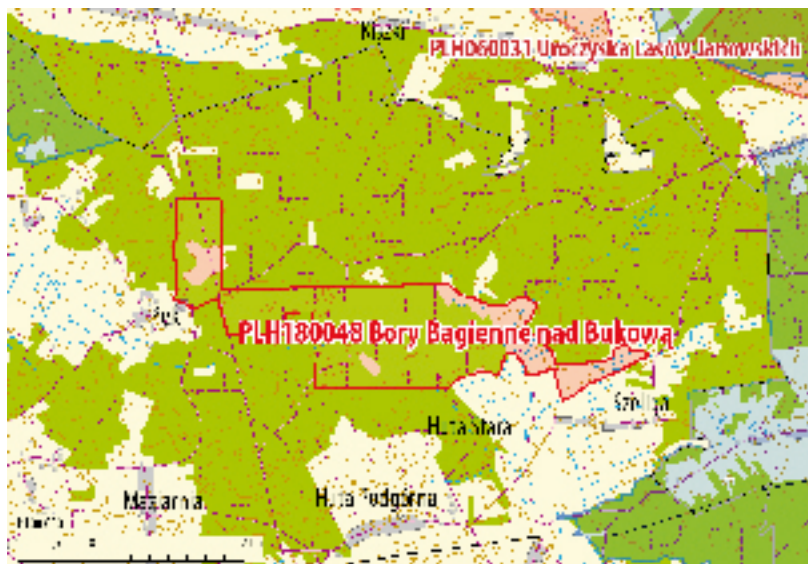
Specjalny obszar ochrony siedlisk **Bory Bagienne nad Bukową** (PLH180048)

Autor: Rafał Krawczyk

Bór bagienny
Vaccinio uliginosi-Pinetum (R.K.)

Dobrze zachowany kompleks leśno-torfowiskowy Równiny Biłgorajskiej

Powierzchnia: 532,2 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. niżański, gm. Harasiuki

Istniejące formy ochrony: brak

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn Południowopolskich, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Równiny Biłgorajskiej, P. Biłgorajski

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpacie Północne, Makroreg. Kotlina Sandomierska, Mezoreg. Równina Biłgorajska

Opis obszaru

Obszar położony jest w środkowej części Równiny Biłgorajskiej (Kotlina Sandomierska), na południe od rozległego kompleksu Lasów Janowskich, pomiędzy miejscowościami Bukowa i Jarocin. Podłoże geologiczne stanowią tu piaski i torfy. W przeważającej części teren pokryty jest zwartym płaszczem lasów, wśród których rozmieszczone są torfowiska. Lasy buduje głównie sosna, wchodząca w skład borów świeżych, wilgotnych i bagiennych. Wschodnią część obszaru zajmują ekstensywnie użytkowane łąki.

Walory przyrodnicze

Podstawowym walorem obszaru jest dobrze zachowany kompleks borów bagiennych i śródleśnych torfowisk przejściowych, wykształconych w rozległych obniżeniach terenu. Łącznie zajmują one około 18% powierzchni. Pierwszą grupę ekosystemów reprezentuje sosnowy bór bagienno *Vaccinio uliginosi-Pinetum*, drugą – kilka zespołów torfowiskowych, m.in. zespół turzycy nitkowatej *Caricetum lasiocarpae*, mszar przygielkowy *Rhynchosporium albae* oraz zespół wełnianki wąskolistnej i torfowca kończystego *Eriophoro angustifolii-Sphagnetum recurvi*. Niewielki udział mają łąki olszowe oraz ekstensywnie użytkowane łąki wilgotne i świeże. Ogółem w obszarze stwierdzono pięć typów siedlisk z załącznika I Dyrektywy siedliskowej. Obszar jest także miejscem występowania rzadkich i chronionych gatunków roślin związanych ze zbiorowiskami borowymi i bagiennymi. Dla ubogich torfowisk typowe są: rosziczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia* i bagnica torfowa *Scheuchzeria palustris*, dla borów bagiennych – bagno zwyczajne *Ledum palustre* i długosz królewski *Osmunda regalis*. Bory świeże to siedlisko mącznicy lekarskiej *Arctostaphylos uva-ursi* i widlicza spłaszczonego *Diphysastrum complanatum*.

Cel ochrony

Celem ochrony jest utrzymanie arealu i właściwego stanu borów bagiennych oraz śródleśnych torfowisk przejściowych.

Kwitnące
bagno zwyczajne (R.K.)

Torfowisko przejściowe,
Maziarnia (R.K.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Podstawowe znaczenie dla zachowania dobrego stanu siedlisk bagiennych ma utrzymanie odpowiednio dużego uwilgotnienia podłoża. Realizacji tego zadania powinno służyć zahamowanie nadmiernego odpływu wody istniejącymi rowami odwadniającymi z obszaru i jego otoczenia oraz zakaz budowy nowych urządzeń melioracyjnych. Siedliska bagienne należy również całkowicie wyłączyć z gospodarczego użytkowania. Ewentualne zabiegi (np. usuwanie drzew i krzewów z torfowisk) powinny być związane wyłącznie z ich ochroną.

Rosiczka okrągłolistna
(Ł.L.)

Żurawina (R.K.)

Ekstensywnie użytkowane
łąki, Szeliga (R.K.)

Bór bagienny, Maziarnia (R.K.)

Dąbrowa koło Zaklikowa

Specjalny obszar ochrony siedlisk **Dąbrowa koło Zaklikowa** (PLH180019)

Autor: **Adam Rapa**

Dzwonecznik wonny (A.R.)

Niewielki kompleks leśny obejmujący bogate stanowisko dzwonecznika wonnego, zachowane w obrębie rzadkiego siedliska przyrodniczego – świetlistej dąbrowy

Powierzchnia: 5,0 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. stalowowolski, gm. Zaklików

Istniejące formy ochrony: brak

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn Południowopolskich, K. Roztoczańska, O. Roztocza Zachodniego, P. Modliborzycko-Kraśnicki

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Wyżyny Polskie, Podpr. Wyżyna Lubelsko-Lwowska, Makroreg. Wyżyna Lubelska, Mezoreg. Wzniesienia Urzędowskie

Opis obszaru

Obszar położony jest w strefie krawędziowej Kotliny Sandomierskiej i Wyżyny Lubelskiej, około 3 km na wschód od Zaklikowa. Obejmuje niewysokie wapienne wzgórze (zwane Kamienną Górą) porośnięte lasem dębowo-grabowym. Od strony północnej i wschodniej z obszarem sąsiadują zabudowania wsi Dąbrowa, a od zachodu i południa – łąki, pola uprawne i fragmenty młodego lasu. Nieco dalej, w dolinie Sanny, znajduje się rozległy kompleks stawów hodowlanych.

Walory przyrodnicze

Osobliwością florystyczną obszaru jest dzwonecznik wonny *Adenophora liliifolia* – gatunek z załącznika II Dyrektywy siedliskowej, bardzo nieliczny w naszym kraju i nadal wymierający. Stanowisko zlokalizowane w obszarze jest jednym z czterech najbogatszych w Polsce (w 2008 r. stwierdzono tu kilkadziesiąt okazów) i jedynym w województwie podkarpackim. Dzwonecznik rośnie w obrębie świetlistej dąbrowy *Potentillo albae-Quercetum* – siedliska przyrodniczego z załącznika I Dyrektywy siedliskowej, również sukcesywnie zmniejszającego swój udział w szacie roślinnej Polski. Oba te elementy decydują o wysokich walorach przyrodniczych obszaru i stały się podstawą jego wyznaczenia.

W runie dąbrowy, obok dzwonecznika, występują inne rzadkie rośliny objęte ochroną gatunkową. Są to m.in.: buławnik czerwony *Cephalanthera rubra*, powojnik prosty *Clematis recta*, pluskwica europejska *Cimicifuga europaea* i miodownik melisowaty *Melittis melissophyllum*.

Do przedmiotów ochrony obszaru zaliczono również grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum*, który wskutek braku użytkowania warunkującego istnienie świetlistej dąbrowy sukcesywnie powiększa swój areal, oraz wapienne ściany skalne ze zbiorowiskami z rzędu *Potentilletalia caulescentis*. Te niewielkie naskalne zespoły paproci, głównie z rodzaju zanokcica *Asplenium*, wykształciły się na odsłaniających się w przyszczytowych partiach wzgórza wychodniach skał węglanowych.

Pluskwica europejska
Cimicifuga europaea (A.R.)

Widok ogólny
obszaru (A.R.)

Cel ochrony

Głównym celem ochrony jest utrzymanie licznej populacji dzwonecznika wonnego oraz siedliska przyrodniczego, w którym występuje – świetlistej dąbrowy. Istotne jest również zachowanie dwóch innych siedlisk przyrodniczych wskazanych jako przedmioty ochrony obszaru.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

W naszym kraju znaczna część płatów świetlistej dąbrowy ma pochodzenie antropozoogeniczne, co oznacza, że ukształtowały się pod wpływem określonego typu użytkowania: wypasu zwierząt gospodarskich w lasach i wygrabywania ściółki. Obecnie, po zarzuceniu tego typu zabiegów, następuje w nich ekspansja drzew i krzewów silnie ocieniających glebę. Skutkuje to wycofywaniem się światłolubnych gatunków z runa oraz przekształcaniem dąbrów w inne zbiorowiska leśne, zwykle grąd. Ich utrzymanie wiąże się więc ze stosowaniem zabiegów ochrony czynnej, polegających na usuwaniu drzew i krzewów silnie ocieniających dno lasu, zarzuceniu wprowadzania buka oraz preferowaniu dębu – gatunku najlepiej sprzyjającego utrzymaniu właściwej struktury. Nie należy również wprowadzać drzew iglastych, których igliwie silnie zakwasza glebę, zmieniając jej właściwości fizyko-chemiczne. Dopuszczalny jest jedynie niewielki udział sosny.

Ochrona dzwonecznika wiąże się bezpośrednio z zachowaniem specyfiki siedliska przyrodniczego, w którym występuje, czyli struktury i składu gatunkowego świetlistej dąbrowy. W zakresie ochrony czynnej wiąże się to z usuwaniem drzew i krzewów nadmiernie ocieniających stanowisko oraz eliminacją zagrożenia ze strony ekspansywnych roślin zielnych.

W przypadku pozostałych siedlisk przyrodniczych nie są konieczne specjalne zabiegi ochronne – szczelinowe zbiorowiska paproci wymagają ochrony biernej, natomiast grąd subkontynentalny – racjonalnej gospodarki leśnej, pozwalającej kształtować właściwy dla zbiorowiska skład drzewostanu.

Szczelinowe
zbiorowiska paproci
na skalnej ścianie (A.R.)

Miodownik melisowaty
(A.R.)

Świetlista dąbrowa (A.R.)

Dolina Dolnego Sanu

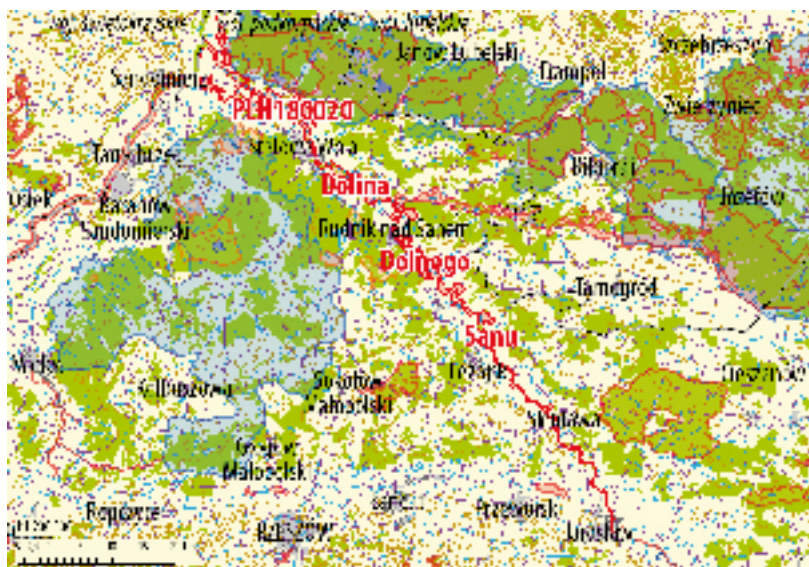
Specjalny obszar ochrony siedlisk **Dolina Dolnego Sanu** (PLH180020)

Autorzy: **Rafał Krawczyk,**
Roman Depowski, Konrad Kata

San koło Niska (R.K.)

Mozaika siedlisk przyrodniczych obfitujących w cenne gatunki flory i fauny
to główne walory dolnego odcinka największej rzeki Podkarpacia

Opis obszaru

Dolina dolnego Sanu to druga obok Wisły główna dolina Kotliny Sandomierskiej. Tworzy ją szeroka bruźda erozyjna (7–15 km) o kierunku SE-NW i długości blisko 130 km. Obszar obejmuje jej najcenniejsze przyrodniczo fragmenty na odcinku od Jarosławia do ujścia na wysokości Sandomierza. Rzeka na tym odcinku ma małą krętość, a szerokość koryta waha się od 80 do 200 m.

Dolinę cechuje rozbudowany system teras rzecznych, w obrębie którego wyróżnić można trzy podstawowe poziomy – plejstoceni, rędzinny oraz łęgowy. W granicach obszaru znalazły się przede wszystkim: terasa łęgowa, zamknięta w międzywalu lub ograniczona naturalnymi wysokimi krawędziami, fragmenty terasy rędziennej oraz strome zbocza w okolicach Krzeszowa i Zarzecza, gdzie rzeka podcina północno-zachodnią część Płaskowyżu Tarnogrodzkiego.

Po częściowym uregulowaniu i obwałowaniu na przełomie XIX i XX w. San płynie po szerokopromiennych łukach, wykazując nadal cechy rzeki roztokowej. W okresie niskich stanów wód tworzy nieregularnie rozmieszczone piaszczyste odsypy w postaci plaż i ławic. Regulacja rzeki uaktywniła erozję wgłębną, co w konsekwencji doprowadziło do obniżenia zwierciadła wód podziemnych oraz ograniczenia powierzchni aktywnej terasy zalewowej. Obecnie w zasięgu regularnych zalewów znajduje się najniższy stopień poziomu łęgowego – tzw. terasa wiklinowa oraz nieliczne obniżenia w obrębie pozostałej części terasy łęgowej i terasy rędziennej.

W ostoi dominują ekosystemy naturalne i półnaturalne. W pobliżu koryta występują głównie lasy i zarośla łęgowe budowane przez wierzby i topole, natomiast nieco dalej grupują się użytki zielone w postaci łąk i pastwisk o zróżnicowanej wilgotności. Krajobraz urozmaicają liczne starorzecza w różnych stadiach zarastania oraz drobne oczka wodne. Ciepły klimat północnej części obszaru sprzyja rozwojowi zbiorowisk ciepłolubnych, które spotkać można zarówno na stromych zboczach doliny, krawędziach erozyjnych, jak i w suchych partiach teras rzecznych.

Powierzchnia: 10 176,6 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. jarosławski, m. i gm. Jarosław, gm. Wiązownica; pow. leżajski, m. i gm. Leżajsk, gm.: Kuryłówka, Nowa Sarzyna; pow. niżański, m. i gm.: Nisko, Rudnik nad Sanem, Ulanów; gm.: Krzeszów; pow. przeworski, m. i gm. Sieniawa, gm. Tryńcza; pow. stalowowolski, m. Stalowa Wola, gm.: Pysznica, Radomyśl nad Sanem, Zaleszany; pow. tarnobrzeński, gm. Gorzyce

Istniejące formy ochrony: rezerwat przyrody „Pniów” (4,15 ha; 1956); Sieniawski Obszar Chronionego Krajobrazu (52 408 ha; 1987); PLB060031 Lasy Janowskie

Podział geobotaniczny: Dz. Wyzyn Południowopolskich, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Widel Wisły i Sanu; P.: Doliny Wisły „Połaniec – Annapol”, Stalowowolski, Rudnicki, Doliny Dolnego Sanu; O. Równiny Biłgorajskiej; P.: Lasów Janowskich, Biłgorajski; O. Płaskowyżu Tarnogrodzkiego; P. Brzyskowolski; O. Przemysko-Rzeszowski, P. Dolin Środkowego Sanu i Dolnego Wisłoka

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpacie Północne, Makroreg. Kotlina Sandomierska, Mezoreg.: Dolina Dolnego Sanu, Nizina Nadwiślańska (ujście)

Łęg wierzbowy
Salicetum albo-fragilis (R.K.)

San koło
Krzeszowa (R.K.)

Walory przyrodnicze

Obszar cechuje duże zróżnicowanie siedliskowe i wysoka bioróżnorodność. Ogółem zidentyfikowano tu 14 typów siedlisk przyrodniczych oraz 19 gatunków zwierząt chronionych Dyrektywą siedliskową.

W obrębie siedlisk przyrodniczych największe znaczenie ma kompleks siedlisk przykorytowych, w skład którego wchodzi: łęgi wierzbowo-topolowe, nadrzeczne ziołorośla oraz zalewane muliste brzegi rzek. Istotną rolę odgrywają także ekstensywnie użytkowane i bogate gatunkowo ekosystemy łąkowe, reprezentowane głównie przez łąki świeże, a z mniejszym udziałem także przez zmiennowilgotne łąki trzęślicowe i selernicowe. Wartość przyrodniczą obszaru podnoszą liczne (szczególnie w północnej części) starorzecza z bogatą florą wodną. Strome zbocza doliny w okolicach Zarzecza i Krzeszowa obfitują w wypływy wód podziemnych, na których wykształciły się łęgi olszowe z masowym udziałem skrzypu olbrzymiego. Na suchych postaciach łąk i pastwisk, a także na krawędziach erozyjnych i nieużytkach uformowały się ciekawe i bogate zbiorowiska kserotermiczne.

Na cenną faunę obszaru składają się m.in. istotne na poziomie regionalnym populacje modraszków: telejusa *Phengaris teleius* i nausitousa *Ph. nausithous*, wydry *Lutra lutra*, bobra *Castor fiber* oraz bolenia *Aspius aspius* i różanki *Rhodeus sericeus*. Wody rzeki San i jej dopływów są także siedliskiem rzadkich gatunków kielbi: kesslera *Gobio kessleri* i białopłetwego *Gobio albipinnatus*. Dolinę cechuje również bogata ornitofauna – w obszarze stwierdzono 22 gatunki z załącznika I Dyrektywy ptasiej. Gniazdują tu m.in.: bąk, błotniak stawowy, derkacz, wodnik, rybitwy: rzeczna, białoczelna i czarna, sieweczka rzeczna, brodziec piskliwy, czajka, kszyc, rycyk, krwawodziób i zimorodek.

Dolina Sanu to również siedlisko wielu zagrożonych w skali kraju gatunków roślin. Należą do nich m.in.: salwinia pływająca *Salvinia natans*, czosnek kątowaty *Allium angulosum*, selernica żyłkowana *Cnidium dubium* oraz – umieszczone w Polskiej czerwonej księdze roślin – grzybieńczyk wodny *Nymphoides peltata*, storczyk cuchnący *Orchis coriophora*, róża francuska *Rosa gallica*, lindernia mułowa *Lindernia procumbens*, cibora żółta *Cyperus*

Storczyk cuchnący (R.K.)

Róża francuska (R.K.)

Bogata gatunkowo
łąka świeża (R.K.)

Międzywale, ekstensywnie
użytkowane łąki i oczko
wodne – siedlisko kumaka
nizinnego (R.K.)

Wilgotna łąka
z rdestem węzownikiem
(R.K.)

Ciepłolubna murawa
na zboczu doliny (R.K.)

Modraszek nausitous (K.Ka.)

Łąka z masowym udziałem krwiściagu lekarskiego – siedlisko modraszków (R.K.)

flavescens i kotewka orzech wodny *Trapa natans*. Najrzadszy jest grzybieńczyk wodny, w województwie podkarpackim znany tylko z tego rejonu.

Obszar pełni rolę korytarza ekologicznego o wysokiej randze. Jest to droga migracji dla wielu organizmów, w szczególności ryb i ptaków. W okresie wędrówek spotkać tu można liczne gatunki ptaków wodno-błotnych, korzystających z żerowisk znajdujących się w korycie rzeki i na pobliskich zbiornikach wodnych. Dorzecze Sanu objęte jest krajowym programem restytucji ryb wędrownych (certy *Vimba vimba*, troci wędrownej *Salmo trutta* m. *trutta*, łososia *Salmo salar* i jesiotra ostronosego *Acipenser oxyrinchus*), zaś jego dopływy na tym odcinku są wymieniane jako jedne z cieków dorzecza o walorach kwalifikujących je jako potencjalne tarliska anadromicznych ryb wędrownych i siedlisko ryb prądolubnych.

Cel ochrony

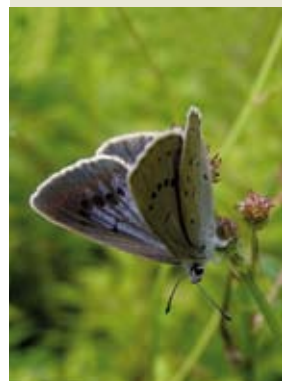
Celem ochrony jest zachowanie mozaiki siedliskowej charakterystycznej dla większych dolin rzecznych – łągów, ziołorośli, siedlisk efemerycznych w korycie rzeki, starorzeczy oraz ekstensywnie użytkowanych łąk, a także utrzymanie populacji i właściwego stanu siedlisk gatunków z załącznika II Dyrektywy siedliskowej.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- zachowanie struktury koryta rzecznego, reżimu hydrologicznego (w tym okresowego zalewu w międzywalu) i procesów korytowych zapewniających złożony układ form fluwialnych, mozaikowość roślinności i właściwy stan siedlisk nadrzecznych;
- zwiększanie udziału dojrzałych postaci łągów wierzbowo-topolowych, wprowadzenie zakazu wycinania starszych osobników rodzimych gatunków topól, szczególnie topoli czarnej, przebudowa drzewostanów złożonych z gatunków obcych ekologicznie i geograficznie (stopniowa likwidacja plantacji północnoamerykańskich gatunków topoli i sosnowych monokultur);

Czerwończyk nieparek (K.Ka.)

Modraszek telejus (K.Ka.)

Starorzecze zarastające
czermienią błotną
i osoką aloesowatą (R.K.)

Grzybieńczyk wodny (R.K.)

Salwinia pływająca (R.K.)

- przeciwdziałanie neofityzacji – monitoring i usuwanie ognisk roślin inwazyjnych, zakaz uprawy w ogródkach gatunków zagrażających naturalnym ekosystemom oraz wprowadzania obcych geograficznie drzew w granicach obszaru, likwidacja dzikich wysypisk odpadów;
- przeciwdziałanie zanikaniu i eutrofizacji starorzeczy – zakaz zabudowy linii brzegowej, zakaz zasypywania i przegradzania zbiorników oraz intensyfikacji gospodarki rybackiej, utrzymanie ich kontaktu hydrologicznego z rzeką, regeneracja (pogłębianie) zanikających zbiorników, minimalizacja dopływu biogenów, pozostawienie wokół starorzeczy strefy ochronnej w postaci pasów roślinności szuwarowej, łąkowej lub leśnej;
- zachowanie składu i bogactwa gatunkowego na użytkach zielonych – podtrzymanie tradycyjnych ekstensywnych sposobów gospodarowania, rezygnacja z intensyfikacji użytkowania łąk kośnych, utrzymanie odpowiedniego uwilgotnienia, rezygnacja ze zmiany klasyfikacji na grunty orne;
- zabezpieczenie najcenniejszych płatów ciepłolubnych muraw i okrajków przez wprowadzenie ochrony czynnej (koszenie lub wypas, usuwanie nadmiaru krzewów);
- minimalizacja negatywnych skutków oddziaływania antropogenicznych barier w aspekcie funkcjonowania rzeki jako korytarza ekologicznego;
- zabezpieczenie siedlisk populacji gatunków zwierząt podlegających ochronie w obszarze – minimalizacja eksploatacji kruszywa powodującej zanikanie zwirowych tarlisk litofilnych gatunków ryb, skuteczne przeciwdziałanie kłusownictwu, utrzymanie właściwego składu gatunkowego rybostanu, zabezpieczenie swobodnej migracji rydom wędrownym, poprawa czystości wód rzecznych, zwiększenie areалу starodrzewu i ilości martwego drewna w miejscach występowania zgniotka cynobrowego i pachnicy dębowej;
- skuteczne przeciwdziałanie wprowadzaniu ścieków i odpadów do środowiska – przyspieszenie budowy kanalizacji przyległych miejscowości, walka z procederem pozbywania się ścieków oraz odpadów komunalnych i rolniczych „na dziko”.

Starorzecze Sanu
w Zbydniowie (R.K.)

Dolina Dolnej Tanwi

Specjalny obszar ochrony siedlisk **Dolina Dolnej Tanwi** (PLH060097)

Autor: **Wiaczesław Michalczuk**

Przeplatka aurinia (A.W.)

Dolina Dolnej Tanwi to jeden z najważniejszych obszarów występowania przeplatki aurinii i modraszka alkona w Polsce

Powierzchnia: 8 518,0 ha

Położenie: woj. lubelskie, pow. biłgorajski, gm.: Aleksandrów, Biszczka, Księżpól, Łukowa, Obsza; woj. podkarpackie, pow. niżański, m. i gm. Ulanów, gm. Harasiuki

Istniejące formy ochrony: PLB060008 Puszczę Solska

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn Południowopolskich, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, P. Tarnogrodzki; O. Równiny Biłgorajskiej, P.: Biłgorajski, Puszczy Solskiej

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpacie Północne, Makroreg. Kotlina Sandomierska, Mezoreg.: Równina Biłgorajska, Dolina Dolnego Sanu, Płaskowyż Tarnogrodzki

Opis obszaru

Obszar obejmuje dolinę Tanwi (od połączenia z Wirową do ujścia do Sanu) oraz dolny odcinek Wirowej (od mostu na drodze Olchowiec – Borowiec). Tanew płynie tu szeroką płaską doliną wypełnioną utworami holoceniowymi – aluwiami, glinami i piaskami, miejscami zwydmionymi. Wydmyny występują wzdłuż całego odcinka rzeki po północnej stronie. W zagłębieniach między nimi w wyniku stagnacji wód rozwinęły się torfowiska przejściowe i wysokie oraz bory bagienne. Koryto, w przewadze o charakterze naturalnym, obfituje w meandry i wyspy. Brzegi porastają łęgi wierzbowe, choć miejscami, szczególnie przy terenach zabudowanych, użytki zielone dochodzą do rzeki. Charakterystycznym elementem krajobrazu są starorzecza, z których najdłuższe ma kilka kilometrów. W miejscach o korzystnych warunkach wodnych towarzyszą im torfowiska niskie i kompleksy łąk wilgotnych.

Walory przyrodnicze

W obszarze stwierdzono 19 typów siedlisk z załącznika I Dyrektywy siedliskowej, zajmujących ogółem ok. 45% powierzchni. Największy udział mają ekstensywnie użytkowane łąki świeże, łąki trzęślicowe, bory bagienne oraz łęgi i ziołorośla nadrzeczne. Do najcenniejszych należą: torfowiska przejściowe, łąki trzęślicowe i bory bagienne.

Dolina Dolnej Tanwi to miejsce bytowania 16 gatunków z załącznika II Dyrektywy siedliskowej. Występuje tu duża populacja kumaka nizinnego *Bombina bombina*, któremu mniej licznie towarzyszą: traszka grzebieniasta *Triturus cristatus* i żółw błotny *Emys orbicularis*. Bezkręgowce reprezentują ważki – zalotka większa *Leucorrhinia pectoralis* i trzepla zielona *Ophiogomphus cecylia*, a także motyle – czerwończyk nieparek *Lycaena dispar* i przeplatka aurinia *Euphydryas aurinia*, która ma tutaj jedną z największych metapopulacji w Polsce. Spośród ryb i kręgloustych za najcenniejsze uznano 4 gatunki: głowacza białopłetwego *Cottus gobio*, kozę *Cobitis taenia*, piskorza *Misgurnus fossilis* oraz minoga strumieniowego *Lampetra planeri*. Ze środowiskiem wodnym związane są również dwa gatunki „naturowych” ssaków: bóbr europejski *Castor fiber* i wydra *Lutra lutra*.

Charakterystyczny oprzęd przeplatki aurinii, w którym bytują gąsienice (A.W.)

Czarcikęs łąkowy – roślina pokarmowa gąsienic tego motyla (S.K.)

Modraszek alkon – samica
na goryczce wąskolistnej
(A.W.)

Goryczka wąskolistna
z jajami modraszka alkona
(A.W.)

Samiec
modraszka alkona (A.W.)

W dolinie znaleziono niewielkie stanowisko staroduba łkowego *Ostericum palustre* – rośliny z załącznika II Dyrektywy siedliskowej. Pomimo małej liczebności zostało uznane za ważne z uwagi na położenie w pobliżu południowej granicy zasięgu.

Walory przyrodnicze obszaru podnosi obecność innych gatunków, rzadko spotykanych w innych regionach naszego kraju. Szczególnie bogata jest entomofauna, gdzie, oprócz wspomnianej przelatki aurinii, na szczególną uwagę zasługuje iglica mała *Nehalennia speciosa* – najmniejsza z naszych ważek, z powodu zmian środowiskowych znajdująca się na granicy wymarcia. Inne to:

- motyle: szlachkoń torfowiec *Colias palaeno*, modraszek bagniczek *Plebejus optilete*, przepłatka diamina *Melitaea diamina*, mieniak tęczowiec *Apatura iris*, mieniak strużnik *Apatura ilia*, pokłonnik osinowiec *Limnitis populi*, pasyn lucylla *Neptis rivularis*, strzępotek hero *Coenonympha hero*, osadnik wielkooki *Lasiommata achine*, rojnik morfeusz *Heteropterus morpheus*, modraszek alkon *Phengaris alcon*, dostojka laodyce *Argynnis laodice*;
- ważki: żagnica torfowa *Aeshna juncea*, żagnica torfowcowa *Aeshna subarctica*.

W obszarze rosną również rzadkie gatunki roślin, takie jak: goździk pyszny *Dianthus superbus*, kruszczyk błotny *Epipactis palustris*, goryczka wąskolistna *Gentiana pneumonanthe*, mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*, kosaciec syberyjski *Iris sibirica*, nasięźraź pospolity *Ophioglossum vulgatum*, tłustosz dwubarwny *Pinguicula vulgaris* ssp. *vulgaris*, salwinia pływająca *Salvinia natans*, czarcikęsik Kluka *Succisella inflexa*, mleczyk błotny *Sonchus palustris*. Ogółem 20 przedstawicieli występującej tu flory i fauny figuruje w polskich czerwonych księgach roślin i zwierząt, co świadczy o unikatowości obszaru.

Cel ochrony

Podstawowym celem ochrony jest zachowanie naturalnego charakteru rzeki, siedlisk nadrzecznych, wilgotnych łąk oraz śródwymowych torfowisk i borów bagiennych wraz z cenną florą i fauną.

Zmiennowilgotna łąka trzęślicowa – typowe siedlisko przeplatki aurinii i modraszka alkona (W.M.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- utrzymanie, a w miejscach skażonych poprawa, stanu sanitarnego rzeki przez likwidację spływu zanieczyszczeń, przyspieszenie kanalizacji miejscowości położonych w zlewni oraz budowę oczyszczalni;
- utrzymanie odpowiedniej szerokości i struktury koryta rzecznej przez regulację zasad gospodarowania na terenie terasy zalewowej (zakaz zabudowy oraz nadsypywania i regulacji brzegów);
- utrzymanie drożności rzek przez nielokowanie poprzecznej zabudowy hydrotechnicznej;

Mieniak tęczowiec (C.Ć.)

Modraszek bagniczek (A.W.)

Szlaczkoń torfowiec (A.W.)

Tanew koło Ulanowa (R.K.)

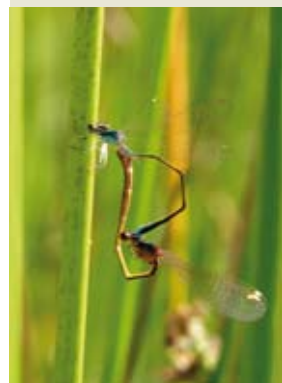

Zbiornik eutroficzny
w kompleksie
torfowiskowym (W.M.)

- utrzymanie właściwego składu gatunkowego rybostanu przez kontrolę jakości i wielkości zarybiania;
- wyłączenie z użytkowania i pozostawienie sukcesji naturalnej gruntów zajętych przez roślinność łęgową, z wyjątkiem eliminacji gatunków obcych i inwazyjnych;
- zachowanie cennych ekosystemów łąkowych przez utrzymanie lub przywrócenie ekstensywnego użytkowania kośnego (dostosowanego do specyfiki zasiedlającej je lepidopterofauny) oraz eliminację zabiegów agrotechnicznych, takich jak: dosiewy, przyorywanie, stosowanie herbicydów czy melioracje; zakaz zalesiania;
- utrzymanie ekosystemów wodnych (starorzecza) oraz torfowiskowych i bagiennych przez eliminację działań prowadzących do pogorszenia stosunków wodnych w ich obrębie; w płatach o zmienionym reżimie hydrologicznym należy wykonać zabiegi renaturalizacyjne;
- skuteczne zwalczanie nielegalnego poboru piasku z wydmy; ograniczenie legalnego pozyskania;
- prowadzenie gospodarki leśnej w sposób pozwalający na utrzymanie, a w płatach przekształconych przywrócenie, właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych (bór jodłowy, bór chrobotkowy); wyłączenie z użytkowania borów i lasów bagiennych.

Żąbnica torfowcowa (W.M.)

Iglica mała (W.M.)

Trzepla zielona (W.M.)

Zalotka większa (W.M.)

Dolna Wisłoka z Dopływami

Specjalny obszar ochrony siedlisk **Dolna Wisłoka z Dopływami** (PLH180053)

Autor: **Roman Depowski**

Wisłoka w Pustkowie (R.D.)

Naturalny charakter koryta Wisłoki decyduje
o bogactwie fauny wodnej i obecności rzadkich gatunków ryb

Opis obszaru

Obszar obejmuje Wisłokę (dwa odcinki: Podleszany – ujście Wielopolki w Brzeźnicy, Dębica – ujście Chotowskiego Potoku) oraz kilka bocznych dopływów:

- Breń Stary (na odcinku od mostu na trasie Gawłuszowice – Ostrówek do ujścia);
- Młynówkę, Kanał Białoborski i Rudę (na odcinku od Dobryńna do ujścia);
- Tuszynkę (na odcinku od mostu w Cierpiszu do ujścia);
- Grabinkę i Czarń (od ujścia Jasionej w Żdżarach do ujścia);
- Potok Chotowski (od granicy województwa do ujścia);
- Wielopolkę (między Glinikiem a Wielopolem Skrzyńskim).

Ogółem składa się z pięciu odrębnych części.

W granicach obszaru Wisłoka ma charakter rzeki podgórskiej ze średniorocznymi przepływami od 24,9 m³/s do 35,7 m³/s przy ujściu do Wisły. W trakcie wezbrań przepływy dochodzą nawet do 1500 m³/s. Dno jest piaszczysto-żwirowe, miejscami kamieniste z progami skalnymi, niekiedy z pojedynczymi głazami. Głębokość dochodzi do 3,5 m, a szerokość do 50 m. Wzdłuż brzegów występują łągi wierzbowe i wierzbowo-topolowe, na wyższych skarpach zastępowane przez fragmenty łąk. Miejscami do samego koryta dochodzą pola uprawne, łąki i pastwiska.

Na odcinku włączonym do obszaru koryto Wisłoki ma przeważnie naturalny charakter – liczne są meandry, odsypiska żwirowe, wyspy i kamieniska z siedliskami przyrodniczymi. Zróżnicowana jest dynamika przepływu – na przemian występują odcinki z szybszym prądem wody (bystrza) i odcinki głębsze, gdzie nurt zwalnia (płosa), co decyduje o bogactwie siedlisk wodnych, a tym samym ichtiofauny. Zbliżone do naturalnego koryto ma również większość bocznych dopływów ujętych w granice obszaru, głównie Tuszynki, Brzezinki, Czarnej i Potoku Chotowskiego. Cechują je również stosunkowo czyste wody, o czym świadczą obecność raka rzecznego.

Pod względem ichtiologicznym obszar należy do krainy lipienia i brzany. Najliczniej występują tu: świnka, brzana, kleń, jaź, certa, a w dopływach – pstrąg potokowy, lipień, łosoś i troć wędrowna. Ogółem odnotowano tu 33 gatunki ryb i jeden gatunek minoga.

Powierzchnia: 453,7 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. dębicki, m. i gm. Dębica, gm.: Czarna, Pilzno, Żyraków; pow. mielecki, m. i gm.: Mielec, Przecław, gm. Gawłuszowice; pow. ropczyko-sędziszowski, gm.: Ostrów, Sędziszów Małopolski, Wielopole Skrzyńskie.

Istniejące formy ochrony: Mielecko-Kolbuszowsko-Głogowski Obszar Chronionego Krajobrazu (50 099 ha; 1992).

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn Południowopolskich, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Niziny Nadwiślańskiej, P. Doliny Wisły „Karsy – Połaniec”; O. Niepołomicko-Tarnowski, P. Tarnowski, Doliny Dolnej Wisłoki; O. Płaskowyzu Kolbuszowskiego, P. Ociecki; Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Pogórze Strzyżowsko-Dynowsko-Przemyskiego, P. Strzyżowski.

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpacem Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpacie Północne, Makroreg. Kotlina Sandomierska, Mezoreg. Nizina Nadwiślańska, Płaskowyz Tarnowski, Dolina Dolnej Wisłoki, Pradolina Podkarpacka; Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Strzyżowskie.

Łąki nad potokiem Czarną (D.W.)

Różanka (R.Ku.)

Walory przyrodnicze

W obszarze występuje 10 gatunków ryb i kręgloustych z załącznika II Dyrektywy siedliskowej. Są to: boleń *Aspius aspius*, brzanka *Barbus peloponnesius*, głowacz białopłetwy *Cottus gobio*, koza *Cobitis taenia*, łosoś *Salmo salar*, minóg strumieniowy *Lampetra planeri*, piskorz *Misgurnus fossilis*, różanka *Rhodeus sericeus amarus*. Potwierdzono również obecność kielba białopłetwego *Gobio albipinnatus* i kielba Kesslera *Gobio kessleri*.

Wisłoka objęta jest krajowym programem restytucji ryb wędrownych (certy, troci wędrownej, łososia i jesiotra ostronosego), zaś jej dopływy na tym odcinku wymieniane są jako potencjalne tarliska anadromicznych ryb wędrownych (potwierdza to obecność form młodocianych łososia *Salmo salar*) i siedlisko ryb prądolubnych.

W łóżysku rzek włączonych do obszaru zachowały się cenne siedliska przyrodnicze charakterystyczne zarówno dla wód, jak i części przykorytowej. Najbardziej rozpowszechnione są łęgi – wierzbowe i wierzbowo-topolowe, miejscami także olszowo-jesionowe, którym, zwykle wąskim pasem, towarzyszą ziołorośla nadrzeczne. Roślinność wodną reprezentują rzadkie zbiorowiska włosieniczników ze związku *Ranunculion fluitantis*. Ogółem stwierdzono tu 5 typów siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy siedliskowej.

Cel ochrony

Podstawowym celem ochrony jest utrzymanie siedlisk wodnych oraz siedlisk nadrzecznych pozostających ze sobą w dynamicznej równowadze.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej oraz gospodarki odpadami w miejscowościach położonych w zlewni;
- ograniczenie eksploatacji kruszywa w bezpośrednim sąsiedztwie rzek, zakaz poboru z koryt;

Potok Chotowski – siedlisko minoga strumieniowego i łososia (R.D.)

Potok Brzezinka – siedlisko głowacza białopłetwego (R.D.)

Boleń (R.Ku.)

- utrzymanie odpowiedniej szerokości i struktury koryt rzecznych;
- utrzymanie właściwych przepływów minimalnych w rzekach;
- dopuszczenie zabudowy i regulacji brzegów tylko w obrębie miejscowości oraz w przypadku konieczności zabezpieczenia infrastruktury drogowej;
- wprowadzenie zakazu budowy na terenach zalewowych (ochrona przeciwpowodziowa w pierwszym rzędzie powinna być realizowana przez odsunięcie zabudowy od brzegu oraz lokowanie jej poza strefą zalewów);
- udrożnienie rzeki i jej dopływów przez budowę przepławek dla ryb (ogółem 9 przegród poprzecznych – na Wiślocie (6), Jasiołce (2) i Ropie (1) – wszystkie poza obszarem);
- częściowa odcinkowa renaturyzacja koryta Wiśłoki (m.in. odtworzenie żwirowych siedlisk dla litofilnych gatunków ryb na odcinku od jazu w Mokrczu do m. Pustków);
- utrzymanie drożności rzek (w tym małych dopływów ważnych jako miejsca tarła) przez nielokowanie poprzecznej zabudowy hydrotechnicznej (w razie realizacji takiej inwestycji zapewnienie możliwości migracji ryb – sprawne przepławki);
- utrzymanie właściwego składu gatunkowego i genetycznego ichtiofauny przez kontrolę jakości i wielkości zarybiania;
- skuteczne przeciwdziałanie kłusownictwu;
- zaniechanie wycinki zakrzewień i zadrzewień nadrzecznych, w tym lasów łęgowych (preferowane wyłączenie z użytkowania i pozostawienie sukcesji naturalnej gruntów bezpośrednio przylegających do rzeki); eliminacja gatunków obcych i inwazyjnych.

Rak rzeczny (C.Ć.)

Brzanki (K.K.)

Dorzecze Górnego Sanu

Specjalny obszar ochrony siedlisk **Dorzecze Górnego Sanu** (PLH180021)

Autorzy: **Krzysztof Kukula, Aneta Bylak,
Stefan Gawroński, Marcin Scelina**

San poniżej zapory w Myczkowcach (S.K.)

Naturalne rzeki z bogatą ichtiofauną, przydatne do restytucji ryb dwuśrodowiskowych, to główny walor przyrodniczy obszaru

Opis obszaru

Obszar obejmuje dolinę rzeki San na odcinku od zapory w Myczkowcach do mostu w Sanoku (granica PLH180007 Rzeki San), a także doliny kilku większych dopływów: Hoczewki, Oslawy z Oslawicą i Kalniczką (Tarnawką) oraz Sanoczka. Pod względem geobotanicznym należy do trzech okręgów: Dołów Jasielsko-Sanockich, w obrębie których położona jest jego zasadnicza część, oraz Bieszczadów i Beskidu Niskiego, których granicę wyznacza górny odcinek Oslawy.

San zaliczany jest do średnich rzek wyżynnych – wschodnich. Cechuje go zachowany na długich odcinkach zblizony do naturalnego charakter koryta oraz niewielka ilość obiektów poprzecznej zabudowy hydrotechnicznej (na odcinku włączonym do obszaru znajduje się jedynie próg w Zasławiu). O bogactwie ichtiofauny decyduje specyficzna mozaika siedlisk, na którą składają się miejsca głębsze z wodą wolno płynącą (płosa) i bystrza, z szybkim nurtem i dużymi głazami w korycie. W obrębie ostoi spadek rzeki wynosi 1‰, a szerokość waha się od 60 m do 120 m. Dno jest kamieniste, w pobliżu zapory w Myczkowcach zbudowane z litych płyt piaskowca. Głębokość zwykle nie przekracza 1 m, choć niekiedy może dochodzić do kilku metrów. Brzegi przeważnie są zadrzewione, jedynie miejscami łąki i pastwiska bezpośrednio sąsiadują z korytem.

Oslawa – największy dopływ Sanu na włączonym do obszaru odcinku – to górka rzeka z szerokim, płytkim korytem, w typologii klasyfikowana jako mała rzeka fliszowa. Charakterystyczną cechą są liczne wielkie głazy w dnie i poprzeczne progi skalne pojawiające się na odcinkach przełomowych. Najbardziej malowniczy przełom znajduje się w rezerwacie „Przełom Oslawy pod Mokrem”. Znaczna część doliny jest zalesiona – grunty rolne wraz z wąskim pasem zadrzewień towarzyszą rzece głównie na obszarach zabudowanych.

Pozostałe cieki obszaru to typowe potoki fliszowe. Charakteryzują się one kamienistym lub kamienisto-żwirowym dnem, szybkim prądem i niewielką głębokością, sporadycznie przekraczającą 1 m. Podłoże skalne najpełniej odsłonięte jest w dolnym biegu potoku Hoczewka, tworząc system progów ciągnących się na odcinku 250 m. Brzegi porastają kilkumetrowej szerokości zarośla wierzbowe, przechodzące miejscami w dobrze

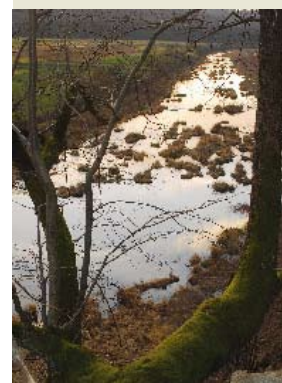
Powierzchnia: 1578,7 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. leski, m. i gm. Lesko, gm.: Baligród, Olszanka, Solina; pow. sanocki, m. i gm.: Sanok, Zagórz; gm.: Bukowsko, Komańcza

Istniejące formy ochrony: rezerwat przyrody: „Nad Jeziorem Myczkowieckim” (164,17 ha, 2003), „Przełom Oslawy pod Mokrem” (142,79 ha, 2003), „Przełom Sanu pod Grodziskiem” (100,24 ha, 2003); obszary chronionego krajobrazu: Wschodniobeskidzki (98 595 ha, 1998), Beskidu Niskiego (82 360 ha, 1998); PLH180002 Beskid Niski

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dołów Jasielsko-Sanockich, P. Sanocki, O. Beskidu Niskiego, P. Beskidu Wschodniego „Przełęcz Łupkowska – Przełęcz Dukielska”; O. Bieszczadów, P. Bali-grodzki „Dolina Wetliny – Przełęcz Łupkowska”

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciami Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Bukowskie, Makroreg. Beskid Środkowy, Mezoreg. Beskid Niski; Pr. Karpaty Wschodnie z Podkarpaciami Wschodnim, Podpr. Beskidy Wschodnie, Makroreg. Beskidy Lesiste, Mezoreg. Bieszczady Zachodnie; Podpr. Beskidy Wschodnie, Makroreg. Beskidy Lesiste, Mezor. Góry Sanocko-Turzańskie

Martwe koryto Sanu o zachodzie (C.C.)

Skalki Myczkowieckie,
skalna ściana ciągnąca się
nad korytem Sanu
na przestrzeni
około 600 m (K.K.)

zachowane szerokie pasy łągów wierzbowych z wierzbą kruchą i białą, a na wyżej położonych terenach – w grądy. Gdziekolwiek występują niewielkie nadrzeczne i wyspy porośnięte dobrze zachowanym łągiem wierzbowym.

Pod względem ichtiologicznym włączony do obszaru odcinek Sanu należy do krainy brzany. Dominują tu reofilne karpiowate, w szczególności brzana, świnka i kleń. Na odcinku od zapory w Myczkowcach do ujścia Osławy częsty jest również lipień i pstrąg potokowy. W dopływach najliczniejsze są gatunki charakterystyczne dla małych czystych górskich cieków: strzebla potokowa, brzanka, głowacz przegopłety, piekielnica, pstrąg potokowy i kleń.

Dorzecze Górnego Sanu jest uzupełnieniem systemu obszarów sieci Natura 2000 obejmujących pozostałe odcinki Sanu (PLC180001 Bieszczady, PLH180007 Rzeka San i PLH180020 Dolina Dolnego Sanu). Dzięki temu stanowi niezwykle ważny element w ochronie ichtiofauny dorzecza Wisły.

Walory przyrodnicze

Obszar jest miejscem występowania ponad 30 gatunków ryb, w tym 9 objętych ochroną gatunkową. Z ryb i krągłoustych wymienionych w załączniku II Dyrektywy siedliskowej bytuje tu aż 8 gatunków: brzanka *Barbus peloponnesius*, głowacz białopłetwy *Cottus gobio*, różanka *Rhodeus sericeus amarus*, boleń *Aspius aspius*, kielb Kesslera *Gobio kessleri*, koza *Cobitis taenia*, łosoś *Salmo salar* i minóg strumieniowy *Lampetra planeri*. Największe znaczenie ostoja ma w ochronie brzanki (bytuje tu około 10% populacji krajowej) i głowacza białopłetwego (1–2% populacji krajowej), a nieco mniejsze w przypadku kielba Kesslera i różanki. Ponadto zlewnia Sanu poniżej zapory w Myczkowcach objęta została krajowym programem restytucji ryb wędrownych: łososią atlantyckiego *Salmo salar*, troci wędrownej *Salmo trutta* m. *trutta* i certy *Vimba vimba*. Ze względu na walory środowiskowe San uznany jest za najważniejsze miejsce tarliskowe anadromicznych ryb wędrownych w karpackiej części dorzecza Wisły, szczególnie dla łososia. Bardzo cenna

Żebrowiec paprociowaty
Cratoneuron filicinum... (S.K.)

... i żebrowiec zmienny
Cratoneuron commutatum
(M.Sc.) – gatunki reprezentatywne dla siedliska
Cratoneurion commutati

San w Załużu (S.K.)

jest również Oslawa. Uważa się ją za miejsce z największą koncentracją tarlisk świnki w karpackich dopływach Wisły. Liczne są tu także stada tarłowe brzany. W przypadku bezkręgowców ostoja jest ważna dla ochrony skórki gruboskorupowej *Unio crassus* – liczebność tego gatunku szacuje się tu na 2% populacji krajowej. Odnotowano tu również obecność rzadkiego motyla, związanego z wilgotnymi, ekotonalnymi siedliskami – krasopani hera *Euplagia quadripunctaria*.

Z chronionych w obszarze siedlisk przyrodniczych (10 typów z załącznika I Dyrektywy siedliskowej) największe znaczenie mają: pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków, stanowiąca pierwsze stadium ich kolonizacji, oraz właściwe dla stadiów późniejszych – zbiorowiska ziołoroślowe i łągi, które na wyżej położonych terenach przechodzą w grądy. Ich ochrona wiąże się bezpośrednio z utrzymaniem naturalnego charakteru koryt rzecznych i decyduje o stanie siedlisk cennej ichtiofauny. Pozostałe siedliska leżące poza częścią przykorytową dolin to: buczyny i jaworzyny (płaty ujęte w granice obszaru znajdują się głównie w rezerwatach przyrody) oraz ekstensywnie użytkowane łąki, miejscami przechodzące we fragmenty muraw o ciepłolubnym charakterze. Niezwykle cennym siedliskiem zasługującym na szczególną uwagę i ochronę są źródłiska wapienne ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati*, położone na lewym brzegu Sanu w Zahutyniu

Martwica wapienna (trawertyn) tworząca się przy wypływach źródeł węglanowych (M.Sc.)

Ośława (K.K.)

i Załużu. Te niewielkie wysięki wód bogatych w węglan wapnia, warunkujących występowanie swoistej roślinności, są niezwykle rzadkie w Polsce.

W obszarze rośnie szereg rzadkich roślin, objętych ochroną gatunkową. Do najcenniejszych należą m.in.: buławnik wielkokwiatowy *Cephalanthera damasonium*, listera jajowata *Listera ovata*, tojad wschodniokarpacki *Aconitum lasiocarpum*, tojad mołdawski *Aconitum moldavicum*, pióropusznik strusi *Matteucia struthiopteris*, jęczyznik zwyczajny *Phyllitis scolopendrium*, miodownik melisowaty *Melittis melissophyllum*, obrazki wschodnie *Arum alpinum* oraz kruszczyki: siny *Epipactis purpurata* i szerokolistny *E. helleborine*. Występuje również lulecznica krańska *Scopolia carniolica* – gatunek wschodniokarpacki, który ma tu jedno z największych stanowisk w Bieszczadach.

Przełom Ośławy pod Mokrem objęty granicami rezerwatu przyrody (BULiGL)

Hoczewka (K.K.)

Cel ochrony

Podstawowym celem utworzenia obszaru jest ochrona dolin rzecznych – zarówno koryta obejmującego dobrze zachowane siedliska cennej ichtiofauny, jak i właściwych dla części przykorytowej siedlisk przyrodniczych.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Utrzymanie, a w miejscach zmienionych przywrócenie, właściwego stanu siedlisk decydujących o utworzeniu obszaru wymaga podejmowania działań zarówno w obrębie samej doliny, jak i w całej zlewni. Podstawowe zadania wynikające z istniejących i potencjalnych zagrożeń środowiska to:

- uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej oraz gospodarki odpadami w miejscowościach położonych w zlewni;
- ograniczenie eksploatacji kruszywa w bezpośrednim sąsiedztwie rzek, zakaz poboru z koryt;
- utrzymanie odpowiedniej szerokości i struktury koryt rzecznych;
- możliwość regulacji koryt tylko w obrębie terenów ze zwartą zabudową oraz w przypadku konieczności zabezpieczenia infrastruktury drogowej;
- zakaz budowy na terenach zalewowych (ochrona przeciwpowodziowa w pierwszym rzędzie powinna być realizowana przez odsunięcie zabudowy od brzegu oraz lokowanie jej poza strefą zalewów);
- utrzymanie właściwych przepływów minimalnych w Sanie poniżej zbiorników zaporowych, szczególnie w okresie suszy oraz remontów elektrowni;
- udrożnienie progów na Sanie w Zaslaviu;
- utrzymanie drożności rzek (w tym małych dopływów ważnych jako miejsca tarła);
- utrzymanie właściwego składu gatunkowego i genetycznego ichtiofauny przez kontrolę jakości i wielkości zarybiania;
- skuteczne przeciwdziałanie kłusownictwu;
- zaniechanie wycinki drzew i krzewów nadrzecznych, w tym lasów łęgowych (preferowane wyłączenie z użytkowania i pozostawienie sukcesji naturalnej gruntów bezpośrednio przylegających do rzeki), z wyjątkiem eliminacji gatunków obcych i inwazyjnych;
- zachowanie fizjonomii i właściwego składu gatunkowego siedlisk łąkowych i murawowych przez utrzymanie bądź przywrócenie tradycyjnego użytkowania kośnego i pasterskiego;
- zachowanie zróżnicowanych wiekowo buczyn i grądów przez prowadzenie racjonalnej gospodarki leśnej dostosowanej do warunków siedliskowych i specyfiki zbiorowisk; wyłączenie z użytkowania jaworzyn;
- wyłączenie z użytkowania otoczenia źródeł z ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati* oraz zabezpieczenie obszaru zlewni bezpośredniej przed eutrofizacją.

Lulecznica krańska (A.D.N.)

Buławnik wielkokwiatowy (R.M.K.)

Różanka (C.Ć.)

Strzebla potokowa (C.Ć.)

Fort Salis Soglio

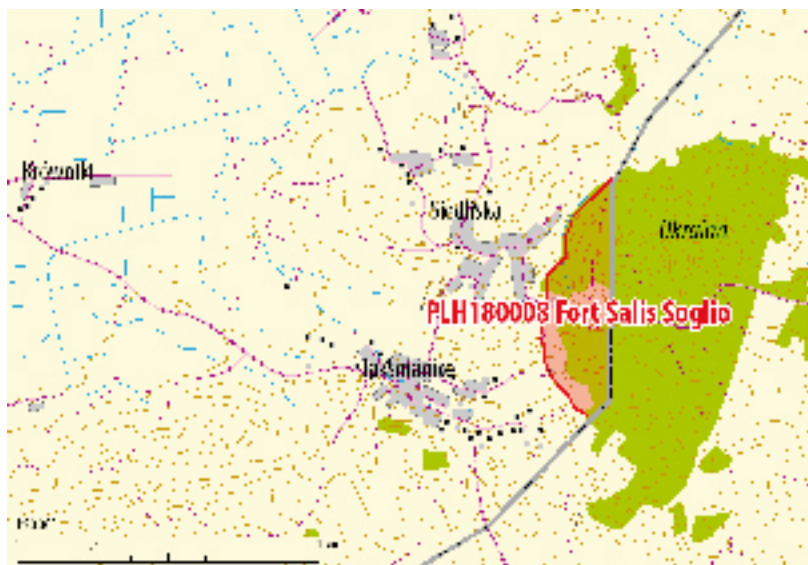
Specjalny obszar ochrony siedlisk **Fort Salis Soglio** (PLH180008)

Autor: **Tomasz Mleczek**

Fort Salis Soglio (T.M.)

Fort I Twierdzy Przemyśl to największe zimowisko nietoperzy na Podkarpaciu

Powierzchnia: 51,7 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. przemyski, gm. Medyka

Istniejące formy ochrony: rezerwat przyrody „Skarpa Jakszmanicka” (1,93 ha, 1991); fort jest wpisany do Państwowego Rejestru Zabytków

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn południowopolskich, K. Opola Zachodniego, O. Lubomiński, P. Hermanowicki

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Wschodnie z Podkarpaciem Wschodnim, Podpr. Podkarpacie Wschodnie, Makroreg. Płaskowyż Sańsko-Dniestrzański, Mezoreg. Płaskowyż Chyrowski

Opis obszaru

Fort Salis Soglio jest jednowałowym fortem artyleryjskim, ukrytym w przygranicznych lasach niedaleko Siedlisk. Należy do najlepiej zachowanych i największych obiektów Twierdzy Przemysł – potężnego zespołu umocnień obronnych rozlokowanych wokół miasta. Zbudowany został w latach 1882–1886 wg projektu szwajcarskiego inżyniera Daniela Salis-Soglio (od jego nazwiska pochodzi nazwa).

Fort częściowo wysadzono w marcu 1915 r. podczas kapitulacji Twierdzy, częściowo rozebrano po 1945 r. Mimo to do dziś zachował się w dobrym stanie. Składa się na niego rozbudowany system podziemnych korytarzy (potern) oraz szereg zrujnowanych pomieszczeń, mieszczących niegdyś koszary, magazyny amunicji, żywności, kuchnie, stanowiska artyleryjskie i schrony pogotowia. Stopień zniszczenia obiektu szacuje się na 25%.

Walory przyrodnicze

Fort I Salis Soglio obecnie jest jednym z największych zimowisk mopka *Barbastella barbastellus* w Polsce – maksymalnie naliczono tu 240 osobników – co czyni go również największym zimowiskiem nietoperzy w województwie podkarpackim. Nietoperze zimują zwykle w szczelinach ścian potern, gdzie chłodny mikroklimat (zimą temperatura nieznacznie przekracza 0 °C) odpowiada preferencjom tego gatunku. Obok mopka odnotowano tu: gacka brunatnego *Plecotus auritus*, gacka szarego *Plecotus austriacus* oraz mroczka późnego *Eptesicus serotinus*. Zimują tu one jednak sporadycznie. W granice obszaru włączono również otoczenie obiektu wraz z grądem subkontynentalnym *Tilio-Carpinetum* porastającym zbocza wzniesienia. Jest to siedlisko przyrodnicze z załącznika I Dyrektywy siedliskowej, także podlegające ochronie.

Cel ochrony

Głównym celem ochrony w obszarze jest utrzymanie miejsc zimowania mopka – gatunku z załącznika II Dyrektywy siedliskowej.

Fort Salis Soglio (T.M.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- wprowadzenie zakazu wchodzenia do podziemi w okresie hibernacji nietoperzy (X–IV);
- wykonywanie remontów czy adaptacji korytarzy pod nadzorem eksperta chiroptero-
loga (przebudowa i ocieplenie podziemi może spowodować opuszczenie ich przez
nietoperze);
- prowadzenie corocznego monitoringu stanu populacji nietoperzy.

Brama fortu z ceglany
murem oporowym (D.R.)

Główny
dziedziniec fortu (D.R.)

Mopek (M.P.)

Szczelina
w stropie poterny
z zimującym mopkiem
(T.M.)

Jedna z potern (T.M.)

Hibernujący
gacek szary (T.M.)

Golesz

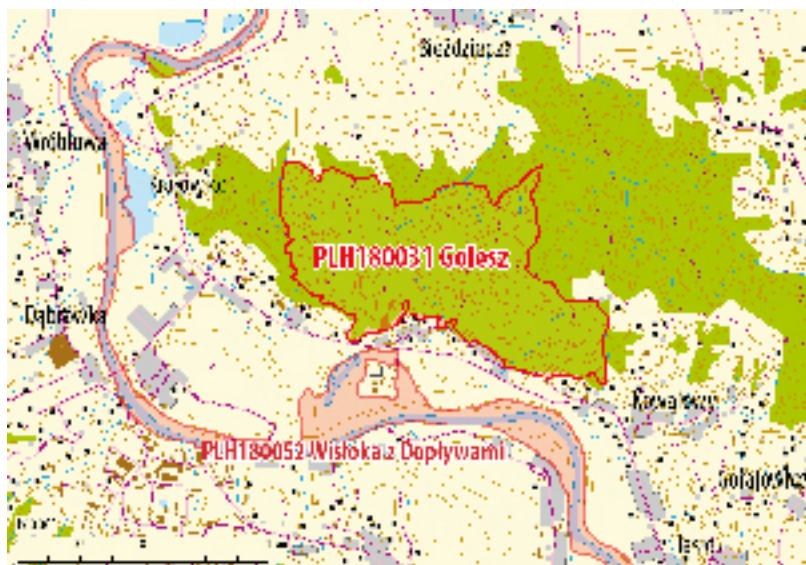
Specjalny obszar ochrony siedlisk **Golesz** (PLH180031)

Autor: **Dominik Wróbel**

Golesz – widok od strony północno-zachodniej,
z lewego brzegu Wisłoki (D.W.)

Zachodnia część Wzgórz nad Warzycami to miejsce występowania dobrze zachowanych grądów i buczyn oraz jedno z najbogatszych w Karpatach stanowisk obrazków wschodnich

Podział fizycznogeograficzny:
Pr. Karpaty Zachodnie z Podkar-
paciem Zachodnim i Północnym,
Podpr. Zewnętrzne Karpaty Za-
chodnie, Makroreg. Pogórze Środ-
kowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze
Strzyżowskie

Wychodnia piaskowców ciężkowickich na południowych stokach masywu (D.W.)

Grąd subkontynentalny w północnej części obszaru (D.W.)

Podgórski łęg jesionowy – jar potoku u południowych stóp masywu (D.W.)

siedliskach zastępowana jest przez kwaśną buczynę górską *Luzulo luzuloidis-Fagetum* – a niekiedy w lite drzewostany jodłowe. Doliny potoków porasta zwykle podgórski łęg jesionowy *Carici remotae-Fraxinetum*. Specyficznym siedliskiem przyrodniczym są jaskinie nieudostępnione do zwiedzania, związane z wychodniami piaskowca ciężkowickiego (7 obiektów). Ogółem w obszarze wyróżniono 5 siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy siedliskowej.

Zróżnicowanie edaficzne przekłada się na ciekawą florę. W obszarze znajduje się duże stanowisko obrazków wschodnich *Arum alpinum*. Porastają one wierzchołkowe partie wzgórz, a szczególnie obficie fosę otaczającą pozostałości zamku. Rośnie tu także kilka gatunków storczyków, m.in. buławnik mieczolistny *Cephalanthera longifolia* – gatunek z Czerwonej listy roślin i grzybów Polski, a także kłokoczka południowa *Staphylea pinnata* – takson osiągający w naszym kraju północną granicę zasięgu. Spotkać można tu również rzadkie grzyby, m.in. łuskowca szyszkowatego *Strobilomyces floccopus* i mądziaka psiego *Mutinus caninus*. W obszarze gniazduje bocian czarny, korzystający z żerowisk na pobliskim starorzeczu Wisłoki.

Cel ochrony

Celem ochrony jest zachowanie właściwego stanu leśnych siedlisk przyrodniczych, uwzględniającego ich zmienność lokalnosiedliskową i bogactwo flory.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- utrzymanie arealu i struktury siedlisk leśnych przez racjonalną gospodarkę dostosowaną do ich specyfiki i lokalnych warunków siedliskowych;
- wyłączenie z użytkowania łągów oraz bezpośredniego otoczenia cieków wodnych, jak również zboczy i den suchych parowów;
- pozostawianie starych próchniejących drzew i kłód w obrębie drzewostanów;
- prowadzenie gospodarki leśnej w sposób pozwalający na utrzymanie, a w płatach przekształconych przywrócenie, właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych (grądy, buczyny).

Żyzna buczyna karpacka, południowe
zbocza wzniesienia (D.W.)

Góry Słonne

Specjalny obszar ochrony siedlisk **Góry Słonne** (PLH180013)

Autor: **Adam Szary**

Góry Słonne – widok z Jureczkowej (J.H.)

Niskie góry obfitujące w dzikie ostępy leśne i bezludne doliny to cenna ostoja fauny i flory karpackiej

Opis obszaru

Obszar obejmuje część Gór Sanocko-Turczańskich oraz Pogórza Przemyskiego. Rozciąga się jest między Masywem Suchego Obycza na północy, doliną Sanu na zachodzie, pasmem Żukowa na południu i granicą państwową na wschodzie. W ogólnym zarysie pokrywa się z Parkiem Krajobrazowym Gór Słonnych, jednak nie obejmuje zajętych przez zabudowę dolin. Zwyczajowa nazwa Góry Słonne dotyczy podwójnego pasma wzniesień położonych w południowej części obszaru, między doliną Tyrawki i Borsukowca na północy a Kotliną Sanocką na południu, i pochodzi od słonawych źródeł, z których już przed wiekami pozyskiwano sól metodą warzenia. Dają one początek blisko 80 potokom o słonawej wodzie.

Góry mają budowę rusztową, którą cechuje równoległy układ pasm i kratowa sieć rzeczna. Najwyższe wzniesienia to: Duży Król (732 m n.p.m.), Berdo (728 m n.p.m.), Truszkowskie (677 m n.p.m.) i Słonny (668 m n.p.m.). Występują tu dwa piętra roślinno-klimatyczne – pogórze (do ok. 500 m n.p.m.) i regiel dolny (powyżej tej granicy). Warunkuje to charakter roślinności, w której udział mają zarówno gatunki górskie, jak i taksony typowe dla nizin.

Z uwagi na to, że obszar obejmuje głównie górne partie wzniesień, omijając zamieszkane doliny, dominującym elementem szaty roślinnej są zbiorowiska leśne – ogółem zajmują 80% powierzchni. Ekosystemy nieleśne, ograniczone do dolin i niższych partii zboczy, często stanowią pozostałość po istniejących tu niegdyś osadach, opustoszałych wskutek powojennych wysiedleń. Zachowały się po nich ruiny domostw oraz drzewa owocowe. Do najpiękniejszych dolin, skupiających bogate gatunkowo płaty łąk kośnych, należy dolina Jamninki, położona w północnej części obszaru, obok byłego ośrodka rządowego w Arłamowie.

W 2008 r., po pracach Wojewódzkiego Zespołu Specjalistycznego w Rzeszowie, zaproponowano powiększenie wcześniej wyznaczonego obszaru o dolinę Strwiąża, obejmującą cenne siedliska ryb wraz z bogatym rybostanem. Ogółem w proponowanych do włączenia odcinkach rzek stwierdzono 15 gatunków, w tym 5 objętych ochroną prawną, a 3 umieszczone w załączniku II Dyrektywy siedliskowej. Powiększenie zostało zaakceptowane przez Komisję Europejską w styczniu 2011 r.

Powierzchnia: 46 071,5 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. bieszczadzki, gm. Ustrzyki Dolne; pow. leski, gm. Lesko, Olszanica; pow. sanocki, m. i gm. Sanok, gm.: Tyrawa Wołoska, Zagórz

Istniejące formy ochrony: rezerwaty przyrody: „Boby w Uhercach” (27,12 ha, 1994), „Buczyna w Warłkowej” (98,68 ha, 2000), „Chwaniów” (354,71 ha, 1996), „Cisy w Serednicy” (14,48 ha, 2002), „Dyrbek” (130,88 ha, 1996), „Góra Sobień” (5,34 ha, 1970), „Gród w Średniej Wsi” (58,19 ha, 2003), „Na Opalonym” (217,13 ha, 1996), „Na Oratyku” (233,15 ha, 2000), „Nad Trzciancem” (182,13 ha, 2000), „Polanki” (191,94 ha, 1996); Park Krajobrazowy Gór Słonnych (56 032 ha, 1992); obszary chronionego krajobrazu: Wschodniobieszczadzki (98 595 ha, 1998), Przemysko-Dynowski (46 976 ha, 1987); PLB180003 Góry Słonne

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Pogórze Strzyżowsko-Dynowsko-Przemyskiego, P. Birczański; O. Dołów Sanocko-Jasielskich, P. Sanocki; O. Bieszczadów, P.: Lutowski, Dolina Strwiąża – Dolina Sanu, Gór Słonnych

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciami Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Przemyskie; Pr. Karpaty Wschodnie z Podkarpaciami Wschodnim, Podpr. Beskidy Wschodnie, Makroreg. Beskidy Lesiste, Mezoreg. Góry Sanocko-Turczańskie

Cerkiew w Bandrowie Narodowym (J.H.)

Runo buczyny karpackiej
w aspekcie wiosennym –
żywiec gruczołowy (S.K.)

Walory przyrodnicze

W obszarze odnotowano 7 typów siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy siedliskowej oraz 12 gatunków zwierząt z załącznika II. Wśród siedlisk leśnych dominuje żyzna buczyna karpacka *Dentario glandulosae-Fagetum*, w przewadze wykształcona tu w formie podgórskiej. Na glebach uboższych zastępuje ją kwaśna buczyna górska *Luzulo luzuloidis-Fagetum*, a w niższych partiach zboczy grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum*. Niemal w każdej dolinie występują dobrze zachowane fragmenty lasów łęgowych, które w postaci olszyny karpackiej *Alnetum incanae* lub podgórskiego łęgu jesionowego *Carici-Fraxinetum* ciągną się wąskimi smugami wzdłuż cieków wodnych. Strome stoki, niekiedy pokryte rumoszem skalnym, zajmują płaty jaworzyn ze związku *Tilio-Acerion pseudoplatani*.

Istotnym walorem obszaru są siedliska nieleśne zajęte przez wielogatunkowe łąki świeże ze związku *Arrhenatherion*. Występują one w mozaice z łąkami wilgotnymi (*Cirsietum rivularis*), ziołoroślami (*Scirpetum sylvaticae*, *Filipendulo-Geraniumetum*, zb. z *Mentha longifolia*) oraz niewielkimi płatami bliźniczyisk ze związku *Nardion*, zachowanymi w miejscach, gdzie kiedyś prowadzono intensywny wypas. Zbiorowiska łąkowe stanowią zaledwie około 5% powierzchni obszaru, ale mają kluczowe znaczenie dla zachowania jego bogactwa florystycznego i faunistycznego.

Góry Słonne to ważna ostoja fauny puszczańskiej. Z gatunków ujętych w ww. Dyrektywie występują tu 3 duże ssaki drapieżne: niedźwiedź *Ursus arctos*, wilk *Canis lupus* i ryś *Lynx lynx*. Siedliska wodne to środowisko rzadkich ryb i kręgloustych (koza złotawa *Sabanejewia aurata*, głowacz białopłetwy *Cottus gobio*, minóg ukraiński *Eudontomyzon mariae*), natomiast siedliska ziemnowodne są miejscem bytowania cennych płazów (kumak górski *Bombina variegata*, traszki: górska *Mesotriton alpestris* i grzebieniasta *Triturus cristatus*) i ssaków (wydra *Lutra lutra*, bóbr *Castor fiber*). Do grupy tej należy również biegacz urozmaicony *Carabus variolosus*, związany z potokami o naturalnym korycie, czystej wodzie, z próchniejącym drewnem zalegającym na brzegach. W tutejszych lasach spotkać można też biegacza Zawadzkiego *Carabus zawadzkii* – endemit wschodniokarpacki, w Polsce znany tylko z kilku stanowisk w Bieszczadach i na ich przedgórzu.

Śnieżyczka przebiśnieg
(R.M.K.)

Pierwiosnek wyniosły
(R.M.K.)

Łąki świeże
w Jasieniu (S.K.)

Obszar odznacza się bogatą florą roślin naczyniowych. Ogółem stwierdzono tu blisko 900 gatunków roślin, w tym wiele wschodniokarpackich, występujących na skraju zasięgu, a także rzadkich i prawnie chronionych (m.in. storczyk męski *Orchis mascula*, gółka długoostrogowa *Gymnadenia conopsea*, storczyka kulista *Traunsteinera globosa*, podkolan biały *Platanthera bifolia*). Swoistą cechą jest udział gatunków pontyjskich o ciepłolubnym charakterze, do których należą m.in. kłosownica pierzasta *Brachypodium pinnatum*, przelot pospolity *Anthyllis vulneraria*, czosnek zielonawy *Allium oleraceum*, dzwonek brzoskwiolistny *Campanula persicifolia*, miodownik melisowaty *Melittis melissophyllum* i goryczka krzyżowa *Gentiana cruciata*. Znaczny jest udział gatunków górskich (ok. 70 taksonów naczyniowych).

Cel ochrony

Głównym celem ochrony w obszarze jest zachowanie właściwego stanu leśnych siedlisk przyrodniczych, a także mozaiki siedlisk nieleśnych istotnych dla bogactwa flory i fauny. Ważne jest również utrzymanie naturalnego charakteru dolin rzecznych oraz dobrego stanu sanitarnego wód.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Siedliska leśne:

- prowadzenie gospodarki leśnej w sposób pozwalający na utrzymanie, a w płatach przekształconych przywrócenie, właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych (grądy, buczyny); wyłączenie z użytkowania jaworzyn oraz drzewostanów położonych na stromych, trudno dostępnych stokach;
- utrzymywanie znacznego areалу starodrzewu oraz zasobów starych, dziuplastych, obumierających drzew i martwego drewna w lasach; wyłączenie z użytkowania części drzewostanów najstarszych i najcenniejszych przyrodniczo;
- wyłączenie z użytkowania łągów (z wyjątkiem eliminacji gatunków obcych i inwazyjnych) oraz bezpośredniego otoczenia cieków wodnych, pozwalające na utrzymanie

Gółka długoostrogowa
(BULiGL)

Storczyka kulista (BULiGL)

Stebnik (K.K.)

naturalnego charakteru dolin rzecznych wraz z roślinnością przykorytową, a w obrębie niewielkich górskich potoków – dużej ilości martwego drewna zalegającego w korycie i na brzegach; zakaz prowadzenia jakichkolwiek prac zmieniających charakter dolin (poza obszarami zabudowanymi); w obszarach zabudowanych – ograniczenie ingerencji do niezbędnego minimum wynikającego z ochrony przeciwpowodziowej (ochrona przeciwpowodziowa w pierwszym rzędzie powinna być realizowana przez odsunięcie zabudowy od brzegu oraz lokowanie jej poza strefą zalewów);

- przebudowa drzewostanów na gruntach porolnych na zgodne z warunkami siedliskowymi.

Siedliska nieleśne:

- utrzymanie arealu i bogactwa gatunkowego łąk przez ekstensywne użytkowanie kośno-pastwiskowe; eliminacja zabiegów agrotechnicznych, takich jak: dosiewy, przyorywanie, stosowanie herbicydów czy melioracje; zakaz zalesiania;
- hamowanie sukcesji wtórnej w płatach nieużytkowanych przez usuwanie zarastającej je roślinności krzewiastej i drzewiastej;
- kształtowanie mozaiki siedlisk przez zachowanie śródpolnych zadrzewień i zakrzewień oraz śródleśnych terenów otwartych (łąki); odtwarzanie ekotonu leśno-łąkowego;
- przeciwdziałanie powstawaniu rozproszonej zabudowy.

Siedliska wodne:

- uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami w miejscowościach położonych w obszarze oraz w jego sąsiedztwie; eliminacja procederu wywożenia śmieci do lasu;
- utrzymanie naturalnego charakteru koryt rzecznych;
- zachowanie śródpolnych i śródleśnych zbiorników wodnych oraz różnego rodzaju zabagnień i podmokłości.

Strwiąż poniżej
Krościenka (K.K.)

Horyniec

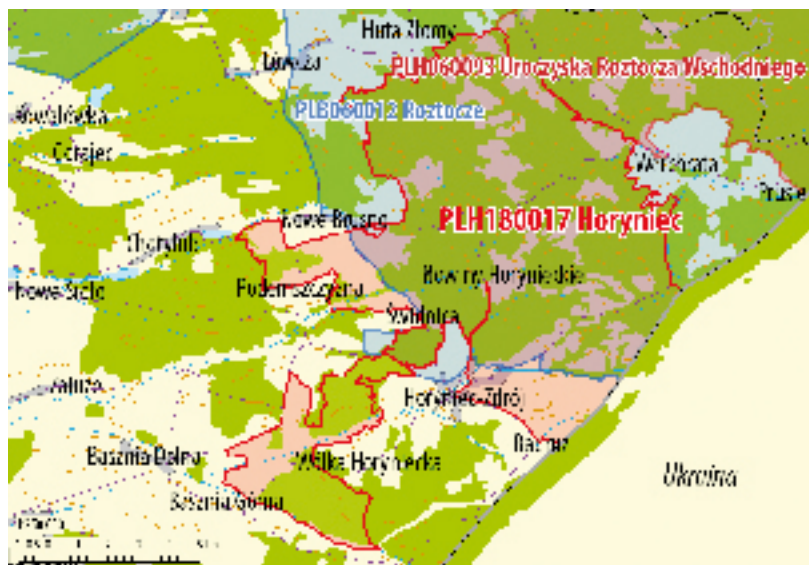
Specjalny obszar ochrony siedlisk **Horyniec** (PLH180017)

Autorzy: **Dorota Rogala, Sabina Nowak,**
Adam Warecki, Tomasz Mleczek, Michał Piskorski

Zespół klasztorny oo. Franciszkanów w Horyńcu-Zdroju z XVIII w. (M.P.)

Kolonia rozrodcza nocków dużych na strychu klasztoru w Horyńcu-Zdroju,
zimowiska nietoperzy w bunkrach z czasów II wojny światowej, podmokłe łąki z cenną lepidopterofauną
oraz wataha wilków bytująca w okolicznych lasach – to najważniejsze walory przyrodnicze obszaru

Opis obszaru

Obszar obejmuje tereny położone przy granicy z Ukrainą, na północ i na zachód od niewielkiej miejscowości uzdrowskiej – Horyńca-Zdroju. Jest to pogranicze dwóch mezoregionów: Płaskowyżu Tarnogrodzkiego i Rostocza Wschodniego, co warunkuje dużą zmienność rzeźby terenu – od równinnej w części południowo-zachodniej po typową dla wyżyn w części północno-wschodniej. W szacie roślinnej przeważają lasy, choć znaczącą powierzchnię mają ekosystemy nieleśne, często występujące w postaci rozległych śródleśnych enklaw. Stopień zurbanizowania jest niewielki – dotyczy głównie okolic Horyńca-Zdroju.

Pierwotnym celem utworzenia obszaru była ochrona kolonii rozrodzkiej nocka dużego ulokowanej na strychu klasztoru oo. Franciszkanów w Horyńcu-Zdroju oraz jej terenu żerowiskowego. Ostoja zajmowała wówczas 5630,29 ha i składała się z dwóch odrębnych części rozdzielonych obszarem zabudowy uzdrowiska i miejscowości sąsiednich. W 2008 r. w wyniku prac Wojewódzkiego Zespołu Specjalistycznego w Rzeszowie zaproponowano powiększenie obejmujące grunty leżące na północ i zachód od ówczesnego zasięgu. Dzięki temu w granicach obszaru znalazł się fragment rozległych kompleksów leśnych Rostocza służących za ostoję dla wilka, wilgotne łąki z bogatą fauną rzadkich motyli oraz cenne zimowiska nietoperzy znajdujące się w bunkrach z okresu II wojny światowej (tzw. Linia Mołotowa). W styczniu 2011 r. propozycja została zaakceptowana przez Komisję Europejską.

Walory przyrodnicze

Jednym z głównych walorów przyrodniczych obszaru jest kolonia rozrodzka nocka dużego *Myotis myotis*, zlokalizowana na strychu klasztoru oo. Franciszkanów w Horyńcu-Zdroju. Znajduje się ona na granicy zasięgu gatunku i z tego względu jest szczególnie ważna dla zachowania zróżnicowania morfologiczno-genetycznego całej populacji. Liczy około 100–120 dorosłych samic i kilkadziesiąt młodych osobników, które rodzą się w czerwcu

Powierzchnia: 11 633,0 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. lubaczowski, gm.: Lubaczów, Horyniec, Cieszanów, Narol

Istniejące formy ochrony: rezerwat przyrody: „Solokija” (7,43 ha, 1989); „Źródła Tanwi” (186,54 ha, 1998); Południoworostoczański Park Krajobrazowy (16 237 ha, 1988); Rostoczański Obszar Chronionego Krajobrazu (31 574 ha, 1987); PLB060012 Rostocze; klasztor oo. Franciszkanów w Horyńcu-Zdroju wpisany jest do Państwowego Rejestru Zabytków

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn Południowopolskich, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, P. Horyniecki; K. Rostoczańska, O. Rostocza Środkowego i Południowego, P. Narolski

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpacie Północne, Makroreg. Kotliny Sandomierskiej, Mezoreg. Płaskowyż Tarnogrodzki; Pr. Wyżyny Polskie, Podpr. Wyżyna Lubelsko-Lwowska, Makroreg. Rostocze, Mezoreg. Rostocze Wschodnie

Nocki duże pod stropem klasztoru (M.P.)

Gacek brunatny
w łożu działu (M.P.)

Nocek duży (M.P.)

Jeden z bunkrów (M.P.)

i do jesieni przebywają w kolonii. W niektórych latach na strychu znajduje schronienie niewielka (ok. 30 os.) kolonia mroczków późnych *Eptesicus serotinus*.

Obok kolonii letniej nocka dużego ważnym elementem obszaru są zimowiska nietoperzy. Znajdują się one w schronach bojowych Linii Mołotowa, a dokładniej: Rawsko-Ruskiego Rejonu Umocnionego, w skład którego wchodzi – położony w granicach obszaru – punkt oporu Brusno Nowe i Stare. W ostatnich latach stwierdzono tu 8 gatunków nietoperzy, z których 3 ujęte są w załączniku II Dyrektywy siedliskowej. Prócz nocka dużego to: mopek *Barbastella barbastellus* i bardzo rzadki, umieszczony w Polskiej czerwonej księdze zwierząt, nocek łydkowłosy *Myotis dasycneme*.

Obszar jest także cenną ostoją wilka *Canis lupus*. Warunkuje to zróżnicowana rzeźba terenu, urozmaicona struktura gatunkowa lasów, liczne ciekі wodne oraz bogactwo zwierząt koprotnych: jelenia, sarny, dzika i łosia. Ze względu na małą – jak na wymagania tego gatunku – powierzchnię lasów wchodzących w skład ostoі bytuje tu tylko jedna wataha licząca 5–6 osobników. Grupa ta przetrwała dzięki korytarzom ekologicznym łączącym ją z watahami zamieszkującymi pobliską Puszczę Solską, Roztocze i Lasy Sieniawskie, a także kompleksy leśne leżące poza granicą państwa, na Ukrainie. Obok niej występuje tu niewielka populacja rysia (1–2 osobniki).

Istotnym walorem obszaru są stanowiska rzadkiego motyla – przeplatki aurinii *Euphydryas aurinia*, gatunku silnie zagrożonego w całej Europie. Populacje znajdujące się w obszarze, wraz ze zlokalizowanymi w sąsiednim PLH180024 Łukawiec, zostały uznane za najsilniejsze w województwie podkarpackim i kluczowe dla zachowania gatunku w skali kraju. Bogactwo lepidopterofauny obszaru nie kończy się na przeplatce aurinii. Spotkać tu można tak rzadkie gatunki, jak: dostojka eunomia *Boloria eunomia*, strzępotek hero *Coenonympha hero*, modraszek alkon *Phengaris alcon*, niepylak mnemozyna *Parnassius mnemosyne* czy osadnik wielkooki *Lasiommata achine*, a także nieco częstszego strzępotka sopłaczka *Coenonympha tullia* i czerwoczyka nieparka *Lycaena dispar*. Szczególnie pod tym względem uprzywilejowana jest dolina Papierni w sąsiedztwie Wólki Horynieckiej, obfitująca w cenne taksony.

Kokorycz pusta
w runie buczyn koło
Nowin Horynieckich (G.S.)

Obszar to również cenne siedliska przyrodnicze z załącznika I Dyrektywy siedliskowej. Ochronie podlegają: łąki świeże użytkowane ekstensywnie ze związku *Arrhenatherion*, żyźne buczyny ze związku *Fagion*, grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum*, łęgi oraz jaskinie nieudostępnione do zwiedzania. Największa z nich (Jaskinia Chmielna) ma 14 m dł.

Cel ochrony

- utrzymanie zimowisk nietoperzy i miejsc ich letniego bytowania;
- zachowanie siedlisk przyrodniczych, w tym cennych kompleksów łąkowych będących ostoją chronionej lepidopterofauny;
- utrzymanie populacji wilka.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Nietoperze

Schronienia letnie:

- przystosowanie strychu klasztoru do potrzeb kolonii nietoperzy (oznaczenie i utrzymanie drożności wlotów na strych obiektu, instalacja platform na guano);
- prowadzenie prac mogących niepokoić nietoperze (remonty strychu, dachu, prace porządkowe, instalacyjne i konserwacyjne w obrębie strychu) poza okresem rozrodu nietoperzy (XI–IV) i wyłącznie pod nadzorem specjalisty chiropterologa;
- konserwacja drewnianych elementów dachu z wykorzystaniem bezpiecznych (nietoksycznych dla ssaków) środków konserwacji drewna;
- instalowanie oświetlenia budynków w taki sposób, by nie obejmowało zasięgiem wlotów z kolonii nietoperzy i dolotu do budynku;
- zachowanie w obecnym stanie zadrzewień w otoczeniu świątyni, a w przypadku konieczności usunięcia drzew przeprowadzenie nasadzeń kompensacyjnych;
- dostosowane do potrzeb prowadzenie prac porządkowych i konserwacyjnych (sprzątanie guana, wymiana folii na podeście itp.);

Dolina potoku Słotwina
(G.S.)

Kruszczyk siny (G.S.)

Złocieńce żółte – gatunek typowy dla wilgotnych lasów liściastych, pospolity w całym kraju (G.S.)

Złocieńce małe – niezbyt częsta, charakterystyczna dla lasów liściastych (G.S.)

Złocieńce pochwołistna – rzadka, narażona na wyginiecie; stanowiska opisane z okolic Horyńca-Zdroju są jedynymi odnotowanymi na południu

Stanowisko czosnku niedźwiedziego w pobliżu Nowin Horyńskich (G.S.)

Osadnik wielkooki (A.W.)

- prowadzenie corocznego monitoringu liczebności kolonii rozrodczych oraz stanu ochrony ich siedlisk.

Żerowiska:

- utrzymanie obecnego areалу terenów leśnych, a także śródpolnych zadrzewień i zakrzewień w obrębie ostoi;
- ograniczenie do minimum lub zaniechanie chemicznego zwalczania owadów.

Zimowiska:

- zabezpieczenie bunkrów przed niekontrolowaną penetracją w okresie hibernacji nietoperzy (X–IV);
- wykonywanie wszelkich prac remontowych w bunkrach pod nadzorem eksperta chiropterologa (przebudowa bunkrów może spowodować zmianę mikroklimatu lub zamknięcie wlotów, a tym samym utratę ich wartości jako zimowisk nietoperzy);
- prowadzenie corocznego monitoringu stanu populacji nietoperzy.

Wilki

- wyeliminowanie zagrożeń związanych z izolacją kompleksu i ewentualną śmiertelnością wilków na drogach: ograniczenie dozwolonej prędkości na leśnych odcinkach drogi nr 867;
- skuteczne przeciwdziałanie kłusownictwu;
- tworzenie okresowych, kilkumiesięcznych stref ochronnych o promieniu 500 m wokół znanych miejsc rozrodu i wychowu szczeniąt; w strefach tych należy ograniczać penetrację ludzką przez utrudnienie dostępu (pozostawienie wykrotów, celowo ściętych drzew, zablokowanie dochodzących w pobliże ścieżek), a także okresowe wstrzymanie prac leśnych oraz remontów i budowy dróg;
- uwzględnienie udziału drapieżnictwa wilka i rysia w planach łowieckich dotyczących pozyskania jelenia i sarny.

Grąd
z turzycą drżączkowatą
– typowe siedlisko osadnika
wielkookiego (A.W.)

Niepylak mnemozyna (A.W.)

Strzępotek hero (A.W.)

Motyle

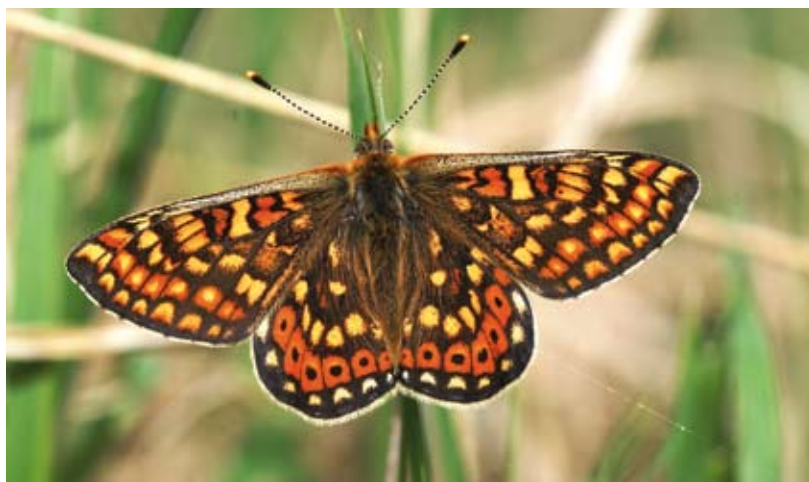
- utrzymanie właściwego składu gatunkowego łąk wilgotnych i zmiennowilgotnych będących siedliskiem cennej lepidopterofauny przez regularne usuwanie zarastających je drzew i krzewów oraz dostosowane do biologii gatunków użytkowanie kośne.

Siedliska przyrodnicze

- prowadzenie gospodarki leśnej w sposób pozwalający na utrzymanie, a w płatach przekształconych przywrócenie, właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych (grądy, buczyny);
- wyłączenie z użytkowania łągów oraz bezpośredniego otoczenia cieków wodnych; zakaz prowadzenia jakichkolwiek prac zmieniających charakter dolin;
- utrzymanie cennych ekosystemów łąkowych przez stosowanie ekstensywnego użytkowania kośnego lub wypasu.

Dostojka eunomia (A.W.)

Strzępotek sopczek (A.W.)

Przeplatka aurinia (A.W.)

Obszary łąkowe w okolicy Krosna

Specjalne obszary ochrony siedlisk:

Jaćmierz (PLH180032), **Ladzin** (PLH180038), **Łąki w Komborni** (PLH180042)

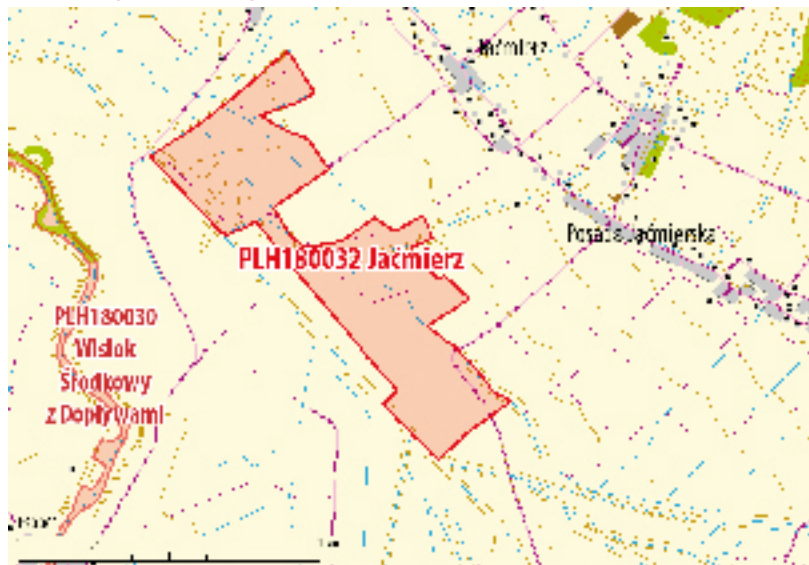
Autor: **Łukasz Łuczaj**

Jaćmierz (D.R.)

Najpiękniejsze łąki Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej i Pogórza Bukowskiego

Jaćmierz (PLH180032)

Jaćmierz

Powierzchnia: 174,4 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. sanocki, gm. Zarzyczyn

Istniejące formy ochrony: brak

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dołów Jasielsko-Sanockich, P. Jasielsko-Krośnieńska

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Kotlina Jasielsko-Krośnieńska

Jaćmierz to jednolity obszar łąk kośnych położonych nad Pielnicą – prawym dopływem Wisłoka. Obejmuje część płaskiej terasy Wisłoka, zmeliorowanej i zagospodarowanej rolniczo. Zalewy pojawiają się tu rzadko – Wisłok ujęty jest w wały przeciwpowodziowe, a koryto Pielnicy uregulowane i również obwałowane. Łąki są koszone dwa lub trzy razy w roku, nienawożone lub słabo nawożone. W przeszłości miały charakter łąk podmokłych, jednak kilka lat przed II wojną światową zostały zmeliorowane, co zmieniło ich skład gatunkowy. Obecnie są to wilgotniejsze postacie łąk rajgrasowych z udziałem niektórych gatunków łąk wilgotnych.

Walory przyrodnicze

Łąki okolic Jaćmierz stanowią jeden z największych pól tradycyjnie użytkowanych i bogatych w gatunki łąk w Dołach Jasielsko-Sanockich. Na uwagę zasługuje nie tylko ich dobry stan zachowania, ale i utrzymywanie się ekstensywnej gospodarki kośnej, co zapewnia przetrwanie siedliska. Cennym walorem jest bogata populacja zimowita jesiennego *Colchicum autumnale*, jak i liczne występowanie rzadkich gatunków motyli z załącznika II Dyrektywy siedliskowej: czerwończyka nieparka *Lycaena dispar* oraz modraszków z rodzaju *Phengaris* (modraszek telejus *Phengaris telejus*, m. nausitous *Ph. nausithous*), związanych z rośliną żywicielską – krwisiągciem lekarskim.

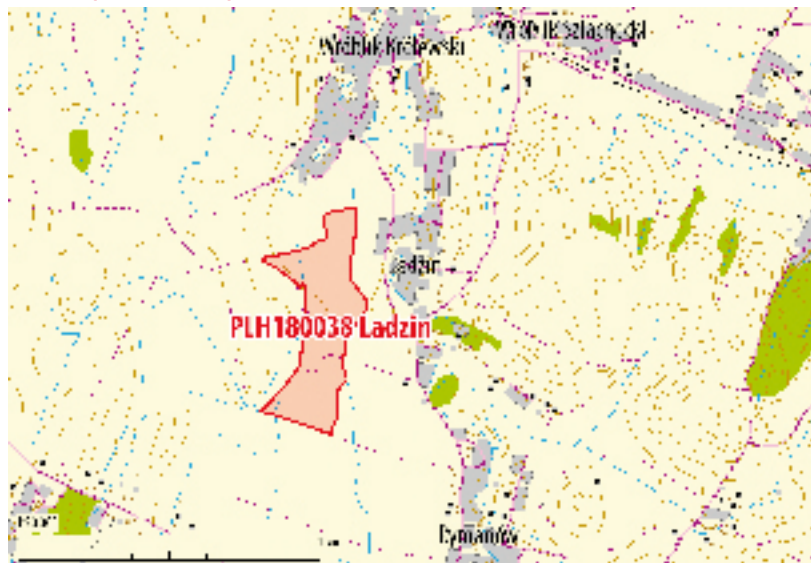
Zimowit jesienny (T.O.)

Jaćmierz latem... (D.R.)

... i jesienią.
Typowy jest wówczas masowy udział zimowita jesiennego (Ł.Ł.)

Ladzin (PLH180038)

Ladzin

Powierzchnia: 50,1 ha

Położenie: woj. podkarpackie;
pow. krośnieński, m. i gm. Rymaków

Istniejące formy ochrony: brak

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dołów Jasielsko-Sanockich, P. Jasielsko-Krośnieński

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Bukowskie

Wiązówka błotna (D.R.)

Ladzin położony jest na lewym brzegu rzeki Tabor, na rozległej terasie, od zachodu ograniczonej pasmem niskich wzniesień. Zachodnia granica biegnie wzdłuż Morwawy (Flory) – lewobrzeżnego dopływu Taboru, wschodnia opiera się o rów melioracyjny przecinający terasę. Zalewy pojawiają się rzadko – na całym odcinku sąsiadującym z obszarem Morwawa została uregulowana.

Teren włączony do obszaru miał charakter łąkowo-pastwiskowy przypuszczalnie już kilkakrotnie lat temu. W przeszłości jednak były to łąki podmokłe. Kilkadziesiąt lat temu częściowo je zmeliorowano, co zmieniło skład gatunkowy. Obecnie są to wilgotniejsze postacie łąk rajgrasowych z dużym udziałem gatunków łąk wilgotnych. Kompleks jest regularnie koszony, dwa lub trzy razy w roku, nienawożony lub słabo nawożony.

Walory przyrodnicze

Ladzin to obok Jaćmierz największy kompleks dobrze zachowanych wielogatunkowych łąk kośnych w Dołach Jasielsko-Sanockich, wyróżniający się swoją fizjonomią i bogatym składem florystycznym. O ich specyfice decydują silne nawiązania do łąk wilgotnych i zmiennowilgotnych, wyrażające się udziałem takich gatunków, jak: krwiściąg lekarski *Sanguisorba officinalis*, sierpiek barwierski *Serratula tinctoria*, przytulia północna *Galium boreale*, rdest wężownik *Polygonum bistorta*, krwawnica pospolita *Lythrum salicaria*, wiązówka błotna *Filipendula ulmaria* oraz rzadkiego w tym rejonie pełnika europejskiego *Trollius europaeus*. W runi masowo rosną także wczesnowiosenne gatunki spotykane zwykle w lasach – zawilec gajowy *Anemone nemorosa*, zawilec żółty *Anemone ranunculoides* i pierwiosnek wyniosły *Primula elatior*. Łąki są siedliskiem trzech gatunków motyli z załącznika II Dyrektywy siedliskowej: czerwonończyka nieparka *Lycaena dispar*, modraszka telejusza *Phengaris teleius* i modraszka nausitousa *Ph. nausithous*. Dwa ostatnie są monofagami związanymi z masowo występującym krwiściągami lekarskim.

Krwawnica pospolita (D.R.)

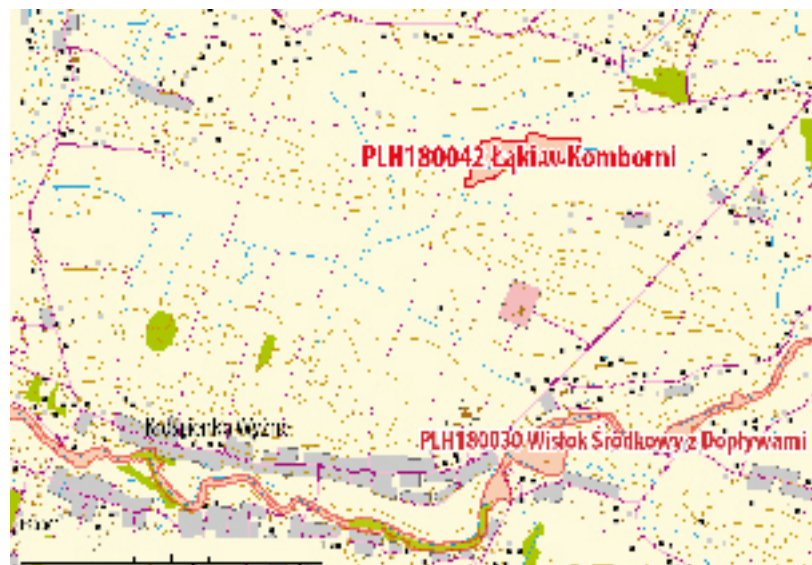
Ladzin (D.R.)

Masowy udział krwiściagu lekarskiego
to charakterystyczna cecha łąk
położonych w obszarze (D.R.)

Łąki w Komborni (PLH180042)

Łąki w Komborni

Powierzchnia: 13,1 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. krośnieński, gm.: Korczyna, Krościenko Wyżne

Istniejące formy ochrony: brak

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dołów Jasielsko-Sanockich, P. Jasielsko-Krośnieński

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Kotlina Jasielsko-Krośnieńska

Pełnik europejski (D.R.)

Kuklik zwisy – pospolita roślina siedlisk wilgotnych (D.R.)

Obszar leży koło Krosna, między Kombornią a Krościenkiem Wyżnym, w dolinie bezmiejscowego cieką będącego lewobrzeżnym dopływem Ślączi. Od południa dolinę ogranicza pas niewysokich wzniesień górujących nad Iskrzynią, natomiast ku północy teren podnosi się stopniowo ku wzniesieniom Pogórza Dynowskiego.

Granice obszaru obejmują najniższą płaską część doliny pozostającą pod wpływem wysokiego poziomu wód gruntowych, zalewaną podczas okresowych wezbrań potoku. Wcześniej użytkowano ją jako pastwiska i łąki kośne, jednak od kilku lat zaniechano koszenia. Obecnie przeważają tu ziołorośla, w partiach najwilgotniejszych zastępowane przez szuwały z trzciną pospolitą *Phragmites australis*. Miejscami występują kępy drzew i wierzbowych zarośli.

Walory przyrodnicze

Łąki w Komborni obejmują największe w Dołach Jasielsko-Sanockich stanowisko pełnika europejskiego *Trollius europaeus*. Gatunek ten kwitnie masowo na powierzchni kilku hektarów. Obok niego występuje szereg innych gatunków charakterystycznych dla łąk wilgotnych lub zmiennowilgotnych, są to: krwiściąg lekarski *Sanguisorba officinalis*, przetacznik długolistny *Veronica longifolia*, czarcikęs łąkowy *Succisa pratensis* i sierpik barwierski *Serratula tinctoria*, a także liczne gatunki turzyc. Według miejscowej ludności rósł tu również kosaciec syberyjski *Iris sibirica*, którego obecności nie udało się w ostatnich latach potwierdzić.

Z uwagi na obecność odpowiednich roślin żywicielskich łąki są siedliskiem trzech gatunków motyli z załącznika II Dyrektywy siedliskowej: obu modraszków z rodzaju *Phengaris* oraz czerwończyka nieparka *Lycaena dispar*.

Cel ochrony

Zasadniczym celem ochrony jest utrzymanie powierzchni i składu gatunkowego eksten-sywnie użytkowanych łąk oraz cennej lepidopterofauny.

Położenie obszaru – najniższy, okresowo zalewany fragment doliny, w wiosennej szacie wyróżniający się charakterystyczną barwą, pochodzącą od łąków suchych trzcin (D.R.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Zachowanie ekosystemów łąkowych wymaga ekstensywnego użytkowania kośnego, warunkującego trwały charakter i odpowiedni skład gatunkowy. Łąki świeże (Jaćmierz, Ladzin) należy kosić 1–2 razy w roku (po 1 lipca), usuwać biomasę, a straty biogenów w razie potrzeby uzupełniać słabym mineralnym nawożeniem. W przypadku łąk wilgotnych (Łąki w Komborni) wystarczy jednokrotne koszenie (lub co drugi rok), najlepiej późnym latem lub jesienią (po 15 sierpnia), z usunięciem biomasy, ale bez nawożenia. Na łąkach nie należy stosować zabiegów agrotechnicznych, takich jak: wałowanie, przyorywanie, dosiewy nasion roślin pastewnych, ani używać herbicydów czy pestycydów. Nie należy również prowadzić działań zmierzających do pogorszenia stosunków wodnych.

Modraszek telejus (J.Bu.)

Modraszek nausitous (J.Bu.)

Łąki w Komborni wiosną (D.R.)

Jasiołka

Specjalny obszar ochrony siedlisk **Jasiołka** (PLH180011)

Autor: **Katarzyna Zając**

Jasiołka poniżej mostu w Trzcianie (D.R.)

Naturalna dolina podgórskiej rzeki z dobrze zachowanymi zespołami roślinności przykorytowej i cenną fauną wodną

Rozległe kamieńce to charakterystyczna cecha górnego, beskidzkiego odcinka rzeki (D.R.)

Skójką gruboskorupowa (K.Z.)

Zdrojek potokowy (K.Z.)

miejscami może zbliżać się do 2 m. Charakterystyczną cechą Jasiołki, podobnie jak innych rzek podgórskich, są duże wahania przepływów wody. Powyżej Dukli średni przepływ wynosi ok. 3 m³/s, a maksymalny ok. 200 m³/s. W czasie powodzi 4 VI 2010 r. o godz. 17.00 przy wodowskaziu w Jaśle zanotowano aż 414 m³/s.

Pod względem ichtiologicznym Jasiołka na odcinku włączonym do obszaru należy do krainy brzan (górną część). Bardzo liczna jest tu brzanka, piekielnica, strzebla potokowa, nieco rzadziej występują: klen, śliz, kielb i brzana. Poniżej Dukli liczniej pojawiają się również: okoń, świnka i lipień. Ogółem z dorzecza Jasiołki opisano 20 gatunków.

Naturalna osłona koryta w postaci łęgów i grądów porastających nadrzeczne skarpy, obok funkcji korytarza ekologicznego i stabilizacji brzegów, spełnia niezwykle ważną rolę w kształtowaniu siedlisk wodnych. Woda w strefie przybrzeżnej jest ocieniona, nie nagrzewa się, a dzięki temu mogą tu bytować gatunki preferujące wody chłodne, np. małż skójką gruboskorupowa. Naturalny charakter rzeki podkreśla dobrze zachowany kompleks roślinności przykorytowej, obejmujący ziołorośla nadrzeczne, zarośla wierzbowe oraz roślinność pionierską związaną z najczęściej zalewanymi partiami kamieńców. Roślinność wodna nie występuje zbyt obficie – reprezentowana jest głównie przez glony nitkowate i krzaczkowate oraz niewielkie ilości mchów.

Walory przyrodnicze

Głównym walorem obszaru jest nieuregulowana rzeka, z naturalnym korytem, typowymi zbiorowiskami nadrzecznymi i bogatą fauną wodną. Ichtyofaunę z załącznika II Dyrektywy siedliskowej reprezentuje – bardzo liczna na tym odcinku – brzanka *Barbus peloponnesius*. Z wodnej malakofauny najcenniejszy jest rzadki małż słodkowodny, znikający w całej Europie – skójką gruboskorupowa *Unio crassus*. Jest to gatunek umieszczony w Polskiej czerwonej księdze zwierząt (kategoria EN – silnie zagrożone), w Polsce wycofujący się z wielu stanowisk. Obszar należy do najważniejszych ostoi tego gatunku na Podkarpaciu.

Września pobrażna
na kamieńcach poniżej
ujścia Panny (D.R.)

Obok fauny wodnej w dolinie Jasiołki częste są gatunki związane ze środowiskiem ziemno-wodnym, jak: bóbr *Castor fiber* i wydra *Lutra lutra*, bytujące zwykle w nadrzecznych zaroślach, oraz płazy, zamieszkujące zarówno przykorytową część doliny, jak też wyrobiska pozostałe po wydobywaniu żwiru. Spośród gatunków umieszczonych w załączniku II Dyrektywy siedliskowej występują tu traszki: grzebieniasta *Triturus cristatus* i karpacka *Lissotriton montandoni* oraz kumak górski *Bombina variegata*. Z pozostałych pojawiają się najczęściej: traszka zwyczajna *Lissotriton vulgaris*, rzekotka *Hyla arborea*, ropucha szara *Bufo bufo* oraz żaby – moczarowa *Rana arvalis* i trawna *R. temporaria*.

Jasiołka to również dobrze zachowany kompleks roślinności przykorytovej, obejmujący wszystkie stadia sukcesyjne prowadzące od roślinności pionierskiej właściwej dla nieustabilizowanych zwirowisk po zbiorowiska leśne. Obok roślin pionierskich kolonizujących kamieńce (siedlisko przyrodnicze o kodzie 3220) występują tu zarośla wierzbowe z wierzbą siwą *Salix eleagnos* lub wrześnią pobrażną *Myricaria germanica* (kod 3230), ziołorośla nadrzeczne z rzędu *Convolvuletalia sepium* (kod 6430) oraz lasy łęgowe (kod 91E0), uznane za siedlisko priorytetowe. Najciekawsze lasy łęgowe można zobaczyć powyżej miejscowości Żarnowiec, gdzie występuje dojrzała postać łęgu wierzbowego, przechodzącego lokalnie w łęg jesionowy. W dolnej części dopływu płynącego od wsi Szczepańcowa rośnie jeden z najpiękniej wykształconych łęgów jesionowych nad Jasiołką. Na nieco wyżej położonych terenach łęgi są zastępowane przez grądy oraz łąki świeżo użytkowane ekstensywnie. Cennym, choć rzadkim siedliskiem są również starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nympheion*, *Potamion* (kod 3150). Najlepiej zachowane znajdują się niedaleko Żarnowca.

Cel ochrony

Podstawowym celem ochrony jest zachowanie doliny rzeki podgórskiej z naturalnym korytem i typowymi siedliskami nadrzecznymi oraz fauną właściwą dla siedlisk wodnych i ziemno-wodnych.

Ziołorośla nadrzeczne na
lewym brzegu Panny (D.R.)

Starorzecze w Żarnowcu
(K.Z.)

Naturalne zróżnicowanie
zarośli wierzbowych
uwarunkowane
dynamiką rzeki (D.R.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- utrzymanie, a w miejscach zanieczyszczonych poprawa, stanu sanitarnego rzeki przez uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej oraz gospodarki odpadami w miejscowościach położonych w zlewni;
- utrzymanie odpowiedniej szerokości i struktury koryta rzecznego przez regulację zasad gospodarowania w dolinie rzeki (zakaz nadsypywania i regulacji brzegów);
- wprowadzenie zakazu budowy na terenach zalewowych (ochrona przeciwpowodziowa w pierwszym rzędzie powinna być realizowana przez odsunięcie zabudowy od brzegu oraz lokowanie jej poza strefą zalewów);
- bezwzględne egzekwowanie zakazu nielegalnego poboru żwiru z łóżysk rzecznych; ograniczenie i ścisła kontrola legalnego pozyskania wraz z ustaleniem działań niwelujących wpływ tego rodzaju działalności na ekosystem rzeki (największe tego typu zagrożenie występuje w rejonie żwirowni w Trzcianie, u ujścia potoku Panna);
- rekultywacja wyrobisk pożwirowych w Trzcianie, uwzględniająca cele ochrony obszaru, oraz likwidacja hałd dewastujących krajobraz doliny i oddziałujących negatywnie na ekosystem Jasiołki;
- utrzymanie drożności rzek przez nielokowanie poprzecznej zabudowy hydrotechnicznej (w razie realizacji takiej inwestycji zapewnienie możliwości migracji ryb – przepławki) oraz udrożnienie rzeki przez budowę przepławek dla ryb na jazie w Szczepańcowej;
- rezygnacja z budowy zbiornika „Trzciana-Dukla” (realizacja planów budowy doprowadzi do głębokich zmian w ekosystemie rzeki, a tym samym do utraty walorów przyrodniczych, które zadecydowały o utworzeniu obszaru);
- utrzymanie właściwego składu gatunkowego i genetycznego ichtiofauny przez kontrolę jakości i wielkości zarybiania;
- wyłączenie z użytkowania i pozostawienie sukcesji naturalnej gruntów zajętych przez roślinność łęgową, z wyjątkiem eliminacji gatunków obcych i inwazyjnych;
- utrzymanie zbiorników wodnych, w tym okresowych, przez zakaz podejmowania jakichkolwiek działań prowadzących do pogorszenia stosunków wodnych w ich obrębie;
- zachowanie fizjonomii i właściwego składu gatunkowego siedlisk łąkowych przez utrzymanie bądź przywrócenie tradycyjnego użytkowania kośno-pasterskiego.

Kumak górski (C.Ć.)

Ropucha szara (A.G.)

Józefów – Wola Dębowiecka

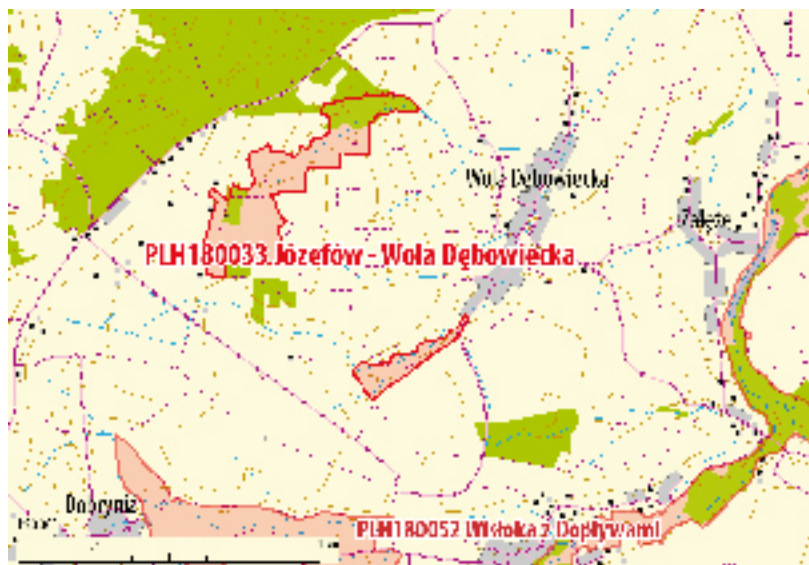
Specjalny obszar ochrony siedlisk **Józefów – Wola Dębowiecka** (PLH180033)

Autor: **Dominik Wróbel**

Kosaciec syberyjski na zmiennowilgotnej łące trzęślicowej, Józefów (K.M.)

Między Józefowem a Wolą Dębowiecką położone są
najpiękniejsze płaty łąk zmiennowilgotnych na Pogórzu Jasielskim

Powierzchnia: 60,5 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. jasielski, gm.: Dębowiec, Osiek Jasielski

Istniejące formy ochrony: brak

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dołów Jasielsko-Sanockich, P. Gorlicki, Jasielsko-Krośnieński

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciami Zachodnimi i Północnymi, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Jasielskie

Opis obszaru

Obszar położony jest w środkowej części Pogórza Jasielskiego, między przysiółkiem Cielina – Józefowem, Wolą Dębowiecką a Zawadką Osiecką. Składa się z dwóch enklaw o nieco odmiennym charakterze i zróżnicowanym sposobie użytkowania, obejmujących najcenniejsze przyrodniczo fragmenty tego terenu. W części północno-zachodniej znajdują się płaty łąk zmiennowilgotnych, las łęgowy, ograniczony dwoma wyraźnymi parowami, oraz wąski pas grądu. Część południowo-wschodnia to porośnięty łęgiem jesionowym parów niewielkiego potoku. W jego otoczeniu znajdują się płaty muraw bliźniczkowych.

Walory przyrodnicze

Wartość przyrodnicza obszaru wynika głównie z obecności dobrze zachowanych zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych *Molinietum caeruleae*, z udziałem gatunków ze związku *Cnidion dubii*. Tego rodzaju zbiorowiska należą do rzadkości na terenach górskich i podgórskich, a za zupełne wyjątki trzeba uznać płaty o tak bogatym składzie florystycznym jak te w okolicy Józefowa. Rośnie tu szereg gatunków chronionych i rzadkich, takich jak: mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*, zimowit jesienny *Colchicum autumnale*, podkolan biały *Platanthera bifolia*, a także – umieszczone na Czerwonej liście roślin i grzybów Polski lub w Czerwonej księdze Karpat Polskich – goździk pyszny *Dianthus superbus*, kukulki: plamista *Dactylorhiza maculata* i Fuchsa *D. fuchsii*, goryczka wąskolistna *Gentiana pneumonanthe*, selernica żyłkowana *Cnidium dubium* i groszek błotny *Lathyrus palustris*. Do największych osobliwości należy selernica żyłkowana i groszek błotny – gatunki wybitnie niżowe, sporadycznie występujące w południowej części naszego kraju. W przypadku groszku błotnego to jedyne potwierdzone obecnie stanowisko w Karpatach.

Bogactwo józefowskich łąk nie dotyczy tylko flory. Wynika również ze składu bytującej tu lepidopterofauny, w obrębie której występują 3 gatunki z załącznika II Dyrektywy siedliskowej – modraszki: nausitous *Phengaris nausithous* i telejus *Ph. teleius* oraz czerwończyk

Modraszek telejus (A.W.)

Kompleks łąk
w Józefowie (D.W.)

Selernica żyłkowana
(D.R.)

nieparek *Lycaena dispar*. Ich obecność uwarunkowana jest udziałem w runi łąkowej odpowiednich roślin żywicielskich.

Obok łąk zmiennowilgotnych w obszarze występują również dobrze zachowane płaty muraw bliźniczkowych ze związku *Nardion*, z goździkami: pysznym *Dianthus superbus* i kosmatym *Dianthus armeria* oraz łąki świeże ze związku *Arrhenatherion*. Istotną rolę pełnią siedliska o charakterze leśnym – obrzeża potoków porasta przypotokowy łęg jeśionowy *Carici remotae-Fraxinetum*, a zbocza dolin grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum*. Ogółem w obszarze wyróżniono 5 siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy siedliskowej.

Murawy bliźniczkowe
w Woli Dębowieckiej (D.W.)

Zmiennowilgotne łąki
trzęślicowe z goździkiem
pysznym, Józefów (D.W.)

Cel ochrony

Zasadniczym celem ochrony jest utrzymanie bogactwa flory i fauny łąk trzęślicowych. Istotne jest również utrzymanie właściwego stanu pozostałych siedlisk przyrodniczych: muraw bliźniczkowych, łąk świeżych oraz łęgów i grądów.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Podstawowe zagrożenia dla zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych to obniżanie zwierciadła wód gruntowych wskutek melioracji odwadniających oraz zmiana sposobu zagospodarowania terenu. Zarówno w granicach obszaru, jak i w jego bezpośrednim otoczeniu dominuje rolniczy sposób użytkowania, dlatego grozić im może objęcie pełną uprawą polową bądź porzucenie użytkowania części łąk i w efekcie postępujące procesy sukcesyjne. Do realizacji założonych celów ochronnych niezbędne jest utrzymanie ekstensywnego użytkowania łąk (koszenie i wywożenie pokosu lub wypas), usunięcie luźnych zarośli, które rozwinęły się na łąkach w ostatnich kilku latach, oraz rezygnacja z zalesień w bezpośrednim otoczeniu obszaru. Nie należy także wykonywać melioracji odwadniających na jego terenie i w bliskim sąsiedztwie.

Goździk pyszny (D.W.)

Trzęślica modra (D.W.)

Klonówka

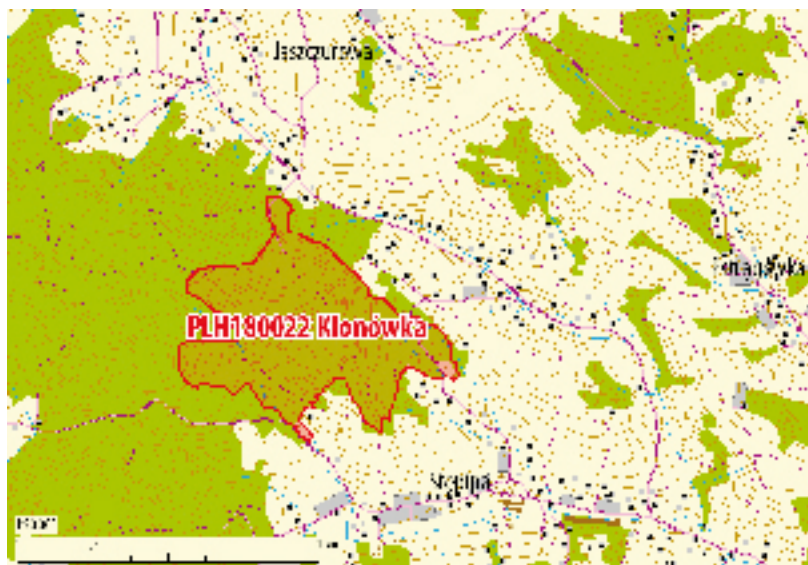
Specjalny obszar ochrony siedlisk **Klonówka** (PLH180022)

Autor: **Dorota Rogala**

Żyzna buczyna karpacka, wschodnie stoki góry Chełm (D.R.)

Stoki góry Chełm to miejsce występowania dobrze zachowanych grądów i buczyn

Powierzchnia: 136,7 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. strzyżowski, gm.: Fryszak, Wiśniowa

Istniejące formy ochrony: rezerwat przyrody „Góra Chełm” (155,25 ha, 1996); Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy (25 784 ha, 1993)

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Pogórza Strzyżowsko-Dynowsko-Przemyskiego, P. Strzyżowski

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Strzyżowskie

Opis obszaru

Obszar obejmuje wschodnie i południowe stoki góry Chełm (528 m n.p.m.) wraz położoną na wschód od głównego szczytu kulminacją o wysokości 515 m n.p.m. Jest to północno-wschodni kraniec rozległego Pasma Klonowej Góry rozciągającego się między Kamienicą Górną na zachodzie a Sępólną na wschodzie. Od północy otaczają go rozległe tereny rolnicze wraz z zabudowaniami wsi Sępólna i Jaszczurowa. Obszar w całości położony jest w granicach rezerwatu „Góra Chełm”.

Szata roślinna ma charakter typowy dla piętra pogórza. Dominującym typem roślinności są lasy bukowe reprezentujące zespół żyznej buczyny karpackiej, wykształcony tu w formie podgórskiej. Obok niej występują grądy – zajmujące niższe partie zboczy, jedliny oraz łągi – przywiązane do dolin potoków.

Walory przyrodnicze

W obszarze odnotowano 5 typów siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy siedliskowej. Wśród nich najszerszej reprezentowana jest żyzna buczyna karpacka *Dentario glandulosae-Fagetum*, zajmująca blisko 78% powierzchni. Na przeważającej powierzchni prezentuje ona wysoki stopień naturalności i typowy dla formy podgórskiej skład gatunkowy. Niższe partie wzniesienia porasta grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum* (około 7% powierzchni), a doliny potoków – podgórski łąg jesionowy *Carici remotae-Fraxinetum* (2%). W części północno-wschodniej wykształciła się mezotroficzna jedlina opisywana jako zbiorowisko *Abies alba-Oxalis acetosella* (4%). Rola piątego siedliska – łąk świeżych użytkowanych ekstensywnie – jest marginalna i nie przedstawiają one większej wartości przyrodniczej.

Obszar ma również znaczenie dla ochrony populacji kumaka górskiego *Bombina variegata* i traszki karpackiej *Lissotriton montandoni*. Gatunki te są spotykane zwykle w koleinach i w kałużach na drogach leśnych. Bytują także przy ciekach wodnych spływających ze stoków.

Żywokost sercowaty – roślina charakterystyczna dla żyznej buczyny karpackiej (A.D.N.)

Grąd subkontynentalny na południowo-zachodnich stokach wzniesienia (D.R.)

Gnieźnik leśny (BULIGL)

Pokrzyk wilcza jagoda (BULIGL)

Żyzna jedlina
Abies alba-Oxalis acetosella
(D.R.)

Cel ochrony

Głównym celem ochrony jest zachowanie zwanego kompleksu leśnego o stosunkowo wysokim stopniu naturalności, będącego miejscem bytowania cennych gatunków zwierząt.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

W obszarze należy prowadzić działania ochronne zgodne z celami i planem ochrony rezerwatu. Skupiać się one powinny na utrzymaniu, a w miejscach odkształconych przywróceniu, właściwego stanu siedlisk leśnych oraz zachowaniu związanej z nimi cennej flory i fauny.

Kołacznia

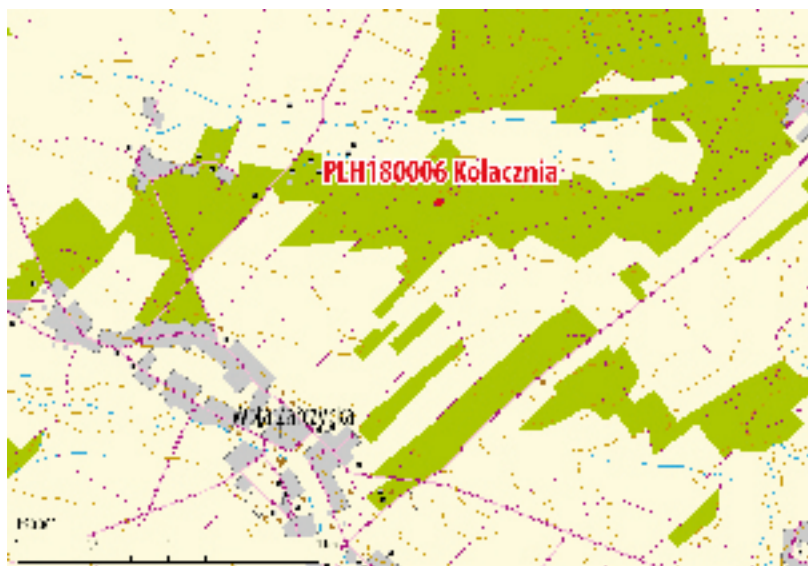
Specjalny obszar ochrony siedlisk **Kołacznia** (PLH180006)

Autor: **Edward Walusiak**

Różanecznik żółty (E.W.)

Jedyne w Polsce naturalne stanowisko różanecznika żółtego (azalii pontyjskiej) *Rhododendron luteum*

Powierzchnia: 0,10 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. leżajski, gm. Nowa Sarzyna

Istniejące formy ochrony przyrody: rezerwat przyrody „Kołacznia” (0,10 ha, 1957)

Podział geobotaniczny: Dz. Wyżyn Południowopolskich, K. Kotliny Sandomierskiej, O. Widel Wisty i Sanu, P. Rudnicki

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Podkarpacie Północne, Makroreg. Kotlina Sandomierska, Mezoreg. Płaskowyż Kolbuszowski

Opis obszaru

Obszar leży na terenie Kotliny Sandomierskiej, w północno-wschodniej części Płaskowyżu Kolbuszowskiego. Obejmuje rezerwat przyrody utworzony w 1957 r. o tej samej nazwie. Podłoże glebowe stanowią tutaj piaski eoliczne, z których zbudowana jest wydma zajmująca większość terenu rezerwatu (ok. 65%). Na niewielkich fragmentach u jej podnóża wykształciły się gleby o charakterze mad rzecznych właściwych, a także glebielicowe i bielicowo-rdzawe. Cały obszar rezerwatu znajduje się w lesie o charakterze kontynentalnego boru mieszanego *Quercus roboris*-*Pinetum*. Od strony północno-zachodniej przylega do fragmentarycznie wykształconego łęgu jesionowo-olszowego *Fraxino-Alnetum*, stanowiącego obrzeże terasy zalewowej przepływającego obok potoku. Teren rezerwatu jest ogrodzony i wyłączony z udostępniania turystycznego.

Walory przyrodnicze

Osobliwością obszaru jest różanecznik żółty *Rhododendron luteum* – krzew o wysokości do 4 m, zrzucający liście na zimę. Kwiaty o charakterystycznym intensywnym zapachu pojawiają się zwykle w maju. W obszarze porasta grzbiet niskiej, otoczonej lasem wydmy, schodząc w obniżenie zajęte przez olszynę. Stanowisko to, odkryte w 1909 r., a od roku 1957 objęte ochroną rezerwatową, uznawane jest za jedyne naturalne stanowisko tego gatunku w Polsce. Na ogólnej mapie rozmieszczenia różanecznika stanowi odizolowaną wyspę – najbliższe stanowiska znajdują się w odległości ok. 300 km na Wołyniu i Polesiu, jeszcze dalej położone są stanowiska we wschodnich Alpach.

Ojczyzną różanecznika żółtego są góry Kaukazu, południowe wybrzeża Morza Czarnego oraz południowo-wschodni skraj Wyżyny Anatolijskiej. Tereny te charakteryzuje stosunkowo łagodny klimat i znaczne opady atmosferyczne. Różanecznik występuje tam w niższych partiach gór, w rozmieszczeniu pionowym sięgając do wysokości 1800 m n.p.m. W obrębie wyspy zasięgowej na Wołyniu tworzy podszyt, niekiedy silnie zwarty, w lasach sosnowych. W rezerwacie występuje w obrębie sosnowego boru mieszanego, ale od szeregu lat nie powiększa arealu. Pojedyncze okazy znajdowane są jednak w oko-

Kwiaty azalii (E.W.)

Rezerwat „Kołacznia” (D.W.)

licznych lasach, co świadczy o możliwościach naturalnej ekspansji tego gatunku na sąsiednie tereny.

W Polsce, z uwagi na rzadkość występowania, różanecznik znajduje się na liście gatunków chronionych. Umieszczony został także w Polskiej czerwonej księdze roślin (z kategorią CR – krytycznie zagrożony) oraz w Czerwonej liście roślin i grzybów Polski (E – wymierający, krytycznie zagrożony).

Cel ochrony

Zasadniczym celem ochrony jest utrzymanie stanowiska różanecznika żółtego.

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

- zapewnienie i utrzymanie odpowiednich warunków siedliskowych (usuwanie konkurujących gatunków roślin);
- eliminacja gatunków obcych geograficznie;
- wyznaczenie strefy ochronnej obejmującej bezpośrednie otoczenie rezerwatu;
- zabezpieczenie stanowiska przed zniszczeniem (zrywanie kwiatów, wykopywanie roślin) przez odpowiednią działalność edukacyjną.

Stanowisko azalii
zlokalizowane
poza rezerwatem (D.W.)

Pęd azalii (D.W.)

Różanecznik żółty (E.W.)

Obszary dla ochrony nocka dużego

Specjalne obszary ochrony siedlisk:

Kościół w Dydni (PLH180034), **Kościół w Nowosielskach** (PLH180035),
Kościół w Równem (PLH180036), **Kościół w Skalniku** (PLH180037)

Autor: Krzysztof Piksa

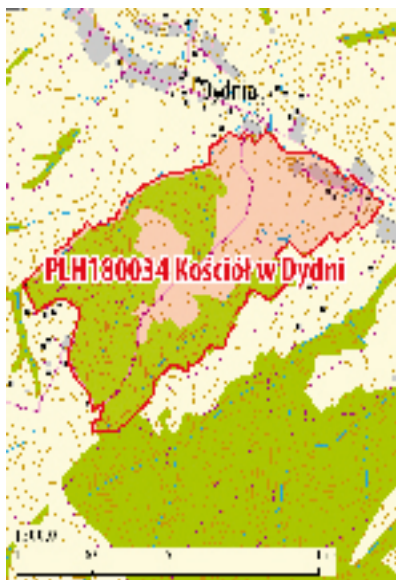

Nocki duże (Ł.P.)

Strychy i wieże kościelne to miejsca chętnie zamieszkiwane przez kolonie nietoperzy

Kościół w Dydni (PLH180034)

Obszar położony jest na Pogórzu Dynowskim, nad doliną niewielkiego potoku o nazwie Świnka. Obejmuje kościół pw. św. Michała Archanioła i św. Anny wraz z obszarem intensywnego żerowania nietoperzy. Kościół pochodzi z końca XIX w., jest murowany, w stylu neogotyckim, posiada dwie wieże, kryty jest blachą. Otoczenie stanowią wiekowe lipy i dęby, z których najgrubszy przekracza 5,5 m obwodu. Świątynia, położona na niewielkim wzniesieniu, z jednej strony sąsiaduje z ruchliwą drogą wojewódzką, z drugiej z cmentarzem parafialnym. Teren włączony w granice obszaru pokrywają głównie użytki rolne i lasy.

Walory przyrodnicze

Obszar obejmuje schronienie kolonii rozrodznej nocka dużego *Myotis myotis* – gatunku nietoperza z załącznika II Dyrektywy siedliskowej. Kolonia liczy do 380 dorosłych osobników i jest największa na Podkarpaciu.

W skład obszaru wchodzi również tereny żerowiskowe obejmujące dwa siedliska przyrodnicze z załącznika I Dyrektywy siedliskowej: grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum* i buczynę karpacką *Dentario glandulosae-Fagetum*. Ogółem lasy zajmują blisko 60% ostoi.

Kościół w Dydni

Powierzchnia: 198,0 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. brzozowski, gm. Dydnia

Istniejące formy ochrony: Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu (98 595 ha, 1998); kościół wpisany jest do Państwowego Rejestru Zabytków

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpicki, K. Karpat Wschodnich, O. Pogórza Strzyżowsko-Dynowsko-Przemyskiego, P. Błażowski

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Dynowskie

Wieża, w której znajduje się kolonia nocka dużego (K.P.)

Kościół w Dydni (K.P.)

Specjalne obszary ochrony siedlisk:

Kościół w Dydni, Kościół w Nowosielcach, Kościół w Równem, Kościół w Skalniku

Kościół w Nowosielcach

Powierzchnia: 0,3 ha

Położenie: woj. podkarpackie;
pow. sanocki, gm. Zarszyn

Istniejące formy ochrony: brak

Podział geobotaniczny: Dz.
Wschodniokarpacki, K. Karpat
Wschodnich, O. Dołów Jasielsko-
Sanockich, P. Jasielsko-Krośnieński

Podział fizycznogeograficzny:
Pr. Karpaty Zachodnie z Podkar-
paciem Zachodnim i Północnym,
Podpr. Zewnętrzne Karpaty Za-
chodnie, Makroreg. Pogórze Środ-
kowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze
Bukowskie

Kościół w Nowosielcach (PLH180035)

Obszar położony jest na Pogórzu Bukowskim, w dolinie rzeki Pielnica. Obejmuje ulokowany pośrodku wsi niewielki kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy wraz najbliższym otoczeniem. Pochodzący z początku XX w. kościół jest murowany, posiada niewielką wieżę, kryty jest blachą. Z trzech stron otaczają go kilkudziesięcioletnie drzewa (głównie lipy, klony i brzozy), natomiast od południa bezpośrednie sąsiedztwo stanowi ruchliwa droga krajowa. Tereny w promieniu kilku kilometrów od kościoła zajmują głównie użytki rolne i lasy.

Walory przyrodnicze

W obszarze znajduje się jedna z największych znanych na Podkarpaciu kolonii rozrodczych nocka dużego *Myotis myotis*. Ulokowana jest na niewielkim strychu kościoła i liczy 150–320 osobników.

Kościół w Nowosielcach
(K.P.)

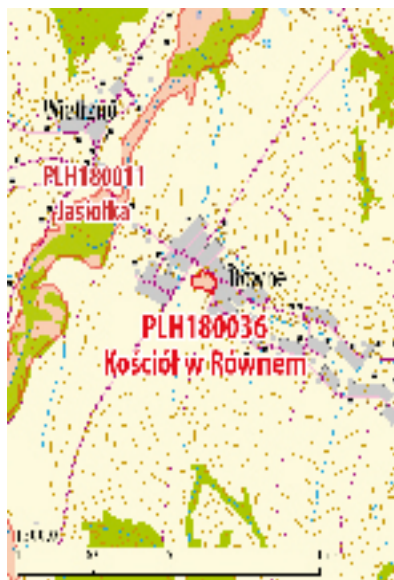

Kościół w Równem (PLH180036)

Ostoja obejmuje neogotycki kościół pw. św. Mikołaja Biskupa z 1905 r. oraz jego najbliższe otoczenie. Świątynia znajduje się na niewielkim wzniesieniu nieopodal ruchliwej drogi krajowej, w obrębie zabudowań wsi Równem. Z trzech stron otacza ją mur i kilkudziesięcioletnie drzewa, głównie lipy, jodły i świerki. Dalsze sąsiedztwo, prócz obszarów zabudowanych, stanowią tereny rolnicze i lasy. W nocy obiekt wyeksponowany jest kilkoma silnymi reflektorami.

Walory przyrodnicze

W ostoi znajduje się jedna z największych na Podkarpaciu kolonii rozrodzonych noca dużego *Myotis myotis*. Jej liczebność w ostatnich latach podlega dużym zmianom i waha się w granicach 120–210 osobników. Jej schronieniem jest strych kościoła.

Kościół w Równem

Powierzchnia: 1,4 ha

Położenie: woj. podkarpackie; pow. krośnieński, gm. Dukla

Istniejące formy ochrony: Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego (82 360 ha, 1998)

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dolów Jasielsko-Sanockich, P. Dukieński

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Środkowobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Bukowskie

Nocne oświetlenie kościoła utrudniające nietoperzom wlot do schronienia (K.P.)

Kościół w Równem (K.P.)

Specjalne obszary ochrony siedlisk:

Kościół w Dydni, Kościół w Nowosielcach, Kościół w Równem, Kościół w Skalniku

Kościół w Skalniku

Powierzchnia: 350,6 ha

Położenie: woj. podkarpackie;
pow. jasielski, gm. Nowy Żmigród

Istniejące formy ochrony: Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego (82 360 ha, 1998); PLB180002 Beskid Niski

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dołów Jasielsko-Sanockich, P. Gorlicki

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Beskidy Środkowe, Mezoreg. Beskid Niski

Kościół w Skalniku (PLH180037)

Obszar obejmuje kościół parafialny pw. św. Klemensa Papieża i Męczennika w Skalniku wraz z obszarem o wysokiej aktywności żerowiskowej nietoperzy. Kościół usytuowany jest na wschodnim stoku góry Jeleń, w paśmie Magury, w centrum wsi, przy mało ruchliwej lokalnej drodze z Mytarza do Kątów. Obiekt jest murowany, posiada jedną wieżę, kryty jest blachą. Otacza go niewysoki kamienny murek i kilkudziesięcioletnie drzewa (lipy, jesiony, klony i dęby). Skalnik jest jedną z najstarszych parafii w południowej Polsce, początkami sięgającą IX w. Pierwszy kościół stał tu już na początku X w., zaś obecny, murowany, zbudowano w latach 1909–1911. W 1962 r. utworzono tu Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej Królowej Gór.

Walory przyrodnicze

Głównym walorem obszaru jest kolonia rozrodcza nocka dużego *Myotis myotis*. Jej liczebność podlega dużym zmianom zarówno w trakcie jednego sezonu, jak i między sezonami i waha się od 70 do 200 osobników. Jej schronieniem jest strych kościoła, a dogodne miejsce żerowania zapewniają okoliczne lasy.

Kościół w Skalniku (K.P.)

Nocki duże na strychu
kościola w Równem (K.P.)

Cel ochrony

Celem ochrony jest zachowanie kolonii rozrodczych niocha dużego. Istotne jest również utrzymanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych wykorzystywanych przez nietoperze jako żerowiska.

Żerowiska niocha dużego
zlokalizowane w pobliżu
kościola w Skalniku (K.P.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

Schronienia letnie nietoperzy:

- oznakowanie i utrzymanie drożności wlotów na strychy i wieże kościołów;
- prowadzenie wszelkich prac mogących niepokoić nietoperze (remonty strychu, dachu, prace porządkowe, instalacyjne i konserwacyjne w obrębie strychu) poza okresem rozrodu nietoperzy (XI–IV) i wyłącznie pod nadzorem specjalisty chiropterologa;
- konserwacja drewnianych elementów dachu z wykorzystaniem bezpiecznych (nietoksycznych dla ssaków) środków konserwacji drewna;
- instalacja platform na guano nietoperzy chroniących strop kościoła (kościół w Nowosielcach, kościół w Skalniku) i wieży (kościół w Dydni);
- coroczne prowadzenie prac porządkowych i konserwacyjnych (sprzątanie guana, wymiana folii na podęcie itp.);
- ograniczenie i modyfikacja oświetlenia nocnego zewnętrznej bryły kościołów w taki sposób, by nie obejmowało zasięgiem wylotów z kolonii nietoperzy i dołotu do obiektu;
- nieinstalowanie na wieżach przekaźników telefonicznych;
- zachowanie w obecnym stanie zadrzewień w otoczeniu świątyń, a w przypadku konieczności usunięcia drzew, przeprowadzenie nasadzeń kompensacyjnych (wszelkie zabiegi oraz cięcia pielęgnacyjne koron drzew powinny być przeprowadzone zgodnie z zasadami sztuki ogrodniczej);
- prowadzenie corocznego monitoringu liczebności kolonii rozrodczych oraz stanu siedlisk.

Żerowiska nietoperzy:

- utrzymanie arealu terenów leśnych, a także zadrzewień i zakrzewień w obrębie ostoi (zadrzewień śródpolnych, zadrzewień wzdłuż cieków itp.);
- utrzymanie bazy żerowiskowej nietoperzy przez stosowanie w uprawach rolnych i leśnych wyłącznie środków ochrony roślin dopuszczonych do obrotu i stosowania.

Kolonia
nocka dużego (Ł.P.)

Las Hrabeński

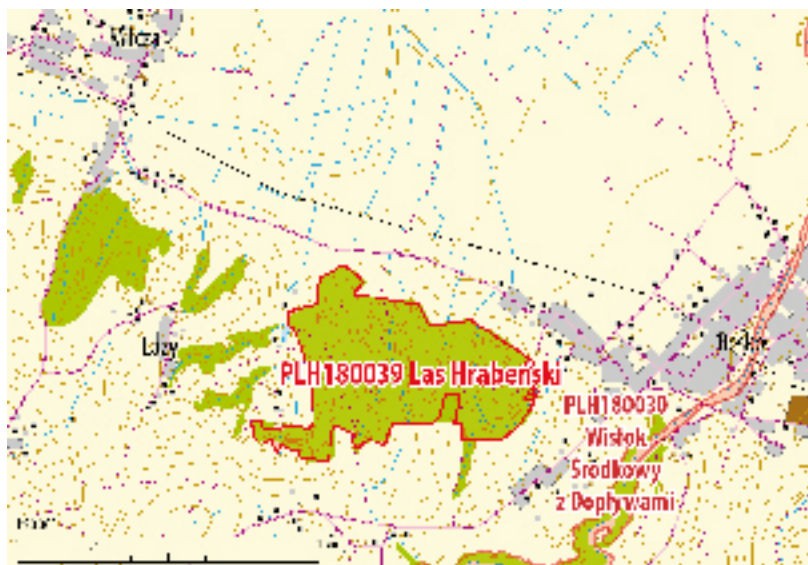
Specjalny obszar ochrony siedlisk **Las Hrabeński** (PLH180039)

Autor: Łukasz Łuczaj

Żyzna buczyna karpacka w podzespole z miesięcznicą trwałą
Dentario glandulosae-Fagetum lunarietosum (D.R.)

Niewielki kompleks leśny obejmujący dobrze zachowane grądy, buczyny i jaworzyny

Powierzchnia: 125,6 ha

Położenie: woj. podkarpackie, pow. sanocki, gm. Besko; pow. krośnieński, gm. Rymanów

Istniejące formy ochrony: brak

Podział geobotaniczny: Dz. Wschodniokarpacki, K. Karpat Wschodnich, O. Dołów Jasielsko-Sanockich, P. Jasielsko-Krośnieński

Podział fizycznogeograficzny: Pr. Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym, Podpr. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, Makroreg. Pogórze Srodkobeskidzkie, Mezoreg. Pogórze Bukowskie

Opis obszaru

Las Hrabieński to niewielki, izolowany kompleks leśny, położony na Pogórzu Bukowskim, na zachód od Beska. Zajmuje wschodnią część niewysokich, w znacznym stopniu wylesionych wzgórz, ciągnących się między doliną Wisłoka na wschodzie a rzeką Tabor na zachodzie. Od północy sąsiaduje z szeroką, płaską terasą Wisłoka, rozciętą przez jeden z lewobrzeżnych dopływów – Rózkę, od południa z doliną Średniej – prawobrzeżnego dopływu Taboru. Najwyższy punkt obszaru – skraj lasu w południowo-zachodniej części, znajduje się na wysokości 391 m n.p.m., najniższy w dolinie potoku wypływającego po stronie północnej (290 m n.p.m.), co lokuje obszar w piętrze pogórza. Determinuje to charakter szaty roślinnej, zdominowanej przez drzewostany grabowo-bukowe, będące postacią przejściową między właściwymi grądami a typową formą buczyny karpackiej.

Walory przyrodnicze

Głównym walorem obszaru są dobrze zachowane siedliska przyrodnicze z załącznika I Dyrektywy siedliskowej. Największą powierzchnię zajmuje grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum*, który wyraźnie nawiązuje tu do podgórskiej formy buczyny karpackiej *Dentario glandulosae-Fagetum*, tworząc z nią szereg postaci przejściowych. W najwyższej położonych partiach obszaru buczyna występuje w bardziej typowej formie, różniąc się na dwa podzespoły: typowy, z bogatym, wielogatunkowym runem, oraz wilgotny, wyróżniający się dominacją mniszki trwałej *Lunaria rediviva*. Najlepiej wykształcone płaty tego podzespołu znajdują się w części południowo-zachodniej, rozciętej przez głębokie jary kilku potoków. W części tej występuje też jaworzyna z mniszką *Lunario-Aceretum*, zajmująca górne, najbardziej nachylone partie zboczy.

Obszar ma bardzo dobrze zachowane runo leśne, w którym występują gatunki charakterystyczne zarówno dla grądów, jak i dla buczyn. Z roślin właściwych dla tego typu zbiorowisk rosną tu m.in.: kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, żywokost sercowaty *Symphytum cordatum*, kokorycz pusta *Corydalis cava*, turzycza orzęsiona *Carex pilosa*, przytulia wonna *Galium odoratum*, szczyr trwały *Mercurialis perennis*, gwiazdnica wielkokwiatowa

Kwiaty mniszki trwałej (R.M.K.)

Owoce mniszki trwałej (R.M.K.)

Las Hrabeński,
widok od strony
północno-zachodniej (D.R.)

Stellaria holostea i gajowiec żółty *Galeobdolon luteum*. Pojawiają się też rośliny chronione, takie jak: lilia złotogłów *Lilium martagon*, cebulica dwulistna *Scilla bifolia*, bluszcz pospolity *Hedera helix* oraz ciemnyca zielona *Veratrum lobelianum*.

Cel ochrony

Celem ochrony jest utrzymanie i ochrona dobrze zachowanego ekosystemu leśnego obejmującego trzy siedliska przyrodnicze z załącznika I Dyrektywy siedliskowej, w tym jedno o charakterze priorytetowym (jaworzyna).

Cebulica dwulistna (J.By.)

Lilia złotogłów (C.Ć.)

Żyzna buczyna karpacka
w formie podgórskiej –
podzespół typowy (D.R.)

Drzewostan bukowy w południowo-zachodniej części obszaru – zbiorowisko o charakterze przejściowym między grądem i buczyną karpacką (D.R.)

Ogólne warunki utrzymania właściwego stanu ochrony

W obszarze powinna być prowadzona racjonalna gospodarka leśna uwzględniająca specyfikę występujących tu siedlisk leśnych, jak też warunki edaficzne odpowiedzialne za ich zróżnicowanie. Płat jaworzyny oraz fragmenty grądu i buczyny zlokalizowane na bardzo stromych stokach, jak również bezpośrednie otoczenie cieków wodnych powinny być wyłączone z użytkowania i pozostawione sukcesji naturalnej.

Jar jednego z potoków (D.R.)

Grąd subkontynentalny w niższych partiach zboczy – typowa postać zbiorowiska (D.R.)